

Сексуальне та ґендерне насильство:

Глосарій

А - Я

AFGHANISTAN ARMANSHAHR/OPEN ASIA | **ALBANIA** ALBANIAN HUMAN RIGHTS GROUP (AHRG)
ALGERIA COLLECTIF DES FAMILLES DE DISPARU(E)S EN ALGÉRIE (CFDA), LIGUE ALGÉRIENNE POUR LA DÉFENSE DES DROITS DE L'HOMME (LADDH) | **ANGOLA** ASSOCIAÇÃO JUSTIÇA, PAZ E DEMOCRACIA (AJPD)
ARGENTINA CENTRO DE ESTUDIOS LEGALES Y SOCIALES (CELS), COMITÉ DE ACCIÓN JURÍDICA (CAJ), LIGA ARGENTINA POR LOS DERECHOS HUMANOS (LADH) | **ARMENIA** CIVIL SOCIETY INSTITUTE (CSI)
AUSTRIA ÖSTERREICHISCHE LIGA FÜR MENSCHENRECHTE (OLFM) | **AZERBAIJAN** HUMAN RIGHTS CLUB (HRC)
BAHRAIN BAHRAIN CENTER FOR HUMAN RIGHTS (BCHR), BAHRAIN HUMAN RIGHTS SOCIETY (BHRS)
BANGLADESH ODHIKAR | **BELARUS** HUMAN RIGHTS CENTER "VIASNA" | **BELGIUM** LIGA VOOR MENSENRECHTEN (LVM), LIGUE DES DROITS DE HUMAINS—BELGIQUE (LDH) | **BOLIVIA** ASAMBLEA PERMANENTE DE DERECHOS HUMANOS DE BOLIVIA (APDHB) | **BOTSWANA** THE BOTSWANA CENTRE FOR HUMAN RIGHTS—DITSHWANELO
BRAZIL JUSTIÇA GLOBAL (CJG), MOVIMENTO NACIONAL DE DIREITOS HUMANOS (MNDH) | **BURKINA FASO** MOUVEMENT BURKINABÉ DES DROITS DE L'HOMME ET DES PEUPLES (MBDPH) | **BURUNDI** LIGUE BURUNDAISE DES DROITS DE L'HOMME « ITEKA » | **CAMBODIA** CAMBODIAN HUMAN RIGHTS AND DEVELOPMENT ASSOCIATION (ADHOC), CAMBODIAN LEAGUE FOR THE PROTECTION AND DEFENSE OF HUMAN RIGHTS (LICADHO) | **CAMEROON** MAISON DES DROITS DE L'HOMME DU CAMEROUN (MDHC) | **CANADA** CANADIAN CENTRE FOR INTERNATIONAL JUSTICE (CCIJ), LIGUE DES DROITS ET DES LIBERTÉS DU QUÉBEC (LDLQ)
CENTRAL AFRICAN REPUBLIC LIGUE CENTRAFRICAINE DES DROITS DE L'HOMME (LCDH), OBSERVATOIRE CENTRAFRICAIN DES DROITS DE L'HOMME (OCDH) | **CHAD** ASSOCIATION TCHADIENNE POUR LA PROMOTION ET LA DÉFENSE DES DROITS DE L'HOMME (ATPDH), LIGUE TCHADIENNE DES DROITS DE L'HOMME (LTDH)
CHILE CORPORACIÓN DE PROMOCIÓN Y DEFENSA DE LOS DERECHOS DEL PUEBLO (CODEPU), OBSERVATORIO CIUDADANO | **CHINA** CHINA LABOUR BULLETIN (CLB), HUMAN RIGHTS IN CHINA (HRIC)
COLOMBIA CORPORACIÓN COLECTIVO DE ABOGADOS "JOSÉ ALVEAR RESTREPO" (CCAJAR), COMITÉ PERMANENTE POR LA DEFENSA DE LOS DERECHOS HUMANOS (CPDH), INSTITUTO LATINOAMERICANO DE SERVICIOS LEGALES ALTERNATIVOS (ILSA), ORGANIZACIÓN FEMENINA POPULAR (OFP)
CONGO-BRAZAVILLE OBSERVATOIRE CONGOLAIS DES DROITS DE L'HOMME (OCDH) | **CROATIA** CIVIC COMMITTEE FOR HUMAN RIGHTS (CCHR) | **CUBA** COMISIÓN CUBANA DE DERECHOS HUMANOS Y RECONCILIACIÓN NACIONAL (CCDHRN) | **CZECH REPUBLIC** LIGA LIDSKYCH PRAV (HUMAN RIGHTS LEAGUE) (HRL) | **DEMOCRATIC REPUBLIC OF CONGO** ASSOCIATION AFRICAINE DES DROITS DE L'HOMME (ASADHO), GROUPE LOTUS, LIGUE DES ÉLECTEURS (LE) | **DJIBOUTI** LIGUE DJIBOUTIENNE DES DROITS HUMAINS (LDDH) | **DOMINICAN REPUBLIC** COMISIÓN NACIONAL DE LOS DERECHOS HUMANOS (CNDH-RD)
ECUADOR ACCIÓN ECOLÓGICA, COMISIÓN ECUMÉNICA DE DERECHOS HUMANOS (CEDHU), FUNDACIÓN REGIONAL DE ASESORIA EN DERECHOS HUMANOS (INREDH) | **EGYPT** CAIRO INSTITUTE FOR HUMAN RIGHTS STUDIES (CIHRS), EGYPTIAN INITIATIVE FOR PERSONAL RIGHTS (EIPR), HUMAN RIGHTS ASSOCIATION FOR THE ASSISTANCE OF PRISONERS (HRAAP) | **EL SALVADOR** COMISIÓN DE DERECHOS HUMANOS DEL SALVADOR (CDHES) | **ETHIOPIA** HUMAN RIGHTS COUNCIL (HRCO) | **FINLAND** FINNISH LEAGUE FOR HUMAN RIGHTS (FLHR)—IHMISOIKEUSLIITTO | **FRANCE** ASSOCIATION EUROPÉENNE POUR LA DÉFENSE DES DROITS DE L'HOMME (AEDH), LIGUE DES DROITS DE L'HOMME (LDH) | **GEORGIA** HUMAN RIGHTS CENTER (HRIC)
GERMANY INTERNATIONALE LIGA FÜR MENSCHENRECHTE (ILMR) | **GREECE** HELLENIC LEAGUE FOR HUMAN RIGHTS (HLHR) | **GUATEMALA** CENTRO PARA LA ACCIÓN LEGAL EN DERECHOS HUMANOS (CALDH)
GUINEA MÊMES DROITS POUR TOUS—GUINEE, (MDT), ORGANISATION GUINEËNNE POUR LA DÉFENSE DES DROITS DE L'HOMME (OGDH) | **GUINEA-BISSAU** LIGA GUINEËNSE DOS DIREITOS HUMANOS (LGDH) | **GULF** GULF CENTRE FOR HUMAN RIGHTS (GCHR) | **HAITI** CENTRE ECUMÉNIQUE DES DROITS HUMAINS (CEDH), RÉSEAU NATIONAL DE DÉFENSE DES DROITS HUMAINS (RNDDH), SOLIDARITÉ FANM AYISYÈN (SOFA)
HONDURAS CENTRO DE INVESTIGACIÓN Y PROMOCIÓN DE LOS DERECHOS HUMANOS (CIPRODEH), COMITÉ DE FAMILIARES DE DETENIDOS-DESAPARECIDOS EN HONDURAS (COFADEH) | **HUNGARY** HUNGARIAN HELSINKI COMMITTEE (HHC) | **INDIA** ASSOCIATION OF PARENTS OF DISAPPEARED PERSONS (APDP), COMMONWEALTH HUMAN RIGHTS INITIATIVE (CHRI), PEOPLE'S WATCH | **INDONESIA** KONTRAS
IRAN DEFENDERS OF HUMAN RIGHTS CENTER IN IRAN (DHRC), JUSTICE FOR IRAN (JFI), LIGUE DE DÉFENSE DES DROITS DE L'HOMME EN IRAN (LDDHI) | **IRELAND** FREE LEGAL ADVICE CENTRES (FLAC), IRISH COUNCIL FOR CIVIL LIBERTIES (ICCL) | **ISRAEL** ADALAH, ASSOCIATION FOR CIVIL RIGHTS IN ISRAEL (ACRI), B'TSELEM, PUBLIC COMMITTEE AGAINST TORTURE IN ISRAEL (PCATI) | **ITALY** LEGA ITALIANA DEI DIRITTI DELL'UOMO (LIDU ONLUS), UNIONE FORENSE PER LA TUTELA DEI DIRITTI UMANI (UFTDU) | **IVORY COAST** LIGUE IVOIRIENNE DES DROITS DE L'HOMME (LIDHO), MOUVEMENT IVOIRIEN DES DROITS HUMAINS (MIDH) | **JAPAN** CENTER FOR PRISONERS' RIGHTS (CPR) | **JORDAN** AMMAN CENTER FOR HUMAN RIGHTS STUDIES (ACHRS) | **KAZAKHSTAN** INTERNATIONAL LEGAL INITIATIVE (ILI), KAZAKHSTAN INTERNATIONAL BUREAU FOR HUMAN RIGHTS AND RULE OF LAW (KIBHR) | **KENYA** KENYA HUMAN RIGHTS COMMISSION (KHRC) | **KUWAIT** HUMAN LINE ORGANISATION (HLO)

Сексуальне та ґендерне насильство: Глосарій А - Я

Ministry of Foreign Affairs of the
Netherlands

Ця публікація була підготовлена за щедрої підтримки Міністерства закордонних справ Нідерландів та Французького агентства з розвитку (AFD). Зміст цієї публікації є виключною відповідальністю FIDH і жодним чином не може бути прийнятий за відображення думок Міністерства закордонних справ Нідерландів або Французького агентства з розвитку (AFD).

Перелік термінів

А 12	Аборт Автономія (особиста)	Ж 80	Жертва Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види дій, поводження та покарання Жорстоке поводження з дітьми	О 136	Обставини, що обтяжують покарання
Б 22	Безкарність	З 90	Задоволення (сексуальне) Заходи захисту (для жертв і свідків насильства) Збройний конфлікт Зброя війни (сексуальне насильство як) Згода (інформована) Згода на вступ у статевий зв'язок Згвалтування Злочини проти людяності	П 142	Перевірка на цноту Підхід, орієнтований на потреби жертв Покладання провини на жертву Полігамія Політика абсолютної нетерпимості Постраждалі Права на СОГІ (сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність) Права людини Права жінок Правосуддя перехідного періоду Примусова вагітність Примусова контрацепція Примусове оголення Примушення до проституції Примусова стерилізація Принцип «Не нашкодь»
В 28	Вербування дітей (діти-солдати) Відповідальність Відшкодування шкоди (репарації) Воєнні злочини	К 114	Калічення статевих органів Катування Конфіденційність		
Г 48	Геноцид	М 126	Міжнародне гуманітарне право Міжнародне кримінальне право Міфи та стереотипи (гендерні)		
Ґ 54	Ґендер Ґендерне насильство та дискримінація Ґендерна упередженість				
Д 64	Докази (недопустимі) Домашнє насильство Дью-ділідженс (належна сумлінність)				
Е 74	Експлуатація (сексуальна)				

Перелік термінів

<hr/>	
Р	Рабство (сексуальне)
184	Репродуктивні права
	Римський Статут (Статут МКС)
<hr/>	
С	Сексуальні злочини
196	Сексуальне насильство
	Стигматизація
<hr/>	
Т	Торгівля людьми (секс-торгівля)
206	Травма (психотравматичний розлад)
<hr/>	
У	Універсальна юрисдикція
214	
<hr/>	
Ф	Феміцид/Фемініцид
218	Форми міжнародної кримінальної відповідальності
<hr/>	
Ш	Шлюб
230	

Акроніми

Африканська комісія з прав людини і народів	АКПЛН	Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди	МКТР
Всесвітня організація охорони здоров'я	ВООЗ		
Генеральна асамблея ООН	ГА ООН	Міжнародний кримінальний суд щодо колишньої Югославії	МКТЮ
Дитячий фонд ООН	ЮНІСЕФ	Міжнародний протокол щодо документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту	Протокол PSVI
Європейський суд з прав людини	ЄСПЛ		
Комітет ООН проти катувань	Комітет КПК	Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки та культури	ЮНЕСКО
Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок	КЛДЖ		
Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав	КЕСКП	Правила процедури та доведення	ППД
Комітет з прав дитини	КПД	Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй	ПРООН
Комітет з прав людини	КПЛ	Сексуальні та ґендерні злочини	СГЗ
Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок	КЛДЖ	Сексуальне та ґендерне насильство	СГН
Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність видів поводження та покарання	КПК	Рада Безпеки ООН	РБ ООН
Конвенція про права дитини	КПД	Спеціальний суд по Сьєра-Леоне	СССЛ
Лесб'янки, геї, бісексуали, транслюди, інтерсекси, квір-люди, асексуали та ін.	ЛГБТІКА+	Структура Організації Об'єднаних Націй з питань ґендерної рівності та розширення прав та можливостей жінок	ООН-Жінки
Міжамериканська комісія з прав людини	МКПЛ	Управління Верховного Комісара ООН у справах біженців	УВКБ ООН
Міжамериканський суд з прав людини	МСПЛ	Управління з питань наркотиків і злочинності ООН	УНЗ ООН
Міжнародний кримінальний суд	МКС	Управління Верховного Комісара ООН з прав людини	УВКПЛ ООН
Міжнародний комітет Червоного Хреста	МКЧХ	Фонд ООН галузі народонаселення	ЮНФПА

Вступ

Сексуальне та ґендерне насильство (СГН) поширено в усьому світі. Це зброя, що використовується в усіх війнах, під час заворушень та конфліктів. Його вчиняють, найчастіше за зачиненими дверима, в усіх країнах світу і в мирний час. Однак протягом тривалого часу СГН залишалося непоміченим і розглядалося як другорядна проблема. І оскільки ця проблема все ще не отримала належної уваги, якої вона так гостро потребує, викорінення насильства є доволі складним завданням. Злочини та інші правопорушення сексуального та ґендерного характеру, як і раніше, недостатньо виявляються, мало розслідуються і часто не переслідуються в судовому порядку. Переважна більшість правопорушників залишаються безкарними, а потерпілі від насильства не отримують відшкодування завданих їм збитків.

Сексуальне та ґендерне насильство є комплексним явищем, оскільки воно безпосередньо пов'язане з соціальною та політично-владною динамікою і такими нормалізованими явищами, як нерівність статей, патріархальність, укорінені упередженості, хибні уявлення, міфи та стереотипи, які й далі існують і поширюються повсюди. Це часто призводить до того, що сексуальне та ґендерне насильство розглядається як «суто жіноча проблема» і кваліфікується як «незначний» злочин або злочин, який важко «виявити та переслідувати в судовому порядку». Отже, злочини та інші правопорушення сексуального та ґендерного характеру здебільшого залишаються безкарними. Крім того, попри наявність міжнародних та регіональних правових рамок, вони часто не реалізовані або недостатньо реалізовані на національному рівні. Як і раніше, серед безпосередніх виконавців мають місце нерозуміння, неналежне застосування або недостатня обізнаність щодо ключових правових визначень або основоположних стандартів і підходів. Це, своєю чергою,

значно збільшує кількість перешкод для забезпечення притягнення до відповідальності та відправлення правосуддя, а також сприяє шкідливим, неетичним підходам до роботи з жертвами і свідками.

Тенденції змінюються, але повільно. Схоже, що, нарешті, тяжке становище жертв та осіб, які пережили сексуальне та ґендерне насильство, набуває дедалі більшого визнання, і для подолання цієї проблеми вживаються заходи і з боку держав, і з боку міжнародних організацій та установ. Це значною мірою пов'язано з наполегливою роботою правозахисників, феміністок, організацій жертв, правозахисників з ґендерних питань, спеціалістів-практиків та науковців. Сьогодні запобігання сексуальному та ґендерному насильству, а також судове переслідування за нього та реституції його жертвам є невід'ємною частиною глобального дискурсу боротьби з безкарністю.

Організації громадянського суспільства в усьому світі, на місцевому, національному та міжнародному рівнях, розробили заходи у відповідь для боротьби зі злочинами та іншими правопорушеннями сексуального та ґендерного характеру. Інші учасники, включно зі ЗМІ, науковцями чи постачальниками послуг, також дедалі активніше взаємодіють із жертвами та свідками цих злочинів. Численність та різноманітність суб'єктів, залучених у роботу з даної проблематики, зумовлюють потребу точного розуміння та використання відповідної термінології щодо сексуального та ґендерного насильства. Вкрай важливо, щоб слова, поняття та терміни, тобто ті формулювання, які ми використовуємо для обговорення цього вельми складного питання, відповідали досвіду жертв і осіб, які пережили насильство, і щоб вони ґрунтувалися на міжнародних стандартах, за прийняття яких ми всі так завзято боролися.

На підставі нашої взаємодії з численними зацікавленими сторонами, що беруть участь у русі за викорінення

сексуального та ґендерного насильства, Міжнародна Федерація за права людини (FIDH) ухвалила рішення розробити цей глосарій з метою встановлення та уточнення ключових визначень, із якими фахівці-практики повинні, як мінімум, бути добре знайомі під час роботи із сексуальними та ґендерними злочинами чи іншими правопорушеннями, а також під час взаємодії з жертвами та свідками цих злочинів. Глосарій за своєю природою не є вичерпним аналізом цих термінів і не охоплює всю термінологію та стандарти, що стосуються цієї тематики. Проте ми сподіваємося, що він стане основою для пояснення ключових термінів, правових стандартів та інших понять, які часто лишалися невідомими, неправильно зрозумілими або використовуються не за призначенням. Цей глосарій базується на наявних міжнародних стандартах, тому його можна використовувати в усьому світі, навіть попри те, що деякі держави можуть застосовувати інші визначення або дотримуватися інших підходів. Охочі поглибити свої знання щодо кожного з порушених у ньому питань знайдуть значну кількість посилань для подальшого прочитання.

Попри те, що читач може бути знайомий із багатьма включеними термінами, глосарій прагне зробити свій внесок у коригування поширених помилкових уявлень, а також акцентувати правову практику або інші важливі досягнення з усіх частин світу. У ширшому розумінні, глосарій є внеском у розробку загальних формулювань, що стосуються сексуального та ґендерного насильства і злочинів, а також у створення узгодженої платформи для громадянського суспільства, державних органів, судів та інших зацікавлених сторін задля боротьби з цими порушеннями та злочинами.

Об'єднуючи наявну інформацію за ключовими термінами, а також надаючи короткі довідкові відомості та роз'яснення щодо кожного з них, цей спрощений і практичний Глосарій планувався як посібник у повсякденній роботі для тих,

хто займається питаннями сексуального та ґендерного насильства в усіх контекстах. Його слід використовувати разом з іншими актуальними документами, що розроблялися протягом багатьох років та зазначаються у цьому глосарії. Глосарій буде випущено кількома мовами, серед них іспанською, французькою, перською та арабською.

Протидія сексуальному та ґендерному насильству є фундаментальним елементом діяльності FIDH, яка об'єднує понад 190 організацій-членів у понад 110 країнах світу. Цей глосарій є однією з численних ініціатив та продовженням роботи, що здійснюється FIDH з питання СГН.

Цей глосарій було підготовлено доктором Дорін Лланта, співробітницею програми FIDH, під керівництвом Юргена Шурра, тимчасового керівника Бюро Міжнародного Правосуддя FIDH, та Амаля Нассара, Постійного представника FIDH у Міжнародному кримінальному суді. Розробка та складання глосарію здійснювалися під керівництвом Гіссу Джанхангірі, віце-президентки FIDH та виконавчої директорки Фонду «ВІДКРИТА АЗІЯ/ Арманшахр», а також завдяки значному внеску Патрісії Гюйгебаерт, заступниці директора з операційної діяльності FIDH, та Жюстін Дубі, співробітниці FIDH з прав жінок. Джулія Тетро-Провенчер, юристка FIDH, та Мелісса Айххорн, стажерка відділу міжнародного правосуддя, надали допомогу у здійсненні дослідження.

Аборт

Автономія (особиста)

Аборт

Аборт – це процедура переривання вагітності або «видалення з матки ембріональної тканини, продуктів зачаття або плода та плаценти (після пологів)»¹.

Право на законний і безпечний аборт

Доступ до безпечних² та економічно доступних абортів, які здійснюються медичними фахівцями, що пропонують послуги високої якості³, є одним із основоположних сексуальних та репродуктивних прав, які держави зобов'язані здійснювати, у тому числі ухвалюючи відповідне законодавство та реформуючи нормативно-правову базу, що перешкоджає його реалізації⁴.

Недопущення або неможливість забезпечити, щоб жінки та дівчатка, чоловіки-трансґендери та ґендерквіри⁵ вповні користувалися своїми сексуальними та репродуктивними правами, є ґендерним насильством і можуть вплинути на дотримання їхнього права на життя та здоров'я⁶, гідність та автономію⁷, недискримінацію⁸, освіту, працю, участь у політичному, громадському та соціальному житті, а також за певних обставин, на право не бути підданим катуванню та/або поведженню, що принижує гідність⁹. Це застосовується за будь-яких обставин, й особливо тоді, коли вагітність є результатом зґвалтування або інцесту, або коли здоров'я або життя¹⁰ матері опиняється під загрозою¹¹.

Насильницький аборт

Насильницький аборт є злочином, який полягає у навмисному перериванні або організації переривання вагітності за допомогою будь-якої процедури без попередньої, повної, добровільної та інформованої згоди вагітної¹². Він може бути скоєний будь-якою людиною і в будь-який час (мирний чи конфліктний).

Злочин у формі насильницьких абортів не кваліфікується як окремий злочин в інструментах міжнародного

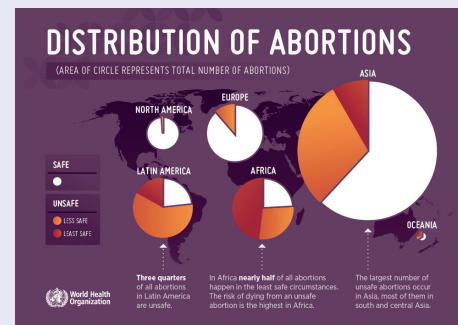
кримінального права. Однак судді Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді визнали, що насильницькі аборти, а також інші види калічення статевих органів, примусові шлюби та інші аналогічні злочини на підставі ґендерної приналежності, конкретно зазначені в Римському статуті Міжнародного кримінального суду, є проявами сексуального насильства, за які можна притягнути до кримінальної відповідальності в міжнародних судах і трибуналах¹³. На думку Структури «ООН-жінки», насильницькі аборти також можуть бути прирівняні до катування і за них теж можна притягати до кримінальної як за окремий злочин або з урахуванням відповідних обставин як за злочин проти людяності¹⁴. На національному рівні держави підходять до криміналізації насильницьких абортів по-різному, а саме: визнаючи їх як конкретний та окремий злочин; кваліфікуючи їх як нанесення тілесних ушкоджень¹⁵; забороняючи аборти загалом, і насильницькі, і за згодою (див. раніше).

У Колумбії насильницькі аборти широко застосовувалися щодо жінок і дівчат на службі у ФАРК (Револуційні збройні сили Колумбії), у тих випадках, коли їхня політика примусової контрацепції виявляється безуспішною, а жінка чи дівчина вагітніє¹⁶. У 2015 році один із прокурорів Колумбії публічно заявив, що, як впливає зі 150 інтерв'ю з колишніми бійчинями ФАРК, схоже що насильницькі аборти були політикою, спрямованою на збереження боєздатності жінок і дівчат¹⁷. 2017 року Іспанія екстрадувала до Колумбії так званого «Енфермеро» («медбрата»), якого було притягнуто до відповідальності в суді Колумбії. Він був звинувачений у скоєнні сотень насильницьких абортів членкиням ФАРК, Армії Національного Визволення та інших угруповань¹⁸.

схоже: Сексуальне насильство, Репродуктивні права, Згода (інформована).

- Безпечні
- Менш безпечні
- Небезпечні

- Безпечні
- Менш безпечні
- Небезпечні

ПІВНИЧНА АМЕРИКА
ПІВДЕННА АМЕРИКА
ЄВРОПА
АФРИКА
АЗІЯ
ОКЕАНІЯ

25 МІЛЬЙОНІВ АБОРТІВ ЗДІЙСНЮЄТЬСЯ ЩОРІКУ У НЕБЕЗПЕЧНИХ УМОВАХ.

Це становить майже половину всіх абортів.

1 з 3 небезпечних абортів здійснюється у жалких умовах (ненавченими людьми та з використанням небезпечних методів).

Більшість небезпечних абортів здійснюється в країнах, що розвиваються.

ГЕОГРАФІЧНИЙ РОЗПОДІЛ (ОБЛАСТЬ КОЛА ВІДПОВІДАЄ ЗАГАЛЬНІЙ КІЛЬКОСТІ АБОРТІВ)

Три чверті усіх абортів у Латинській Америці – небезпечні. Майже половина абортів в Африці здійснюється у небезпечних умовах. Ризик померти від абортів при цьому найвищий в Африці.

Найбільша кількість абортів здійснюється в Азії, більшість з них – у Південній та Центральній Азії.

А Автономія (особиста)

Особиста автономія означає свободу людини ухвалювати самостійні рішення щодо свого життя. Це здатність «дотримуватися своїх поглядів, робити вибір і чинити дії, засновані на особистих цінностях та переконаннях»¹⁹.

Гендерне насильство, особливо насильницькі дії сексуального характеру та домашнє насильство у формі надмірного контролю з боку одного з членів сім'ї, є порушенням особистої свободи його жертв²⁰. Воно позбавляє людей права ухвалювати рішення щодо таких особистих та інтимних аспектів їхнього життя, як вступ або невступ у статевий зв'язок, або щодо будь-якого питання, пов'язаного з їхнім репродуктивним здоров'ям²¹. Порушення незалежності особи може також виражатися у вигляді обмежень, пов'язаних з одягом, пересуванням, думками, фінансовими й адміністративними рішеннями чи громадським життям²².

У всіх суспільствах особиста автономія громадян обмежується законом. Це виправдано необхідністю встановлення балансу між індивідуальними правами та обов'язками людини перед суспільством і може бути виражено одним відомим висловом: «Свобода однієї людини закінчується там, де починається свобода іншої». Автономія може бути також законно обмежена за певних обставин і відповідно до певних факторів, таких як вік та фізичні чи розумові здібності²³. Однак, коли обмеження виходять за рамки цієї необхідності, вони є порушенням прав людини. Наприклад, закони про боротьбу з абортами є порушенням прав жінок, особливо їхнього права на невтручання в приватне життя, здоров'я та фізичну недоторканність²⁴.

схоже: Аборт, Насильницька стерилізація, Калічення статевих органів, Шлюб, Домашнє насильство, Сексуальне насильство, Згода на вступ у статевий зв'язок, Згода (інформована).

ВИНОСКИ

- 1 Гарвардська медична школа, Аборт (переривання вагітності), видавництво Harvard Health Publishing, січень 2019 року, за посиланням: <https://www.health.harvard.edu/medical-tests-and-procedures/abortion-termination-of-pregnancy-a-to-z>.
- 2 Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Медичний менеджмент абортів, 2018 р., за посиланням: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/278968/9789241550406-eng.pdf>.
- 3 Управління Верховного Комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), Серія інформаційних матеріалів з сексуального та репродуктивного здоров'я та сексуальних та репродуктивних прав: Аборт, за посиланням https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/SexualHealth/INFO_Abortion_WEB.pdf.
- 4 Комітет з економічних, соціальних та культурних прав (КЕСКП), Зауваження загального порядку № 22 (2016 рік) про право на сексуальне та репродуктивне здоров'я (стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права), E/C.12/GC/22, 2 травня 2016 року, пункти 28, 34, 40, 41, 45. FIDH вважає, що всі держави повинні дозволяти аборти без обмежень та забезпечувати доступ до законних і безпечних послуг зі здійснення абортів за будь-яких обставин, ґрунтуючись виключно на волевиявленні особи. Див. термін «Репродуктивні права» далі.
- 5 Про транс-чоловіків та аборти Sexuality Policy Watch, «Політична міфологія про аборти та транс-чоловіків», 29 травня 2018 року, на сайті <https://sxpolicy.org/political-mythology-on-abortion-and-trans-men/18439/>; Див. також роботу організації Ibis Reproductive Health, «Розуміння потреб у контрацепції й абортів та досвід трансґендерів та гендерно-експансивних людей у Сполучених Штатах», на сайті: <https://ibisreproductivehealth.org/projects/understanding-contraception-and-abortion-needs-and-experiences-trans-gender-and-gender/>; Н. Мозесом та ін. (2020), «Обов'язкові умови для трансґендерної та гендерної небинарної інклюзії крім жіночого здоров'я», Акушерство та гінекологія, Том 135(5), с. 1059–1068.
- 6 Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЖ»), Загальна рекомендація № 24: стаття 12 Конвенції («Жінки та здоров'я»), 1999 рік, пункт 31.с); див. також КЕСКП, Зауваження загального порядку № 22 (2016 рік), пункт 41.
- 7 Генеральна Асамблея ООН (ГА ООН), Право кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я, Проміжна доповідь Спеціального доповідача щодо права кожної людини на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я, A/66/254, 3 серпня 2011 року, пункти 15, 21.
- 8 Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ), 18 грудня 1979 (набула чинності 3 вересня 1981), стаття 2.
- 9 Рада з прав людини, Доповідь Спеціального доповідача з питань тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, A/HRC/31/57, 5 січня 2016 року, пункти 42–44; Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 35 про гендерне насильство щодо жінок, оновлена Загальна рекомендація № 19, CEDAW/C/GC/35, 26 липня 2017 року, пункт 18.
- 10 Комітет з прав людини (КПЛ), Зауваження загального порядку № 36 (2018) за статтею 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права щодо права на життя, CCRP/C/GC/36, 30 жовтня 2018 року, пункт 8.
- 11 Африканський союз, Протокол до Африканської хартії прав людини та народів щодо прав жінок в Африці («Мапутський протокол»), 11 липня 2003 року, стаття 14.
- 12 Рада Європи, Пояснювальна доповідь до Конвенції Ради Європи про запобігання та викорінення насильства щодо жінок та насильства в сім'ї, 11 травня 2011 року, пункт 204.
- 13 Міжнародний кримінальний трибунал з колишньої Югославії (МТКfO), Обвинувач проти Квочки та інших., судове рішення, IT-98-30/1-T, 2 листопада 2001 року, вимошка 343 (пункт 180). Наприклад, цей випадок може розглядатися в МКС як сексуальне насильство, що є злочином проти людяності (стаття 7(1)(g)-6), якщо його тяжкість можна порівняти з тяжкістю інших сексуальних злочинів, перелічених у статті 7(1)(g), або як воєнний злочин, якщо його тяжкість можна порівняти з тяжкістю інших серйозних порушень Женевської конвенції (стаття 8(2)(b)(xxii)-6) чи інших серйозних порушень статті 3, які є спільними для чотирьох Женевських конвенцій (стаття 8(2)(e)(vi)-6). Римський статут Міжнародного кримінального суду, A/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року).
- 14 Див. приклад Північної Кореї, ООН Жінки, «Справедливість зараз: Викорінення безкарності за сексуальне та гендерне насильство як за міжнародні злочини», на сайті <https://interactive.unwomen.org/multimedia/infostory/justicenow/en/index.html>.
- 15 Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), Довідник з ефективних заходів судового переслідування за скоєння насильства щодо жінок та дівчаток, серія довідників з кримінального правосуддя, 2014 рік, с. 18: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Handbook_on_effective_prosecution_responses_to_violence_against_women_and_girls.pdf.
- 16 Women'sLinkWorldwide подає попередній звіт до Спеціального суду Колумбії з питань миру (JEP іспанською мовою), в якому документально підтверджено порушення репродуктивних прав жінок і дівчат, які перебувають у лавах ФАРК*, 7 жовтня 2019 року, за посиланням: <https://www.womenslinkworldwide.org/en/news-and-publications/press-room/women-s-link-worldwide-files-an-initial-report-with-the-colombian-special-jurisdiction-for-peace-jep-in-spanish-documenting-violations-of-the-reproductive-rights-of-women-and-girls-within-the-ranks-of-the-farc>.
- 17 BBCNews, «Повстанці ФАРК: Колумбія розслідує 150 "примусових абортів"», 12 грудня 2015 року, на сайті <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-35082412>.
- 18 Women'sLinkWorldwide, засудження та очікування судового переслідування за сексуальне та репродуктивне насильство, скоєне щодо насильно завербованих, цивільних осіб та жінок та дівчаток – учасниць бойових дій у ході збройного конфлікту в Колумбії, за посиланням: <https://www.womenslinkworldwide.org/en/files/3100/convictions-and-pending-prosecutions-for-sexual-and-reproductive-violence-committed-against-women-and-girls-in-the-armed-conflict-of-Colombia.pdf>. Див. також історично важливе рішення Конституційного суду Колумбії, в якому йдеться про те, що колишні учасники збройних конфліктів, які стали жертвами сексуального та репродуктивного насильства, мають кваліфікуватися як жертви збройного конфлікту відповідно до закону й мати доступ до відшкодування збитків, Колумбія, Конституційний суд, Sala Plena, дос'є T-7396064, Рішення SU599/19, 11 грудня 2019 року.
- 19 Т.Л. Бошамп та Дж.Ф. Чайлдресс, Принципи біомедичної етики, 5-е видання, Нью-Йорк: Видавництво Оксфордського університету, 2001, с. 63; Н.А.М.Ж. 10 HaveandM.S. Jean (ЮНЕСКО) (ред.), Загальна декларація ЮНЕСКО про біоетику та права людини: історія питання, принципи та їх застосування, 2009 р., с. 156–157 («Коментар ЮНЕСКО до Декларації про біоетику»).
- 20 Гендерне насильство «підриває здоров'я, гідність, безпеку та незалежність» його жертв. Фонд Організації Об'єднаних Націй у галузі народонаселення (ЮНФПА), «гендерне насильство», <https://www.unfpa.org/gender-based-violence>; воно загрожує «безпеці,

свободі та незалежності» жертв. Хроніка ООН, «Боротьба з насильством щодо жінок – що успішно працює і чому», за посиланням: <https://www.un.org/en/chronicle/article/confronting-violence-against-women-what-has-worked-well-and-why>.

- 21 Жіночі ініціативи за гендерне правосуддя (WIGJ), Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство, 2019 рік, частина 4(2)(b), за посиланням: <https://4genderjustice.org/wp-content/uploads/2019/11/English-Civil-Society-Declaration-on-Sexual-Violence.pdf>. Декларація визначає як «акт, який може розглядатися як приклад сексуального насильства», факт «позбавлення когось репродуктивної незалежності, наприклад, шляхом примусу цієї особи до вагітності, примусової стерилізації, контрацептивного саботажу, примусового виконання батьківських обов'язків; або перешкоджання тому, щоб ця особа приймала рішення про використання або відмову від використання засобів контрацепції, зазнавала стерилізації, запліднення іншої особи або виношування вагітності у своєму тілі до кінця терміну».
- 22 ООН-Жінки, «Визначення домашнього насильства», останнє редагування 11 грудня 2010 року, за посиланням: <https://www.endvawnow.org/en/articles/398-definition-of-domestic-violence.html>; див. також «Жіноча допомога», «Що таке примусовий контроль?», за адресою: <https://www.womensaid.org.uk/information-support/what-is-domestic-abuse/coercive-control/>. Див. визначення «Домашнього насильства» далі, а саме, питання «примусовий контроль».
- 23 Коментар ЮНЕСКО до Декларації про біоетику, с. 116–117.
- 24 Центр з репродуктивних прав, «Світове законодавство про аборти», на сайті <https://reproductiverights.org/worldabortionlaws>; Робоча група ООН з питань дискримінації щодо жінок у законодавстві та на практиці, Незалежність жінок, Рівність та репродуктивне здоров'я в міжнародних правах людини: У період між визнанням, заходами у відповідь та регресивними тенденціями, жовтень 2017 року, за посиланням: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WG/WomensAutonomyEqualityReproductiveHealth.pdf>; Міжнародна амністія, «Ключові факти про аборти», на сайті <https://www.amnesty.org/en/what-we-do/sexual-and-reproductive-rights/abortion-facts/>. Див. також численні матеріали Глобального центру правосуддя про обмеження абортів у Сполучених Штатах Америки на сайті: <http://www.globaljusticecenter.net/component/tags/tag/us-abortion-restrictions>. Докладніше про те, як відмова в аборті може бути жорстоким, нелюдським або таким, що принижує гідність, поведінням, див., Міжнародний юридичний журнал Фордхем, т. 38, с. 99–140.

Б

Безкарність

Безкарність

Фізичні (або юридичні) особи, що можливо вчинили, сприяли чи не запобігли злочину чи іншому правопорушенню або не покарали за то кримінального, цивільного, адміністративного, дисциплінарного, національного, чи міжнародного характеру, або не забезпечили покарання за нього, мають бути притягнуті до відповідальності²⁵. В іншому випадку створюється ситуація безкарності, коли правопорушники не несимуть жодних наслідків своїх діянь, що, своєю чергою, сприяє рецидиву цих злочинів та правопорушень і позбавляє жертв їхніх прав на репарації²⁶. Безкарність не обмежується відсутністю покарання як такого і охоплює також відсутність розслідування, арешту, судового переслідування, справедливого покарання та репарацій жертвам. Держави зобов'язані забезпечувати притягнення до відповідальності, що передбачає зобов'язання боротися з безкарністю²⁷. У «Принципах боротьби з безкарністю» Організації Об'єднаних Націй викладено низку принципів, які покликані допомогти державам у цьому й зосереджені на трьох категоріях: праві на інформацію, праві на правосуддя та праві на репарації²⁸.

Безкарність за сексуальне та ґендерне насильство в усіх країнах частіше є нормою, ніж винятком²⁹. Здебільшого це пояснюється низкою законодавчих, інституційних, особистих та культурних перешкод на шляху до подання заяви про ці правопорушення.

До законодавчих перешкод відносяться невідповідні та/або дискримінаційні правові та процесуальні рамки, в яких відсутні або неадекватно визначені: сексуальні та ґендерні злочини; строк давності для таких злочинів; підстави звільнення від відповідальності, що дає злочинцям змогу ухилитися від покарання шляхом одруження з потерпілою особою або укладання мирових угод; пом'якшення покарання у разі, якщо злочин було скоєно членом сім'ї; або

Щонайменше

15,000,000

дівчат примушуються до шлюбу.

покладання дуже великого тягаря доведення на потерпілу особу (наприклад, вимога надання додаткових доказів у разі зґвалтування)³⁰.

Інституційні перешкоди, що сприяють безкарності, включають відсутність гарячих ліній екстреної допомоги, неадекватні або дискримінаційні процедури подання заяв, відсутність інформації про можливі способи подачі заяв, відсутність заходів захисту, включно зі створеними державою притулками, відсутність незалежних та неупереджених правоохоронних механізмів, відсутність (адекватної) підготовки прокурорів, суддів та адвокатів, а також корупцію.

На індивідуальному рівні постраждалі від сексуального та ґендерного насильства можуть не повідомляти про такий епізод через страх відплати чи стигматизації, або через відсутність довіри до системи правосуддя, особливо якщо не надається підтримка у процесі подання заяви та/або якщо сам процес створює додаткову травму, наприклад, коли жертві не вірять або її неодноразово змушують давати показання³¹.

До соціальних бар'єрів відноситься соціальна стигма, коли повідомлення про те, що сталося, може призвести до неприйняття жертви, а подекуди і членів її сім'ї, та може перерости в переслідування і розправу.

Культурні бар'єри, що перешкоджають повідомленню про такі випадки, виникають тоді, коли насильство зумовлене культурою або корениться у культурних стереотипах, або коли родичі є співучасниками насильства, наприклад, у разі примусового шлюбу.

Ці перешкоди створили та сприяли формуванню атмосфери та культури безкарності, які заохочують та сприяють збереженню сексуального та ґендерного насильства³².

скоже: Відповідальність.

ВИНОСКИ

- 25 Ініціатива «Прозорість та відповідальність», «Як ми визначаємо ключові терміни? Глосарій з питань прозорості та відповідальності», 12 квітня 2017 року, на сайті: <https://www.transparency-initiative.org/blog/1179/ta-i-definitions/>. Також визначення терміну «відповідальність», наведене раніше.
- 26 Комісія з прав людини, заохочення та захист прав людини, Безкарність, Доповідь незалежного експерта про оновлення принципів боротьби з безкарністю, Діана Орендліхер, Додаток, Оновлене зведення принципів захисту та заохочення прав людини шляхом боротьби з безкарністю, E/CN.4/2005/102/Add.1, 8 лютого 2005 року («Принципи ООН у боротьбі з безкарністю, 2005 рік»), також підготовлений Міжнародною комісією юристів ключовий документ про боротьбу з безкарністю: Міжнародна комісія юристів, міжнародне право та боротьба з безкарністю, Посібник для фахівців-практиків, 2015 рік, на веб-сайті <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2015/12/Universal-Fight-against-impunity-PG-no7-comp-Publications-Practitioners-guide-series-2015-ENG.pdf>.
- 27 Принципи ООН боротьби з безкарністю 2005 року, зазн. тв.; Особливо в контексті сексуального та гендерного насильства див. Раду Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН), Резолюція 2467 (2019), S/RES/2467 (2019), 23 квітня 2019 року, преамбула, пункти 3, 15, 17.
- 28 Згадане раніше джерело.
- 29 РБ ООН, Доповідь Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй про сексуальне насильство в умовах конфлікту, S/2019/280, 29 березня 2019 року, пункт 8; Африканська хартія з прав людини та народів (АКПЛН), Керівні принципи боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, Ніамей, 2017 рік, с. 9.
- 30 Рівність зараз, Глобальна Ганьба – глобальна епідемія зґвалтувань: як закони у всьому світі не в змозі захистити жінок і дівчаток від сексуального насильства, 2017, за посиланням: https://d3n8a8pro7vhm.cloudfront.net/equalitynow/pages/308/attachments/original/1527599090/EqualityNowRapeLawReport2017_Single_Pages_0.pdf?1527599090; Див., стосовно Сьєрра-Леоне, Організація «Human Rights Watch», Ми уб'ємо тебе, якщо ти заплачеш. Сексуальне насильство в конфлікті у Сьєрра-Леоне, 2003 р., за посиланням: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/0EEE-F2A6AC9668FC49256CB0000CA02C-hrw-srl-15jan.pdf>. Наприклад, з метою боротьби з безкарністю та сприяння доступу жертв до правосуддя в «Керівних принципах АКПЛН щодо боротьби з сексуальним насильством та його наслідками...» державам рекомендується вести інформаційно-просвітницькі кампанії, присвячені «негативним наслідкам врегулювання спору між сім'єю жертви та особою, яка вчинила напад, та драматичним наслідкам одруження жертви з особою, яка вчинила насильство». У «Керівних принципах» також сказано: «Щодо злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, держави повинні передбачити перенесення тягаря доказування таким чином, щоб жертви не були зобов'язані подавати будь-які докази, крім своїх власних свідчень». «Керівні принципи АКПЛН щодо боротьби із сексуальним насильством та його наслідками в Африці», зазн. тв.
- 31 М. Кінан, «Кримінальне правосуддя, відновне правосуддя, сексуальне насильство і

верховенство права, відновлювальні заходи боротьби з сексуальним насильством», в Е. Зінстаг, та М. Кінан (Eds.), «Відновлювальні заходи боротьби з сексуальним насильством: Правові, соціальні та терапевтичні аспекти», Рутледж, 2017 рік.

- 32 Глобальна ганьба – глобальна епідемія зґвалтувань 2017 року, зазн. тв.; РБ ООН, резолюція 2467 (2019), указ. соч.

В

Вербування дітей (діти-солдати)

Відповідальність

Відшкодування шкоди (репарації)

Воєнні злочини

Вербування дітей (діти-солдати)

Збройні сили та угруповання часто вербують дітей для служби у своїх лавах як солдатів або для виконання допоміжних функцій, що створює великі ризики та порушує їхні права. Деяких із них вербують примусом, тоді як інші приєднуються до збройних сил для того, щоб уникнути ситуації крайньої вразливості, що згодом призводить до їхньої експлуатації цими силами чи угрупованнями³³. Термін «діти-солдати» часто використовується для позначення всіх дітей, які були завербовані, зараховані до лав збройних сил або збройних груп, або використовувалися ними в будь-якій якості, включно з дітьми, хлопчиками та дівчатками, які використовуються як бойовики, кухарі, носії, шпигуни, або із сексуальною метою, але не обмежуючись лише ними³⁴. Вербування дітей зачіпає хлопчиків і дівчат, хоча вони, як правило, відіграють різні ролі після вербування або вступу до лав озброєних загонів³⁵. Хлопчиків частіше відправляють воювати, тоді як дівчат можуть змусити вступати у сексуальні стосунки із солдатами або виконувати функції кухарів чи дружин³⁶.

Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй (ООН) визначає вербування або використання дітей у збройних силах чи збройних угрупованнях, зґвалтування та інші пов'язані з конфліктом форми сексуального насильства щодо дітей (у тому числі у збройних угрупованнях чи збройних силах) як один із шести найсерйозніших порушень прав дітей³⁷. У 2019 році судді Міжнародного кримінального суду ухвалили історичне важливе рішення у справі Боско Нтаганди, лідера конголезького збройного угруповання, висунувши йому обвинувачення в сексуальному рабстві та зґвалтуванні як воєнному злочині, у тому числі в діях, вчинених проти дітей-солдатів його збройного угруповання³⁸.

Вербування дітей – «будь-якої людини у віці до вісімнадцяти років»³⁹, призводить до порушення множинних

**Здоров'я
матері та дитини**

Смерть (включаючи
здоров'я плода)
Незапланована
та підліткова вагітність
Ускладнення вагітності

Травма

Внутрішня
травма
Травма
голови
Переломи
Опіки

**Проблеми
з психічним здоров'ям**

Самогубство
Напад
Депресія та тривога
Посттравматичний
стресовий розлад
Насильство проти дітей

НАСИЛЬСТВО ПРОТИ ДІТЕЙ

**Інфекційні захворювання
та ризикова поведінка**

Алкоголь та наркотики
Небезпечні сексуальні
практики
ВІЛ
Кілька партнерів
ЗПСШ

**Неінфекційні захворювання
та ризикова поведінка**

Інсульт
Рак
Діабет
Хронічні захворювання легень
Хвороби серця
Ожиріння
Алкоголь
Відсутність фізичної активності
Паління

прав дітей, включно з правом на недискримінацію; на життя; не бути розлученим зі своїми батьками проти їхньої волі; на недоторканність приватного життя; на рівень життя, необхідний для їхнього фізичного, розумового, духовного, морального та соціального розвитку; і на захист від усіх форм сексуальної експлуатації та сексуальних посягань»⁴⁰.

Відповідно до міжнародного права, вербування дітей віком до 15 років є абсолютно забороненим⁴¹, у тому числі відповідно до Конвенції про права дитини⁴², міжнародного гуманітарного права⁴³ та міжнародного кримінального права⁴⁴. Однак це залишає прогалину в захисті дітей віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років⁴⁵, як це визнано у Факультативному протоколі до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах⁴⁶. Ухвалений у 2000 році, у відповідь на широке використання дітей-солдатів у конфліктах, Факультативний протокол зобов'язує держави-учасниці гарантувати, щоб жодна дитина віком до 18 років не брала участі у воєнних діях і не зазнавала примусового вербування⁴⁷. Аналогічно, Африканська хартія прав та добробуту дитини, ухвалена у 1990 році⁴⁸, передбачає, що держави повинні не допускати залучення до збройних сил будь-якої дитини. Генеральний секретар ООН публікує щорічні звіти⁴⁹ «про дітей та збройні конфлікти», у яких дається огляд становища дітей у всьому світі в країнах, де відбуваються збройні конфлікти. Звіти містять актуалізовані списки сторін у збройних конфліктах, які вчиняють грубі порушення стосовно дітей.

схоже: Сексуальне насильство, Зґвалтування, Військові злочини, Збройні конфлікти.

Відповідальність

Фізичні особи, держави чи інші суб'єкти — всі повинні нести відповідальність за свої дії, коли вони порушують закони чи правила, або коли вони не виправдовують очікувань,

В пов'язаних із виконанням конкретних посадових обов'язків чи виконанням діяльності⁵⁰. Відповідальність може виражатися в різних формах: адміністративна⁵¹, політична⁵², суддівська⁵³, кримінальна, і охоплює процеси, спрямовані на встановлення істини, справедливості та репарацій жертвам⁵⁴.

Коли йдеться про кримінальну відповідальність, міжнародні договори та звичаєве міжнародне право передбачають обов'язок держав притягувати до відповідальності осіб, винних у серйозних порушеннях прав людини та у міжнародних злочинах, включно з сексуальним та ґендерним насильством, шляхом проведення слідства та судового розгляду⁵⁵.

Відповідальність за порушення прав людини та інші основні міжнародні злочини потребує наявності національних правових та інституційних рамок, які дають змогу оперативню, ретельно, незалежно та неупереджено розслідувати ці порушення та злочини й переслідувати винних у судовому порядку. Розслідування сексуального і ґендерного насильства та злочинів, а також притягнення до відповідальності за них вимагають спеціального досвіду та ширшого розуміння цих діянь, охоплюючи не тільки зґвалтування, і в тому числі вчинення їх проти чоловіків, хлопчиків та ЛГБТІ-людей (лесбійок, геїв, бісексуалів, транслюдей та інтерсексів). Необхідно враховувати ґендерну специфіку та достовірно документувати пережитий жертвами досвід⁵⁶.

У всіх країнах відповідальність за сексуальне та ґендерне насильство та злочини досягається не в повній мірі, через бар'єри на індивідуальному та структурному рівнях⁵⁷, обмежені можливості для ефективного розслідування та судового переслідування винних, неповнота та неадекватність правової бази, відсутність спеціалізованої та відповідної підготовки персоналу в медичній, судово-медичній, поліцейській та судовій сфері, а також збереження

дискримінації та ґендерних стереотипів, у тому числі, серед цих фахівців⁵⁸.

сюже: Безкарність, Права людини, Міжнародне кримінальне право, Універсальна юрисдикція.

Відшкодування (засоби правового захисту; репарації)

Право на відшкодування шкоди для жертв порушень прав людини, включно із сексуальним та ґендерним насильством, міцно закріплено в міжнародному праві⁵⁹. Відшкодування шкоди – це право на ефективний засіб правового захисту та на відповідні репарації за заподіяну шкоду⁶⁰. Держави зобов'язані створити необхідні правові та інституційні засади для реалізації права жертв на відшкодування шкоди⁶¹.

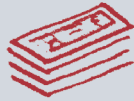
Засоби правового захисту

Засоби правового захисту для жертв включають їхнє право на «рівний та ефективний доступ до правосуддя, адекватне, дієве та швидке відшкодування завданих збитків та доступ до відповідної інформації про порушення та механізми відшкодування шкоди»⁶². Для того, щоб засоби правового захисту були ефективними, вони повинні бути безперешкодно доступними, мати перспективу успіху та забезпечувати адекватні репарації. Засоби правового захисту від сексуального та ґендерного насильства повинні мати судовий характер. Суто адміністративних засобів правового захисту, таких як скарги, що подаються омбудсменові або національній комісії з прав людини, або як дисциплінарні заходи, недостатньо, хоча вони можуть доповнювати судові засоби правового захисту⁶³. Зобов'язання держав розслідувати випадки сексуального та ґендерного насильства і притягати винних до відповідальності також означає, що засоби правового захисту повинні мати кримінально-

Реституція

Відновлення колишнього стану до порушень, наприклад власності, зайнятості, безпеки, свободи.

Компенсація

Грошова компенсація за економічні втрати, включаючи втрачені можливості, зайнятість, освіту, витрати.

РЕПАРАЦІЇ

Неповторення

Гарантія того, що порушення ніколи не повторяться; запобігання тим самим злочинам.

Сатисфакція

Символічна гарантія того, що це питання вирішується, наприклад, розкриття правди, публічне вибачення, вшанування пам'яті.

Реабілітація

Турбота про подолання фізичної та психологічної шкоди.

правовий, а не суто цивільний характер⁶⁴. Для виконання свого зобов'язання щодо надання жертвам права на ефективні засоби правового захисту держави повинні надавати жертвам юридичну допомогу як комплекс заходів із «представництва законних інтересів, правової допомоги, юридичної консультації, правової освіти та інформування»⁶⁵.

Репарації

Репарації мають бути всеосяжними, доступними, «адекватними, ефективними, оперативними»⁶⁶, відповідати тяжкості скоєного правопорушення та бути спрямованими на усунення заподіяної шкоди⁶⁷. Як передбачено Африканською Хартією з прав людини та народів, «держави повинні забезпечити репарації потерпілим від дії або бездіяльності, за які несуть відповідальність держави, або за які несе відповідальність фізична чи юридична особа, у тих випадках, коли останні не можуть або не погоджуються забезпечити репарації після свого правопорушення»⁶⁸.

У міжнародних та регіональних документах, перелічених в Основних принципах та керівних положеннях Організації Об'єднаних Націй, що стосуються права на правовий захист та репарації жертвам грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, загалом визначено п'ять видів репарацій. До них належать реституція, компенсація, реабілітація, сатисфакція та гарантії неповторення того, що сталося⁶⁹.

Оскільки репарації має бути спрямоване на усунення заподіяної шкоди, у справах про сексуальне та гендерне насильство такі види відшкодування шкоди можуть набувати особливих форм.

«Реституція повинна, наскільки можливо, відновити початкове становище жертви до того, як [порушення] мали місце»⁷⁰. Цей захід відіграє центральну роль у всіх процесах.

ДЖЕРЕЛО: Міжнародна Амністія – <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2017/07/south-sudan-sexual-violence-on-a-massive-scale-leaves-thousands-in-mental-distress-amid-raging-conflict/>

В Однак, коли йдеться про фізичне та психологічне насильство, таке як сексуальне та ґендерне насильство, на відміну від насильства над майном, повне відновлення є неможливим. Крім того, повернення жертв до тієї ж ситуації, в якій вони перебували до того, як зазнали сексуального насильства, може спричинити ризик повторення насильства, оскільки саме ця ситуація могла стати однією з його корінних причин⁷¹. У випадках сексуального насильства реституція може включати «здійснення та реалізацію прав людини, зокрема прав на гідність, безпеку та здоров'я, включаючи сексуальні та репродуктивні права; права на сімейне життя та на повернення до трудової діяльності та освіти»⁷².

«Реабілітація має включати медичну та психологічну допомогу, а також юридичні та соціальні послуги»⁷³. Цей захід особливо важливий у випадках сексуального та ґендерного насильства, коли потерпілі від насильства часто зазнають остракізму та потребують додаткової підтримки⁷⁴.

– «Сатисфакція означає різні заходи символічного характеру, такі як принесення публічних вибачень, встановлення істини та меморіалізація⁷⁵». Хоча вони є недостатніми самі по собі, проте можуть допомогти жертвам відчувати, що суспільство визнає їхні страждання та тяжкість насильства і, особливо коли йдеться про сексуальне та ґендерне насильство, не засуджує їх за це і сприяє їхньому соціальному визнанню⁷⁶. Заходи сатисфакції є важливим кроком на шляху до суспільства, вільного від безкарності за такі діяння. Однак, внаслідок свого суспільного характеру, вони повинні прийматися тільки з належною увагою до бажання та потреб жертв, щоб уникнути повторного травмування та ризику стигматизації⁷⁷.

– Гарантії неповторення того, що трапилося, охоплюють комплексні заходи, які допоможуть запобігти вчиненню нових злочинів шляхом реформування суспільства, яке спочатку дозволило цьому статися⁷⁸. Це особливо важливо в контексті сексуального та ґендерного насильства й може включати підготовку відповідних зацікавлених сторін, зокрема

військових та співробітників правоохоронних органів, а також реформування судової системи, щоб виключити безкарність за скоєні злочини⁷⁹. Ці заходи не принесуть безпосередньо користь окремій жертві, але вплинуть на все суспільство масштабніше та спричиняють необхідну перетворювальну дію на все суспільство⁸⁰. У разі вчинення актів сексуального та ґендерного насильства ці заходи спрямовані на усунення дискримінаційних законів та систем, які відігравали певну роль у їхньому вчиненні.

Як було наголошено Генеральним секретарем Організації Об'єднаних Націй у 2014 році в Директивній записці про репарації за сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, «адекватні репарації [...] передбачають поєднання різних форм відшкодування»⁸¹. Тому різні категорії заходів мають взаємно доповнюватися, а не ухвалюватися за вибіркоким принципом. Усі разом вони пропонують жертвам та особам, які пережили насильство, широкий спектр заходів і послуг, які допоможуть їм подолати свої страждання⁸².

Загалом, репарації за сексуальне та ґендерне насильство повинні мати трансформативний характер⁸³ і враховувати ґендерні аспекти, щоб уникнути повторення та дати змогу жертвам та особам, які пережили насильство, подолати трагічний досвід та реінтегруватися в суспільство, якому вони можуть довіряти, яке є вільним від дискримінації, нерівності та безкарності, і яке викоринило глибинні причини насильства⁸⁴. Заходи мають вживатися на індивідуальній основі залежно від потреб жертв і осіб, що пережили насильство, а також суспільства, в якому вони живуть. Для цього жертви та постраждалі мають бути залучені на всіх етапах (встановлення, здійснення, моніторинг) будь-якого процесу репарацій⁸⁵.

Процедури репарацій мають здійснюватися з дотриманням конфіденційності та ґрунтуватися на принципі «Не нашкодъ» (див. нижче)⁸⁶.

схоже: Правосуддя перехідного періоду, Конфіденційність, Принцип «Не нашкодъ», Підхід, орієнтований на потреби жертв.

Воєнні злочини

Воєнні злочини – це серйозні порушення міжнародного гуманітарного права (писаного або звичаєвого), що відбуваються в контексті міжнародного або неміжнародного збройного конфлікту⁸⁷. Вони охоплюють широке коло діянь, що становлять порушення законів і звичаїв війни, визначених у Кодексі Лібера (1863 р.)⁸⁸, Гаазьких конвенціях 1899 і 1907 років⁸⁹ і Женевських конвенціях 1949 року⁹⁰ та Додаткових Протоколах I і II⁹¹ до них.

Перший відомий міжнародний судовий процес стосовно воєнних злочинів було здійснено Священною Римською імперією проти лицаря Петра фон Гаґенбаха. Згодом, у XX столітті, відбувся Лейпцизький суд із воєнних злочинів вчинених під час Першої Світової Війни, та Токійський та Нюрнберзькі трибунали після Другої Світової Війни.

Притягати до відповідальності за воєнні злочини і Міжнародний кримінальний суд (МКС)⁹². Римський статут визнає юрисдикцію Суду щодо злочинів, що визначаються як «грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року», «інші серйозні порушення законів та звичаїв щодо цивільного населення у міжнародному збройному конфлікті у встановлених рамках міжнародного права» та «у разі збройного конфлікту, що не має міжнародного характеру, серйозні порушення статті 3, спільної для чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року»⁹³.

У Римському статуті, одному з найбільш нещодавніх ключових документів, що стосуються воєнних злочинів, міститься перелік діянь, які можуть складати воєнні злочини, включаючи вчинення кількох форм сексуального насильства (зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, насильницька стерилізація або будь-які інші форми сексуального насильства, що порушують закони та звичаї війни як міжнародного, так і неміжнародного характеру)⁹⁴.

Ми – діти, не солдати
Розкажи світові, що з нами відбувається.

Щоб такі дії кваліфікувати як воєнний злочин, вони повинні відбуватися в контексті збройного конфлікту та бути пов'язаними з ним (як міжнародним, так і неміжнародним)⁹⁵. Злочинець повинен знати про існування збройного конфлікту⁹⁶. Це означає, що поодинокі епізоди, що збіглися в часі з конфліктом, не можуть переслідуватись як воєнні злочини.

Це питання є одним із ключових в плані сексуального та ґендерного насильства. Протягом тривалого часу й до роботи Міжнародних кримінальних трибуналів з колишньої Югославії (МКТЮ) та Руанді (МКТР) акти сексуального насильства розглядалися як побічні явища в ході конфліктів, а не як стратегічний інструмент, який використовується сторонами в конфлікті⁹⁷. З цієї причини вони не розглядалися як воєнні злочини у зв'язку з передбачуваною відсутністю зв'язку з конфліктом.

У ряді справ, що розглядаються спеціальними трибуналами та МКС, судді визнали цей зв'язок, коли акти сексуального насильства відбувалися паралельно з військовими операціями⁹⁸ та поза ними. У справі проти Драголюба Кунараца судді МТКЮ встановили, що «порушення законів та звичаїв війни може [...] відбуватися в той час і в тому місці, де фактично не ведуться бойові дії»⁹⁹, і що «збройний конфлікт не обов'язково мав бути причиною скоєння злочину, проте наявність збройного конфлікту мала, як мінімум, відігравати істотну роль у здатності підсудного його вчинити, його рішення про його скоєння, способі його скоєння чи мети, заради якої воно було скоєно»¹⁰⁰. Вони встановили, що зґвалтування та інше насильство було скоєно «безпосередньо внаслідок збройного конфлікту і тому, що збройний конфлікт, мабуть, створив умови для цілковитої безкарності злочинців»¹⁰¹.

схоже: Збройний конфлікт, Міжнародне гуманітарне право, Міжнародне кримінальне право, Римський статут.

ВИНОСКИ

- 33 Human Rights Watch (Варта прав людини), «Діти-солдати», <https://www.hrw.org/topic/childrens-rights/child-soldiers>; Канцелярія Спеціального представника Генерального секретаря з питань дітей та збройних конфліктів, «Вербування та використання дітей», <https://childrenandarmedconflict.un.org/six-grave-violations/child-soldiers/>; ЮНІСЕФ, «Вербування дітей збройними силами або збройними угрупованнями», https://www.unicef.org/protection/57929_58007.html.
- 34 Паризькі принципи, принципи та керівні положення щодо дітей, пов'язаних із збройними силами або збройними групами, 2007, пункти 1.0, 2.1; див. приклади залучення та вербування дітей віком до 15 років у таких прикладах: Міжнародний кримінальний суд (МКС), Судова палата I, Прокурор проти Томаса Лубанги Дїло, рішення відповідно до статті 74 Статуту, ICC-01/04-01/06, 14 березня 2012 року, пункти 574–578, 820–908; Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне (СССЛ), Прокурор проти Фофани та Кондеви, Судове рішення, SCSL-04-14-T, 2 серпня 2007 року, пункти 193, 688; СССР, Алекс Тамба Бріма, Бріма Баззі Камара та Сантігі Борбор Кану, судове рішення, SCSL-04-16-T, 20 червня 2007 року, пункти 736, 1267.
- 35 Р. Грей (2014), «Сексуальне насильство стосовно дітей-солдатів», Міжнародний феміністський журнал політики, том 16(4), с. 601–621.
- 36 Канцелярія Спеціального представника Генерального секретаря з питань дітей та збройних конфліктів, «Вербування та використання дітей», зазн. тв.; С. Маккей та Д. Мазурана, «Де дівчата? Дівчата воюють у Північній Уганді, Сьєрра-Леоні та Мозамбіку: Їхнє життя під час і після війни», Монреаль: Права і демократія, 2004.
- 37 Рада Безпеки ООН (РБ ООН), Резолюція 1882 (2009), S/RES/1882 (2009), 4 серпня 2009 року.
- 38 МКС, Судова палата VI, Звинувачення проти Боско Нтаганди, рішення, МКС-01/04-02/06, 8 липня 2019 року.
- 39 Конвенція про права дитини, зазн. тв., стаття 1. У цій статті дитина визначається як особа, яка не досягла вісімнадцятирічного віку.
- 40 Див., зокрема, Конвенцію про права дитини, саме там, і Паризькі принципи та керівні положення щодо дітей, які беруть участь у збройних силах або збройних групах, зазн. тв. Ці права у ширшому розумінні визнані й в інших міжнародних документах, таких як Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права (МПГПП) від 16 грудня 1966 року (набув чинності 23 березня 1976 року).
- 41 Щоб дізнатися більше про заборону вербування дітей-солдатів, див. Джей-Мі. Хенкертс та Л. Досвальд-Бек, Звичайне міжнародне гуманітарне право, Том II: Практика, Кембридж: Видавництво Кембриджського університету та Міжнародного комітету Червоного Хреста, 2005 рік, Практика, що стосується правила 136 «Вербування дітей-солдатів», с. 3109–3127.
- 42 Конвенція про права дитини, зазн. тв. с., стаття 38: «1. Держави-учасниці зобов'язуються поважати та забезпечувати дотримання норм міжнародного гуманітарного права, що застосовуються до них у ході збройних конфліктів і які стосуються дитини. 2. Держави-учасниці вживають усіх можливих заходів для забезпечення того, щоб особи, які не досягли 15-річного віку, не брали прямої участі у воєнних діях. 3. Держави-учасниці утримуються від призову будь-якої особи, яка не досягла 15-річного віку, при вербуванні з числа осіб, які досягли 15-річного віку, але яким ще не виповнилося 18 років, держави-учасниці прагнуть віддавати перевагу особам старшого віку 4. Відповідно до своїх зобов'язань з міжнародного гуманітарного права, пов'язаних із захистом цивільного населення під час збройних конфліктів, держави-учасниці зобов'язуються вживати всіх можливих заходів з метою забезпечення захисту дітей, що зачіпаються збройним конфліктом, та догляду за ними».
- 43 Конвенція (I) про покращення долі поранених та хворих у збройних силах у діючих арміях («Женевська конвенція I»), Женева, 12 серпня 1949 року, стаття 50; Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв збройних міжнародних конфліктів (Протокол II), 8 червня 1977 року, стаття 4(3)(c). також Д-М. Хенкертс і Л. Досвальд-Бек, Звичайне міжнародне гуманітарне право, Том I: Правила, Кембридж: Преса Кембриджського університету та Міжнародний комітет Червоного Хреста, 2005 рік, Правило 136 «Вербування дітей-солдатів», с. 482–485.
- 44 Римський статут Міжнародного кримінального суду, A/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), стаття 8(2)(b)(xxvii) та 8(2)(e)(vii).
- 45 Для прикладів див. справу МКС щодо Томаса Лубангі, якого було звинувачено у «призові та зарахуванні на військову службу дітей віком до п'ятнадцяти років» як воєнному злочині та визнано винним у 2012 році. Рішення МКС у справі Лубангі, зазн. тв. Після оцінки показів свідків і доказів, пов'язаних із передбачуваним вербуванням дітей, представлених Обвинуваченням, Палата постановила виключити деякі з доказів і показань свідків, оскільки судді не були переконані «поза всяким розумним сумнівом» у тому, що на момент вербування або призову до збройних угруповань або сил, жертвам не виповнилося п'ятнадцяти років (пункти 480–481). Це відповідає обмеженню, встановленому Римським статутом. Палата зазначила, що ці два злочини за Статутом не будуть злочинами, «коли дитині виповниться 15 років, або коли вона вийде зі складу сил або угруповання» (пункт 759), що підтверджує, що діти віком від п'ятнадцяти до вісімнадцяти років залишаються без захисту.
- 46 Факультативний протокол ООН до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах, 25 травня 2000 року (набув чинності 12 лютого 2002 року).
- 47 Там само, зокрема статті 1 та 2.
- 48 Організація африканської єдності, Африканська хартія прав та добробуту дитини, 11 липня 1990 року (набула чинності 29 листопада 1999 року, стаття 22.
- 49 Мандат, створений Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, Резолюція 51/77 про права дитини, A/RES/51/77, 20 лютого 1997 року. Див. також ГА ООН, «Діти та збройні конфлікти», Доповідь Генерального секретаря, A/55/163-S/2000/712, 19 липня 2000 року.
- 50 Ініціатива «Прозорість та підзвітність», «Як ми визначаємо ключові терміни? Глосарій з питань прозорості та відповідальності», 12 квітня 2017 року, на сайті <https://www.transparency-initiative.org/blog/1179/tai-definitions/>.
- 51 Див. наприклад, Л.В. Каріньо (1983), «Адміністративна відповідальність: Огляд еволюції, значення та практичного застосування ключової концепції в галузі державного управління», Журнал державного управління Філіппін, Том 27 (2), с. 118–148.
- 52 Аналіз політичної відповідальності див. у праці П.С. Шміттера (2007) «Політична відповідальність у «реальних» демократіях: Значення та механізми», Інститут Європейського університету (Флоренція, Італія), за посиланням: <https://www.eui.eu/Documents/DepartmentsCentres/SPS/Profiles/Schmitter/PCSPoliticalAccountabilityJan07.pdf>.
- 53 Міжнародна комісія юристів, Суддівська відповідальність, Посібник для практиків, № 13, 2016, за посиланням: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2016/06/Univ.-sal-PG-13-Judicial-Accountability-Publications-Reports-Practitioners-Guide-2016-ENG.pdf>.
- 54 Кримінальна відповідальність є найпоширенішою формою відповідальності у сфері

прав людини.» Див., напр., працю Міжнародного центру з питань правосуддя в перехідний період на тему «кримінальна відповідальність» на сайті <https://www.ictj.org/gallery-items/criminal-accountability>.

- 55 Див. далі, Н. Рос-Арпіаза (1990 рік), «Відповідальність держави за розслідування грубих порушень прав людини в міжнародному праві та судове переслідування винних», Каліфорнійський правовий огляд, Том 72 (2), с. 449–514, 462–483.
- 56 ООН-Жінки, «Спеціалізоване розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту має важливе значення для правосуддя, кажуть експерти», 30 квітня 2019 року, на сайті <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2019/4/news-specialized-investigation-into-sexual-violence-in-conflict-is-essential-for-justice>.
- 57 Наприклад, стигматизація, страх перед репресіями, недовіра до судових та позасудових заходів реагування, неприйняття з боку сімей та громад, відсутність доступу до механізмів подання заяв.
- 58 Докладніше про проблеми та передову практику в галузі подання заяв та розслідування випадків сексуального та ґендерного насильства в сім'ї див.: К. Туї Селінгер, Х. Сілверберг та Р. Меджіа (2011), «Розслідування та судове переслідування сексуального насильства», Проєкт «Сексуальне насильство та відповідальність», Центр з прав людини, серії робочих документів (Каліфорнійський університет у Берклі), с. 11–23, за посиланням: <https://www.law.berkeley.edu/wp-content/uploads/2015/04/The-Investigation-and-Prosecution-of-Sexual-Violence-SV-Working-Paper.pdf>.
- 59 Див., напр., Загальна декларація прав людини ООН (ЗДПЛ), Париж, 10 грудня 1948, стаття 8; Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права (МП ГПП), 16 грудня 1966 року (набув чинності 23 березня 1976 року), стаття 2; Міжнародна конвенція ООН про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, 21 грудня 1965 (набула чинності 4 січня 1969), стаття 6; Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, 10 грудня 1984 року (набула чинності 26 червня 1987 р.), стаття 14; Конвенція ООН про права дитини, 20 листопада 1989 р. (набула чинності 2 вересня 1990 р.), стаття 39; також міжнародне гуманітарне та кримінальне право: Конвенція (IV) про закони та звичаї сухопутної війни та додаток до неї: Положення, що стосуються законів та звичаїв сухопутної війни, Гаага, 18 жовтня 1907 року, стаття 3; Додатковий протокол (II) до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру («Додатковий протокол II до Женевських конвенцій»), 8 червня 1977 року, стаття 91; Римський Статут, зазн. тв., статті 68 і 75. На регіональному рівні: Організація африканської єдності, Африканська хартія прав людини і народів, Банджул, 27 червня 1981 (набула чинності 21 жовтня 1986), Статті 1 і 7; Міжамериканська спеціалізована конференція з прав людини, Американська конвенція з прав людини, Сан-Хосе, 22 листопада 1969 (набула чинності 18 липня 1978), стаття 25; Рада Європи, Європейська конвенція з прав людини (ЕКПЛ), Рим, 5 листопада 1950 року (набула чинності 3 вересня 1953 року), стаття 13. Див. також: Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ГА ООН), Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та репарації для жертв грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права, 16 грудня 2005 р.; Комітет ООН проти катування, зауваження загального порядку № 3 – Здійснення Статті 14 державами-учасницями, САТ/С/ГС/3, 19 листопада 2012 року; АКПЛН, Зауваження загального порядку № 4: Право на репарації для жертв катування та інших жорстоких, нелюдських

або таких, що принижують гідність видів поводження та покарання (стаття 5), 4 березня 2017 року.

- 60 Там само.
- 61 Основні принципи та керівні положення ООН щодо права на правовий захист та репарації, 2005 рік, зазн. тв., Розділи I та II.
- 62 Там само, пункт 11.
- 63 Там само, пункт 12; також Комітет КПТ Зауваження загального порядку № 3, указ. тв., пункт 26.
- 64 Комітет КПТ., Зауваження загального порядку № 3, там само, пункти 25–26.
- 65 АКПЛН, Зауваження загального порядку №4, зазн. тв., параграфи 24–25.
- 66 Основні принципи та керівні положення ООН щодо права на правовий захист та репарації, 2005 рік, зазн.тв., принцип 1.2с.
- 67 Міністерство закордонних справ та у справах Співдружності Сполученого Королівства, Міжнародний протокол про документування та розслідування випадків сексуального насильства в умовах конфлікту, друге видання («Протокол PSVI»), березень 2017 року, с. 77.
- 68 Керівні принципи АКПЛР щодо боротьби із сексуальним насильством та його наслідками в Африці, зазн. тв., с. 42.
- 69 Основні принципи та керівні положення ООН щодо права на правовий захист та репарації, 2005 рік, указ. тв., пункти 19–23.
- 70 Там само, пункт.
- 71 Міжамериканський суд з прав людини (МАСПЛ), Жінки – жертви сексуальних тортур у справі Атенко проти Мексики, рішення (попередні заперечення, Обставини справи. Репарації та витрати), 28 листопада 2018 року, параграф. 326; МАСПЛ, справа «Веласкес-Родрігес проти Гондурасу», рішення (репарації та витрати), 17 серпня 1990 року, пункт 27.
- 72 Там само.
- 73 Основні принципи та керівні положення ООН щодо права на правовий захист та репарації, 2005 рік, зазн. тв., пункт 21. Протокол PSVI передбачає, що компенсація має враховувати « i) фізичну та психологічну шкоду; ii) втрачені можливості, включно із зайнятістю, освітою, шлюбом, сімейним життям та соціальними благами; iii) матеріальну шкоду, втрату заробітку та потенціалу заробітку, iv) моральну шкоду, v) медичні витрати та вартість майбутніх реабілітаційних послуг і гонорари за юридичну та іншу експертну допомогу». Протокол PSVI, зазн. тв., с. 79.
- 74 Див. аналіз різного застосування цього заходу відшкодування в: С. Коррео (МЦПНСШ), «Повна реституція», «Керівні принципи щодо репарацій за рішенням суду у справах, пов'язаних із сексуальним насильством, скоєним під час збройного конфлікту, політичним насильством або репресіями з боку держави», 2017 рік, с. 8–11, за посиланням: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Briefing-Court-Reparations-2017.pdf>.
- 75 Основні принципи та керівні положення ООН щодо права на правовий захист та репарації, 2005 рік, зазн. тв., пункт 22.
- 76 Див. приклади заходів сатисфакції та ролі соціального визнання у Керівних принципах

- МЦПСШ щодо репарацій за рішенням суду у справах, пов'язаних із сексуальним насильством, зазн. тв., с. 15–17.
- 77 Керівні принципи МЦПСШ щодо репарацій за рішенням суду у справах, пов'язаних із сексуальним насильством, зазн. тв., с. 13
- 78 Основні засади та керівні положення ООН, що стосуються права на правовий захист та репарацій, зазн. тв., пункт 23.
- 79 Там само.
- 80 Рада з прав людини, Доповідь Спеціального доповідача з питань насильства щодо жінок, його причини та наслідки, Рашида Манджу, А/HRC/14/22, 23 квітня 2010 року, пункт (b). МАСПЛ, Гонсалес та ін. («Бавовняне поле») проти Мексики, Рішення (Попереднє заперечення, Обставини справи. Відшкодування збитків та витрат), 16 листопада 2009 року, пункт 450; Найробіська декларація про право жінок та дівчат на правовий захист та репарації, Найробі, 2007 рік, принцип 3.Н, за посиланням: https://www.fidh.org/IMG/pdf/NAIROBI_DECLARATIONeng.pdf; МКС, Судова палата I, Обвинувач проти Томаса Лубанги Дїло, Рішення, що встановлює принципи та процедури, що підлягають застосуванню щодо репарацій, МКС-01/04-01/06-2904, 7 серпня 2012 року, пункт 222.
- 81 ООН, Директивна записка Генерального секретаря, Репарації за сексуальне насильство в умовах конфлікту, червень 2014 року, с. 5.
- 82 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 81.
- 83 Див., зокрема, Організація «Impunity Watch» (Спостереження за безкарністю), Керівні принципи трансформативної репарації для жертв сексуального насильства, 2019 рік, на сайті: https://www.impunitywatch.nl/docs/ResearchReport_Guidelines-Transformative_Reparations_2019_eng.pdf; Для детальнішого ознайомлення з конкретним прикладом необхідності трансформативної репарації див. Л. Чаппелл (2017 рік), «Каскад гендерної несправедливості: “трансформативні” репарації для жертв злочинів на сексуальному та гендерному ґрунті у справі Лубанги у Міжнародному кримінальному суді», Міжнародний журнал з прав людини, том 21(9), с. 1223–1242.
- 84 С. Гілмор, Дж. Гільєрот та К. Сандовал (Репарації, відповідальність та жертвовність у перехідних суспільствах), За межами мовчання та стигматизації: Розробка гендерно-чутливого підходу для жертв сексуального насильства у програмах з репарацій у сім'ї, 2020 рік, с. 14–18, 60, за посиланням: https://reparations.qub.ac.uk/assets/uploads/QUB-SGBV_Report_English_Web.pdf.
- 85 Там само, с. 22–24, 60; Протокол PSVI, зазн. тв., с. 78; Р. Кілєан (2019 рік), «Процесуальне право у міжнародних кримінальних судах: Оцінка сприйняття правосуддя цивільними сторонами у Надзвичайних палатах у судах Камбоджі», Огляд міжнародного кримінального права, том 16(1), с. 1–38.
- 86 Там само.
- 87 ДЖ.-М. Хенкерст та Л. Досвальд-Бек, Звичаєве міжнародне гуманітарне право, Том I: Правила, Кембридж: Преса Кембриджського університету та Міжнародний комітет Червоного Хреста, 2005 рік, Правило 156: Визначення воєнних злочинів, 2005 рік, с. 46.
- 88 Інструкції польовим військам Сполучених Штатів (Кодекс Лібера), 24 квітня 1863 року.
- 89 Конвенція (II) про закони та звичаї сухопутної війни та додаток до неї: Положення, що стосуються законів та звичаїв сухопутної війни, Гаага, 29 липня 1899 року; Конвенція (IV) про закони та звичаї сухопутної війни та додаток до неї: Положення, що стосуються законів та звичаїв сухопутної війни, Гаага, 18 жовтня 1907 року.
- 90 Конвенція (I) про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях («Женевська конвенція I»); Конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали аварії корабля, зі складу збройних сил на морі («Женевська конвенція II»); Конвенція (III) про поводження з військовополоненими («Женевська конвенція III»); Конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни («Женевська конвенція IV»), Женева, 12 серпня 1949 року.
- 91 Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів («Протокол I»), 8 червня 1977 року; Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру («Протокол II»), 8 червня 1977 року.
- 92 Римський статут Міжнародного кримінального суду, А/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), статті 5 та 8.
- 93 Там само, стаття 8.
- 94 Там само.
- 95 МКС, Елементи злочинів, 3–10 вересня 2002 року (переглянуто у 2010 році), стаття 8.
- 96 Там само.
- 97 «Сексуальне насильство в умовах конфлікту слід розглядати як воєнний злочин; його не можна більше розглядати як сумну побічну шкоду від війни». Цитата з виступу колишнього Спеціального представника ООН з питання про сексуальне насильство в умовах конфлікту пані Зайнад Хави Бангури в Організації Об'єднаних Націй, «Сексуальне насильство: інструмент війни», Довідкова записка, 2014 рік, за посиланням: <https://www.un.org/en/preventgenocide/rwanda/assets/pdf/Background-er%20Sexual%20Violence%202014.pdf>. Див. вище термін «Зброя війни (Сексуальне насильство як)».
- 98 Наприклад, у справі Брданіна, судді апеляційної камери Міжнародного кримінального трибуналу з колишньої Югославії (МТКЮ) зазначили, що зґвалтування, здійснені під час обшуків у пошуку зброї, мають розглядатися як скоєні в контексті збройного конфлікту. МТКЮ, Обвинувач проти Радослава Брданіна, Апеляційне рішення, IT-99-36-A, 3 квітня 2007 року, пункт 256: «Злочини, вчинені комбатантами та супроводжуваними їх особами під час обшуку у пошуках зброї під час збройного конфлікту, та використання їх становища явно підпадають під категорію злочинів, скоєних “в контексті збройного конфлікту”».
- 99 МТКЮ, Обвинувач проти Драголюба Кунараца, Радомира Ковача та Зорана Вуковича, Апеляційне рішення, IT-96-23&IT-96-23/1-A, 12 червня 2002 року, пункт 57.
- 100 Там само, пункт 58.
- 101 МТКЮ, Обвинувач проти Кунараца, Ковача та Вуковича, Судове рішення, IT-96-23-T, 22 лютого 2001 року, пункт 568; докладніші приклади взаємозв'язку між актами сексуального насильства, переважно зґвалтуваннями, і збройними конфліктами в контексті визначення того, чи був скоєний воєнний злочин, див.: М. Джарвіс і С. Браммерц, Судове переслідування за сексуальне насильство в умовах конфліктів, 2016 рік, с. 179–181.

Геноцид

Геноцид

Геноцид відноситься до найсерйозніших і найтяжчих міжнародних злочинів, і разом із воєнними злочинами та злочинами проти людяності, за них передбачена і міжнародно-правова кримінальна відповідальність¹⁰².

Відповідно до Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, ухваленої Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй у 1948 році після Другої світової війни, геноцидом можуть бути п'ять категорій діянь, якщо вони здійснюються з «наміром знищити, повністю або частково, якусь національну, етнічну, расову або релігійну групу». ¹⁰³ Це такі категорії: а) вбивство членів групи; б) заподіяння серйозної тілесної чи психічної шкоди членам групи; в) умисне створення життєвих умов групи, розрахованих на повне чи часткове фізичне знищення її членів; г) вжиття заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню всередині групи; та д) примусова передача дітей із однієї групи до іншої»¹⁰⁴.

Наведені в цьому списку діяння можуть мати і сексуальний характер. Запобігання дітонародженню всередині групи, серед іншого через насильницькі аборти, насильницьке запліднення або насильницьку стерилізацію, може бути прирівняне до геноциду, якщо воно здійснюється з наміром знищити групу повністю або частково. Широкомасштабне застосування проти групи сексуального насильства, зокрема зґвалтування, може заподіяти «серйозні тілесні чи психічні ушкодження»¹⁰⁵ або являти собою «умови життя, розраховані на повне або часткове фізичне знищення»¹⁰⁶. У справі Жан-Поля Акайєсу, мера громади Таба в Руанді, судді Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді вказано, що «сексуальне насильство було невід'ємною частиною процесу руйнування, конкретно спрямованого проти жінок-тутсі й такого, що однозначно сприяло і їхньому знищенню, і знищенню групи тутсі загалом»¹⁰⁷. У цій справі

Г розглядали діяння, серед яких і акти сексуального насильства щодо жінок тутсі, що здійснювалися з метою досягнення «найгіршого публічного приниження, завдання каліцтв і неодноразового зґвалтування, часто у громадських місцях, у приміщеннях Управління у справах громади чи інших громадських місцях і часто більш ніж одним нападником»¹⁰⁸. У відповідь на поширення сексуального насильства під час геноциду, судді далі, вже в іншій справі, визнали наявність «геноцидного зґвалтування»¹⁰⁹. Заборону геноциду закріплено і у писаному, і у звичаєвому міжнародному праві, й вона вважається імперативною нормою (*jus cogens*)¹¹⁰. У зв'язку з цим усі держави зобов'язані попереджати геноцид і ухвалювати адекватне законодавство для притягнення до відповідальності та покарання за будь-який акт, який може бути кваліфіковане як геноцид, в тому числі і на основі універсальної юрисдикції. У 2019 році Гамбія подала до Міжнародного Суду позов проти М'янми, звинувачуючи її в порушенні Конвенції про геноцид і прагнучи запобігти актам геноциду, в тому числі зґвалтуванню та сексуальному насильству, що вчинялися щодо мусульман рохінджа в М'янмі. Ця справа є безпрецедентною у тому сенсі, що це перший випадок, коли держава порушує справу проти іншої держави у зв'язку з порушеннями, скоєними останньою проти власного населення¹¹¹.

схоже: Римський статут, Зґвалтування, Міжнародне кримінальне право.

ВИНОСКИ

- 102 Римський статут Міжнародного кримінального суду, A/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), стаття 3.
- 103 Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього («Конвенція про геноцид»), 9 грудня 1948 року, стаття II.
- 104 Те саме джерело. Цю ухвалу було включено до Статуту Міжнародного кримінального трибуналу з колишньої Югославії (МТКЮ) та Руанди (МКТР), а також до Статуту Міжнародного кримінального суду (МКС).
- 105 МКС, Елементи злочинів, 3–10 вересня 2002 року (переглянуто у 2010 році), стаття 6 (b), виноска 3; Р.А. Сіткін, Б.Х. Лі та Г. Лі (2019 рік), «Знищити народ: Сексуальне насильство як форма геноциду в конфліктах Боснії, Руанди та Чилі», 'Science Direct', том 46, с. 219–224, с. 220; Щодо випадків зґвалтування або інших форм сексуального насильства, скоєних у контексті геноциду, МКТР, Звинувачення проти Акаєсу, Судовий вирок, МКТР-96-4-T, 2 вересня 1998 року, пункти 731–734; МКТР, Звинувачення проти Сільвестра Гакумбтсі, судові рішення МКТР-2001-64-T, 17 червня 2004 року, пункти 291–292.
- 106 Сіткін та ін., 2019 рік, зазн. тв., с. 221–222, обговорення проблеми сексуального поневолення жінок у Руанді, які утримуються під вартою в таких умовах, які ведуть до фізичного знищення.
- 107 МКТР, судові рішення у справі Акаєсу, зазн. тв., пункт 731.
- 108 Там само.
- 109 У 2011 році Поліна Ньірамасухуко була звинувачена та засуджена МКТР за зґвалтування з метою геноциду, а саме за «геноцид та підбурювання до зґвалтування». МКТР, Звинувачення проти Поліни Ньірамасухуко та ін., вирок та покарання, МКТР-98-42-T, 24 червня 2011 року.
- 110 Письмове право див., зокрема, Конвенцію про геноцид, зазн. тв. та Римський статут, зазн. тв. Звичайний характер заборони також широко визнається після рішення Міжнародного Суду (МС) у справі про збройну діяльність на території Конго (Демократична Республіка Конго проти Руанди), 19 грудня 2005 року, пункт 64; МКЮ, Застереження до Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання нього, Консультативний висновок, 28 травня 1951 року, с. 23. Він також був визнаний у судовій практиці міжнародних трибуналів, наприклад, МКТР, Звинувачення проти Пкайішеми та Рузіндани, Судове рішення, МКТР-95-1-T, 21 травня 1999 року, пункт 88; МКТР, Звинувачення проти Рутаганди, Судове рішення, МУТР-96-3, 6 грудня 1999 року, пункт 46.
- 111 МКЮ, Застосування Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього (Гамбія проти М'янми), 11 листопада 2019 року.

Гендер

Гендерне насильство та дискримінація

Гендерна упередженість

Гендер

Гендер – це соціальна концепція, заснована на «ролях, поведінці, діяльності та атрибутах, властивих жінкам та чоловікам, а також дівчатам та хлопчикам»¹¹².

Гендер людини ґрунтується на її самоідентифікації з чоловіком або жінкою, або ні з тим ні з іншим, а не за ознакою біологічної статі¹¹³. Найчастіше особи, народжені із жіночими статевими органами, ідентифікують себе із жінками, а особи, народжені із чоловічими статевими органами, – із чоловіками. Це є прямим наслідком вибору батьків виховувати новонародженого відповідно до його/її статі (наприклад, як одягатися, як поводитися, які соціальні ролі виконувати)¹¹⁴.

Деякі особи не ідентифікують себе ні з жіночим, ні з чоловічим гендером, але ідентифікують себе як окрему категорію, незалежно від своєї біологічної статі, включаючи: андрогінів, гендерквірів, пангендерів та трансгендерів¹¹⁵. Остання категорія гендерної ідентичності стосується осіб, народжених із певними статевими органами та вихованих у відповідний спосіб, але які вважають, що належать до іншої статі, ніж та, яку їм надано, і які в деяких випадках, але не обов'язково, вживають заходів щодо приведення свого тіла у відповідність до свого гендерного вибору за допомогою медичних процедур або лікарських препаратів¹¹⁶.

Гендер людини формується під впливом різних внутрішніх та зовнішніх факторів, переважно фізичних, емоційних та пов'язаних із соціальними взаємодіями¹¹⁷. Часто це є наслідком загальноприйнятих очікувань суспільства чи вулжчих спільнот, у яких живе людина¹¹⁸. Коли люди не відповідають цим очікуванням і тому, що вважається «нормальним», вони можуть стати жертвами гендерного насильства або дискримінації (див. далі).

скоже: Гендерне насильство та дискримінація, Гендерні упередженості, Міфи та стереотипи (гендерні).

Дискримінація за ознакою статі часто є наслідком гендерних міфів і стереотипів, зокрема: жінки найкраще підходять для виховання дітей, приготування їжі або прибирання, або для такої роботи, як секретарська робота, викладання або догляд за хворими, в той час як чоловіки є лідерами, добре розуміються на фінансах та торгівлі.

Гендерне насильство та дискримінація

Гендерне насильство, включно з дискримінацією, – це насильство, якого зазнає особа через свою гендерну приналежність, справжню або уявлювану злочинцем¹¹⁹, або яке непропорційно сильно зачіпає ту чи іншу гендерну групу¹²⁰. Це – загальний термін, що включає широкий спектр дій, у тому числі сексуального, фізичного, психологічного, емоційного, адміністративного, економічного та структурного характеру¹²¹. І хоча жінки та дівчатка є основними жертвами цього насильства, від нього страждають усі гендерні групи¹²². З цієї причини важливо не урівнювати поняття «гендерне насильство» та «насильство щодо жінок».

Гендерна дискримінація означає «будь-яке розмежування, виключення або обмеження» за ознакою гендерної приналежності особи (див. раніше) з наміром або метою обмежити, спотворити або звести нанівець визнання, здійснення або реалізацію прав цієї особи¹²³. Часто це є наслідком гендерних міфів і стереотипів¹²⁴, які включають такі думки: жінкам найкраще підходять ролі дітонародження, приготування їжі або прибирання, або такої роботи, як секретарка, вчителька або медсестра, тоді як чоловіки займають керівні посади, добре розуміються на фінансах і торгівлі¹²⁵. Це призводить до нерівного доступу до ринку праці¹²⁶ та нерівної заробітної плати на однакових посадах, й аргументується тим, що жінки працюють менш продуктивно (ефективно), ніж чоловіки¹²⁷, і, як наслідок, до гендерної дискримінації¹²⁹. І гендерне насильство, і гендерну дискримінацію заборонено міжнародним правом, зокрема на основі права на рівність та недискримінацію¹²⁹.

схоже: Гендер, Сексуальне насильство, Стигматизація.

Гендерна упередженість

Гендерна упередженість – це різниця у поведженні та сприйнятті (виражена в діях чи ставленні) різних гендерів, причому переважно дискримінують відмінності між жінками та чоловіками¹³⁰. Як правило, ідеться про нерівність прав і нав'язування домінування однієї статі над іншою¹³¹. Упередженість може бути навмисною або неусвідомленою¹³².

Гендерна упередженість є однією з форм гендерної дискримінації, що призводить до нерівності між гендерами у приватній та державній сферах. Одним із прикладів, що часто обговорюються, є нерівність між чоловіками та жінками на ринку праці, заснована на гендерних упередженостях. Наприклад, статистика показує, що між двома однаково кваліфікованими людьми – чоловіком і жінкою – жінки матимуть менше шансів отримати доступ до рівних професійних можливостей, посад, заробітної плати¹³³ або кар'єрного зростання¹³⁴. У деяких країнах жінкам навіть заборонено працювати в певних галузях промисловості через гендерну дискримінацію та упередженість. Наприклад, за даними АДЦ «Меморіал», членської організації FIDH в Росії: «У Росії, Білорусі, Азербайджані та колишніх радянських республіках Середньої Азії жінкам за законом заборонено займатися сотнями професій, серед яких є престижні та прибуткові»¹³⁵. До таких належать робота в сільському господарстві, на транспорті та у виробництві виробів із дерева чи шкіри¹³⁶. Така дискримінаційна практика у сфері зайнятості мотивована занепокоєнням «репродуктивним здоров'ям»¹³⁷ жінок, особливо у зв'язку з вагітністю та вихованням дітей, але вона призводить до гендерних забобонів та дискримінації. Хоча багато країн внесли поправки до свого Трудового кодексу для усунення таких обмежень, перешкоди для доступу до таких робіт і досі є чинними¹³⁸.

схоже: Гендерне насильство та дискримінація, Гендер.

ВИНОСКИ

- 112 Міжнародний кримінальний суд (МКС), Прокуратура, Програмний документ із сексуальних та ґендерних злочинів, червень 2014 року; також 'MADRE' (Л. Девіс та ін.), Подання матеріалу: Визначення ґендеру в проєкті Конвенції про злочини проти людяності, 1 грудня 2018 року, за посиланням: <https://www.madre.org/international-crimes-against-humanity-treaty>; В. Оостервельд (2005 рік), «Визначення поняття "ґендер" у Римському статуті Міжнародного кримінального суду: Крок вперед або назад для міжнародного кримінального правосуддя», Журнал про права людини Гарварда, том 18, с. 74–75; Р. Грей, судове переслідування за сексуальні та ґендерні злочини у Міжнародному кримінальному суді, Видавництво Кембриджського університету, 2019 рік, сс. 50, 311; Рада Європи, Конвенція про запобігання насильству щодо жінок та насильства в сім'ї та боротьби з ним, Стамбул («Стамбульська конвенція»), 11 травня 2011 року, стаття 3(с).
- 113 Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), ґендерна політика ВООЗ: інтеграція ґендерних перспектив у роботу ВООЗ, 2002 р., Додаток 1, за посиланням: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/67649/a78322.pdf?sequence=1>; Управління Верховного комісара ООН за права людини (УВКПЛ), «Народжені вільними та рівними»: Сексуальна орієнтація, ґендерна ідентичність та статеві характеристики у міжнародному праві за права людини, 2-ге видання, 2019 р., с. 5, за посиланням: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Born_Free_and_Equal_WEB.pdf.
- 114 Програма розвитку ООН (ПРООН), «Вирішення питань, пов'язаних із соціальними нормами»: Переламний момент у ґендерній нерівності (A Game Changer for Gender Inequalities), 2020 рік, сс. 10, за посиланням: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hd_perspectives_gsni.pdf; Дитячий надзвичайний фонд ООН (ЮНІСЕФ), «Рання ґендерна соціалізація», 2007 рік, на сайті: Програма розвитку ООН (ПРООН), «Вирішення питань, пов'язаних із соціальними нормами»: Переламний момент у ґендерній нерівності (A Game Changer for Gender Inequalities), 2020 рік, с. 10, за посиланням: http://hdr.undp.org/sites/default/files/hd_perspectives_gsni.pdf; Дитячий надзвичайний фонд ООН (ЮНІСЕФ), «Рання ґендерна соціалізація», 2007 рік, на сайті: https://www.unicef.org/earlychildhood/index_40749.html.
- 115 Д. Отто (2015 рік), «Queering Gender [Identity] In International Law» (ґендерна [самоідентифікація] у міжнародному праві), Скандинавський журнал за права людини, том 33, с. 317; дослідження, здійснені в Нідерландах, Бельгії, Сполученому Королівстві, Сполучених Штатах та Шотландії, показали, що деякі люди не ототожнюють себе з чоловічою/жіночою статтю, К. Річардс та ін. (2016 рік) «Non-Binary or genderqueer genders» або ґендерквір), Міжнародний огляд психіатрії, том 28, с. 96.
- 116 Американська Асоціація Психології, Відповідь на ваше запитання щодо транссексуалів, ґендерної ідентичності та ґендерного вираження, 2008, с. 2, за посиланням: <https://www.apa.org/topics/lgbt/transgender.pdf>. Див. далі про трансґендерних осіб та дискримінацію, з якою вони стикаються: Ініціатива ООН щодо забезпечення свободи та рівності, Трансґендери, 2017 рік, за посиланням: <https://www.unfe.org/wp-content/uploads/2017/05/UNFE-Transgender.pdf>.
- 117 Також такі, що зветься «соціальними нормами», можуть впливати на ґендерну ідентичність людини, див. розділ «Вирішення питань, пов'язаних із соціальними нормами: Переломний момент у ґендерній нерівності», 2020 року, зазн. тв., с. 6; Канцелярія Спеціального радника з ґендерних питань та покращення становища жінок, Актуалізація ґендерної проблематики: Стратегія сприяння ґендерній рівності, 2001 рік, с. 1, за посиланням: <https://www.un.org/womenwatch/osagi/pdf/factsheet1.pdf>; Рада Європи, Компас: Посібник з освіти у галузі прав людини за участю молоді, 2012, с. 504, за посиланням: <https://book.coe.int/fr/droits-de-l-homme-citoyennete-democratie-et-interculturalisme/6696-compass-manual-for-human-rights-education-with-young-people-2012-edition-fully-revised-and-updated.html>.
- 118 Там само.
- 119 Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА), Звіт про ґендерне насильство в умовах гуманітарної кризи, березень 2020 року, с. 9, за посиланням: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/Journalists_Handbook_-_March_8_-_English.pdf. Щодо дітей див.: «План інтернешнл» на сайті <https://plan-international.org/ending-violence/gbv-gender-based-violence>.
- 120 Стамбульська конвенція, зазн. тв., стаття 2.
- 121 Там само; Європейський інститут за питань ґендерної рівності, «Форми насильства», на сайті: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/forms-of-violence>; Декларація ООН про викоринення насильства щодо жінок, A/RES/ 48/104, 20 грудня 1993 року, статті 1 та 2.
- 122 Там само; Європейський інститут за питань ґендерної рівності, «Форми насильства», на сайті: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/what-is-gender-based-violence>. Декларація ООН про викоринення насильства щодо жінок, A/RES/ 48/104, 20 грудня 1993 року, статті 1 та 2.
- 123 Див. (зокрема, в контексті жінок), Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ), 18 грудня 1979 року (набула чинності 3 вересня 1981), стаття 1.
- 124 Заява про ґендерне насильство в умовах гуманітарної кризи, зазн. тв., с. 9.
- 125 Вирішення питань, пов'язаних із соціальними нормами: Переломний момент у ґендерній нерівності, 2020, зазн. тв., с. 6; Інститут з дослідження політики щодо жінок, Ліквідація сексуальної та расової дискримінації на робочому місці. Правові заходи, що стимулюють розвиток, 2011, с. 75, за посиланням: <https://iwpr.org/wp-content/uploads/wpallimport/files/iwpr-export/publications/C379.pdf>.
- 126 Роботодавці, які розглядають жінок як домогосподарок (а чоловіків як годувальників), не зацікавлені їх наймати, оскільки очікують, що жінки підуть з роботи для виконання сімейних або інших обов'язків із огляду, див. ПРООН, Розділене Людство: Боротьба з нерівністю у країнах, що розвиваються, 2013 р., с. 175, за посиланням: https://www.undp.org/content/dam/undp/library/Poverty%20Reduction/Inclusive%20development/Humanity%20Divided/HumanityDivided_Full-Report.
- 127 У 2016 році в середньому на кожен долар, зароблений чоловіком, жінка заробляла 76 центів, див. розділ Міжнародна Організація Праці «Жінки на роботі»: Тенденції, 2016, с. 1, за посиланням: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---dcomm/---publ/documents/publication/wcms_457317.pdf; Через чотири роки розрив в оплаті праці все ще має важливе значення, оскільки на кожен долар, який заробляє чоловік, жінка заробляє 81 цент, за посиланням: <https://www.payscale.com/data/gender-pay-gap>.
- 128 Комісія із становища жінок, Розширення економічних прав і можливостей жінок у світі праці, що змінюється, E/CN.6/2017/3, пункт 9.
- 129 КЛДЖ, зазн. тв., статті 2, 3, 4; Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права (МПГПП), 16 грудня 1966 року (набув чинності 23 березня 1976 року), статті 2, 3; Загальна декларація прав людини ООН (ЗДПЛ), Париж, 10 грудня 1948, статті 1, 2; Організація африканської єдності, Африканська хартія прав людини і народів, 1 червня 1981 (набула чинності 21 жовтня 1986), стаття 2; Міжамериканська спеціальна

конференція з прав людини, Американська конвенція з прав людини, Сан-Хосе, 22 листопада 1969 (набула чинності 18 липня 1978), статті 1, 24; Рада Європи, Європейська конвенція з прав людини (ЕКПЛ), Рим, 5 листопада 1950 року (набула чинності 3 вересня 1953 року), статті 14 та Протокол № 12 до неї про захист прав людини та основних свобод, 4 листопада 2000 року (набула чинності з 1 квітня 2005 року).

- 130 Див., наприклад, Індекс ґендерних соціальних норм, створений ПРООН на основі досліджень, який показав, що через ґендерні забобони близько 50% чоловіків і жінок, опитаних у 75 країнах, вважають, що чоловіки краще підходять на роль політичних лідерів, ніж жінки. Див.: Подолання проблем, пов'язаних із соціальними нормами: Переломний момент у ґендерній нерівності, 2020, зазн. тв., с. 8–9; Крім того, Міжнародна Організація Праці встановила, що через неусвідомлені ґендерні упередження співробітники-чоловіки з більшою ймовірністю отримують підвищення, ніж їхні колеги-жінки, попри такі самі результати роботи, Міжнародна Організація Праці, Дослідницька записка АСТ/ЕМР, «Подолання бар'єрів»: Неусвідомлена ґендерна упередженість на робочому місці, 2017 рік, с. 7, за посиланням: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/ed_dialogue/---act_emp/documents/publication/wcms_601276.pdf.
- 131 Там само. ПРООН встановило, що майже 90% опитаного населення має ґендерну упередженість щодо ґендерної рівності та розширення прав і можливостей жінок, с. 8.
- 132 ООН з питань освіти, науки та культури (ЮНЕСКО), «Від доступу до розширення прав та можливостей: Стратегія ЮНЕСКО щодо забезпечення ґендерної рівності у сфері освіти та за допомогою освіти на 2019–2025 роки», 2019 рік, с. 14; визначення поняття «неусвідомлена упередженість» див. у Міжнародному Бюро Праці, «Долаючи бар'єри», 2017 рік, зазн. тв., с. 3.
- 133 У 2020 році жінка, яка обіймає ту саму посаду і має ту саму кваліфікацію, що й чоловік, зароблятиме приблизно на 20% менше, ніж він, див. шкалу оплати праці «Стан справ з ґендерним розривом в оплаті праці в 2020 році» (останнє оновлення – 31 березня 2020 року), за посиланням: <https://www.payscale.com/data/gender-pay-gap>.
- 134 Жінки за роботою: Тенденції, 2016, с. 41, на сайті: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/-/dgreports/-/dcomm/-/publ/documents/publication/wcms_457317.pdf; Див. далі: ООН-Жінки, «Професійна сегрегація», 2016 рік, за посиланням: <https://interactive.unwomen.org/multimedia/infographic/changingworldofwork/en/index.html>.
- 135 Див. кампанію АДЦ «Меморіал»: «Усі робочі місця для всіх жінок» на сайті <https://adcmemorial.org/en/all-jobs4all-women>.
- 136 АДЦ «Меморіал», «Усі робочі місця для всіх жінок, ґендерна дискримінація» - Робочі місця, заборонені для жінок, 2018, с.11-15, за посиланням: https://issuu.com/adcmemorial/docs/forbidden_2018eng_www.
- 137 Кампанія АДЦ «Меморіал», «Всі робочі місця для всіх жінок», зазн. тв.
- 138 АДЦ «Меморіал», Усі робочі місця для всіх жінок, ґендерна дискримінація – Робочі місця, заборонені для жінок, 2018 р., зазн. тв.

Докази (недопустимі)

Домашнє насильство

Дью-ділідженс (належна сумлінність)

Доказ (недопустимий)

Ключові інструменти міжнародного кримінального права передбачають, що деякі докази не повинні прийматися до розгляду у справах, пов'язаних із сексуальним та ґендерним насильством через свій дискримінаційний, віктимізуючий, стигматизуючий або неналежний характер. Наприклад, Правила доказування та процедури Міжнародного кримінального суду передбачають, що для доказування сексуального злочину додаткові підтверджуючі показання потерпілого докази не є обов'язковими, і не дозволяється приймати докази про попередню або подальшу сексуальну поведінку жертви чи свідка¹³⁹. Аналогічні керівні принципи містяться в низці документів з прав людини, таких як Керівні принципи Африканської хартії з прав людини і народів, що стосуються боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, в яких передбачається, що такі докази не повинні «враховуватися для визначення того, чи відбулося сексуальне насильство, або як пом'якшувальна обставина, включаючи [...] аргументи про те, що жертва із запізненням подала заяву про насильство»¹⁴⁰. Прикладом «доказів», які не допускаються при судовому переслідуванні за сексуальне насильство, є інформація отримана в результаті перевірки на цноту (див. далі).

Вимога підтверджуючих доказів

Вимога підтвердження показань полягає у прагненні додатковими доказами підкріпити достовірність показань жертви. Інакше кажучи, це означає, що обвинувачення у сексуальному насильстві не може бути висунуте лише на підставі показань жертви. Підтверджуючими доказами можуть бути медичні висновки, фотографії, матеріали судово-медичної експертизи, письмові матеріали та показання свідків, які підтверджують правдивість свідчень жертви¹⁴¹. Через особливі обставини, за яких має місце сексуальне насильство – найчастіше в закритих місцях або за відсутності

Д свідків, – вимога про підтвердження показаннями свідків майже неминуче призводить до того, що жертва не може заявити про злочин або, якщо підтвердження потрібно на пізнішому етапі, до неможливості притягнення до відповідальності особи, яка вчинила злочин. Вимога підтвердження є пережитком стереотипів і хибних уявлень, що історично склалися. По-перше, вона ґрунтується на помилковому припущенні, що показання свідків-жінок є ненадійними, оскільки вони схильні брехати, перебільшувати або бути дуже емоційними¹⁴². Це помилкове уявлення було спростовано численними дослідженнями, внаслідок яких було встановлено, що частка жінок, які сфабрикували заяви про сексуальне насильство, є дуже малою¹⁴³. По-друге, воно передбачає наявність речових доказів або матеріальних слідів, таких як тілесні ушкодження, які можуть бути отримані внаслідок скоєння злочину сексуального насильства. Це поширене, але при цьому неточне припущення про те, що, наприклад, зґвалтування завжди передбачає фізичну боротьбу чи опір¹⁴⁴. При цьому ігноруються різні можливі реакції жертв на напад, які можуть включати в себе знерухомленість, залякання або дисоціація себе від тіла¹⁴⁵. Попри прогрес у скасуванні вимог підтвердження додатковими фактами випадків сексуального насильства, як на міжнародному рівні, так і, в деяких випадках, внаслідок законодавчих реформ або судових прецедентів на національному рівні¹⁴⁶, ця норма, як і раніше, застосовується на практиці в національних судових органах у величезній кількості країн.

схоже: Римський статут, Перевірка на цноту, Міфи та стереотипи, Стигматизація, Згода на вступ у статевий зв'язок.

Домашнє насильство

Домашнє насильство (сімейно-побутове насильство) визначається як усі акти фізичного, сексуального,

психологічного, емоційного, вербального, фінансового чи адміністративного насильства, що відбуваються у сім'ї чи всередині домогосподарства¹⁴⁷. До них відноситься, наприклад, насильство, скоєне стосовно чоловіка, партнера, колишнього партнера, члена сім'ї, або в будь-яких інших аналогічних відносинах, за яких особи спільно проживають або проживали¹⁴⁸. Хоча ці поняття часто використовуються як взаємозамінні, термін «домашнє насильство» має ширший характер і включає «насильство з боку інтимного партнера», що стосується лише подружжя, партнерів і колишніх партнерів¹⁴⁹. Домашнє насильство може також включати «насильницький контроль», як, наприклад, контроль за поведінкою людини, ізоляція людини або вторгнення в її особисте життя за допомогою спостереження за її переміщенням, розмовами або взаємовідносинами, чи нав'язування їй певного фізичного стилю¹⁵⁰.

Домашнє насильство часто глибоко вкорінюється в соціальній та громадській нерівності, а також у патріархальних нормах і поглядах, а також ґендерних стереотипах. Воно часто є наслідком звичаїв, традицій, а також неповних і неадекватних законів¹⁵¹. Цей вид насильства побутує в усіх суспільствах, хоча й по-різному¹⁵², й у непропорційно великій мірі зачіпає жінок і дівчат, хоча і чоловіки та хлопчики також можуть стати його жертвами¹⁵³. За даними Всесвітньої організації охорони здоров'я, майже третина жінок, які перебувають або перебували у відносинах, протягом свого життя зазнавали у тій чи іншій формі фізичного та/або сексуального насильства з боку своїх партнерів або колишніх партнерів¹⁵⁴. Домашнє насильство посилюється бідністю, незахищеністю, конфліктами та недостатньо суворим покаранням¹⁵⁵. Це особливо наочно виявилось в період пандемії КОВІД-19 у 2020-му році, коли низка урядів запровадила самоізоляцію для стримування поширення вірусу, що призвело до значного збільшення кількості випадків насильства в сім'ї¹⁵⁶.

Домашнє насильство може бути прирівняне серед іншого до порушення права на життя; права на свободу від катувань або жорстокого, нелюдського чи такого, що принижує гідність, поводження¹⁵⁷; права на рівний захист із боку закону; права на свободу та безпеку; права на рівність у сім'ї; права на здоров'я та свободу від дискримінації¹⁵⁸. Держави зобов'язані попереджати таке насильство і забезпечувати захист від нього, карати винних у всіх випадках, коли воно сталося, і забезпечувати, щоб жертва(и) отримувала реституцію¹⁵⁹. Коли держави не виконують своїх зобов'язань, вони можуть бути притягнуті до відповідальності, незалежно від особи правопорушника¹⁶⁰.

схоже: Жорстоке поводження з дітьми, Сексуальне насильство, Автономія (особиста), Дью-ділідженс.

Дью-ділідженс (належна сумлінність)

Відповідно до міжнародного права, держави несуть зобов'язання перед потенційними та фактичними жертвами до і після скоєння сексуального та ґендерного насильства, чи то з боку посадової чи приватної особи. Зокрема, принцип «дью-ділідженс» зобов'язує держави вживати заходів щодо запобігання сексуальному та ґендерному насильству, захисту від нього та покаранню винних, а також щодо забезпечення жертв реституцією. Це можна реалізувати, наприклад, ухваленням законодавства, що встановлює кримінальну відповідальність, та створенням відповідних інституційних рамок для забезпечення його виконання. Невжиття таких заходів є порушенням зобов'язання держав¹⁶¹. У 2017 році Комітет Організації Об'єднаних Націй з ліквідації дискримінації щодо жінок (КЛДЖ) заявив, що «невжиття державою-учасницею всіх належних заходів для запобігання актам ґендерного насильства щодо жінок у випадках, коли влада усвідомлює або має усвідомлювати небезпеку такого насильства, або належного розслідування, судового

переслідування та покарання винних, а також нездатність забезпечити відшкодування шкоди жертвам/особам, які пережили такі дії, дає мовчазну згоду або заохочує вчинення актів ґендерного насильства щодо жінок. Таке невиконання зобов'язань або бездіяльність є порушенням прав людини»¹⁶².

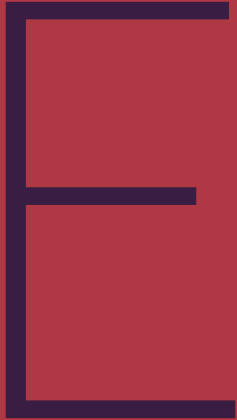
Держави зобов'язані виявляти належну сумлінність у своїх діях, вживаючи всіх необхідних і доцільних заходів для запобігання сексуальному та ґендерному насильству та покаранню за нього, однак вони не повинні досягати певного результату¹⁶³. Принцип «дью-ділідженс» застосовується й у мирний час, й під час збройних конфліктів. Відповідно до КЛДЖ, «зобов'язання держав-учасниць зберігають свою силу під час конфлікту чи надзвичайного стану, без будь-якої дискримінації між громадянами та негромадянами на території держави-учасниці або під її фактичним контролем, навіть якщо вони не перебувають на її території»¹⁶⁴. Африканська комісія з прав людини і народів, під час широкомасштабних порушень, включно із сексуальним і ґендерним насильством, скоєних у Дарфурі (Судан), заявила, що «держави-учасниці Африканської хартії [зобов'язані] дотримуватися прав людини та прав народів у будь-який час, у тому числі під час збройного конфлікту»¹⁶⁵. Це означає, що наявність конфліктів, заворушень або інших криз не звільняє держави від їхнього обов'язку вживати ефективних заходів щодо запобігання сексуальному та ґендерному насильству та реагувати на нього.

ВИНОСКИ

- 139 МКС, Правила процедури та доведення, ICC-ASP/1/3 та робочий документ.1, частина II.A («Правила процедури та доведення МКС»), 3-10 вересня 2002 року, правила 70 та 71; також Міжнародний кримінальний трибунал за колишньої Югославії (МТКЮ), Правила процедури та доведення Док. IT/32/Rev.50, прийнятий 11 лютого 1994 року, з поправками, внесеними 8 липня 1995 року, стаття 96(iv); Міжнародний кримінальний суд з Руанди (МКТР), Правила процедури та доведення, док. ITR/3/REV.1, ухвалений 29 червня 1995 року, з поправками, внесеними 13 травня 2015 року, стаття 96(iv); Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне (ССС), Правила процедури та доведення, останні поправки внесені 31 травня 2012 року, стаття 96.
- 140 АКПЛН, Керівні принципи боротьби із сексуальним насильством та його наслідками в Африці, Ніамей, 2017 рік, пункт 40.5(b)(iii).
- 141 Х. Кемпбелл Блек, «Підкріплюючі докази», в юридичному словнику Блека, 2-ге видання, Нью-Джерсі: 'The Lawbook Exchange', 1995.
- 142 Міжнародна комісія юристів, Сексуальне насильство щодо жінок: Викоринення шкідливих ґендерних стереотипів та презумпцій у законодавстві та практиці, 2015 рік, с. 14, за посиланням: <https://www.icj.org/wp-content/uploads/2015/04/Universal-Gender-Stereotypes-Publications-Thematic-report-2015-ENG.pdf>.
- 143 Там само, с. 11.
- 144 Там само. Див. працю французького психіатра Д-ра Мюріель Селмона за посиланням: <https://www.memoiretraumatique.org/psychotraumatismes/mecanismes.html>.
- 145 А. Меллер, Х. П. Зондергаард та Л. Хельстрьом (2017 р.), «Тонічна нерухомість під час згвалтування – звичайна реакція, що передувє посттравматичному стресовому розладу та тяжкій депресії», Acta Obstetrica et Gynecologica Scandinavica, том 96 (8), с. 932–938, с. 934.
- 146 Сексуальне насильство щодо жінок: Викоринення шкідливих ґендерних стереотипів та презумпцій у законодавстві та практиці, 2015 рік, зазн. тв., с. 14–15. Див. усі наведені у доповіді приклади. Щодо законодавчих реформ, то це Ботсвана, Нова Зеландія, Сполучене Королівство, Австралія, Барбадос, Канада. З погляду судових прецедентів Бангладеш, Індія, Кенія, Філіппіни, Франція, Шрі-Ланка або деякі штати США.
- 147 Рада Європи, Конвенція про попередження насильства щодо жінок та насильства в сім'ї та боротьби з нею («Стамбульська конвенція»), 11 травня 2011 року, стаття 3(b). «ООН-жінки», Посібник із законодавства про насильство щодо жінок, 2012 рік, с. 22, за посиланням: https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2012/12/unw_legislation-handbook%20pdf.pdf?la=en&vs=1502.
- 148 Там само.
- 149 Докладніше про насильство з боку сексуального партнера можна дізнатися у Всесвітній організації охорони здоров'я (ВООЗ), «Розуміння та подолання проблеми насильства щодо жінок. Насильство з боку сексуального партнера», за посиланням: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/WHO_RHR_12.36_eng.pdf;jsessionid=31CA4B-7138F61FE8EC6B390277D7ED?sequence=1.
- 150 ООН-Жінки, «Визначення домашнього насильства», остання редакція, 11 грудня 2010 року, за посиланням: <https://www.endvawnow.org/en/articles/398-definition-of-domestic-violence.html>, and Women's Aid, «What is coercive control?», at <https://www.womensaid.org.uk/information-support/what-is-domestic-abuse/coercive-control/>.
- 151 Стамбульська конвенція, зазн. тв., преамбула; див. індивідуальні, сімейні, громадські та суспільні чинники, виявлені Всесвітньою організацією охорони здоров'я щодо насильства з боку сексуального партнера, але також застосовні до насильства в сім'ї у ширшому розумінні. ВООЗ, «Насильство з боку сексуального партнера», зазн. тв., с. 4; див. також культурні, економічні, правові та політичні чинники, зазначені ЮНІСЕФ у документі «Домашнє насильство щодо жінок і дівчаток», Дослідницький центр ЮНІСЕФ «ІННОСЕНТ», InnocentiDIGEST, №6, червень 2000 року, с. 7, за посиланням: https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/PDF_Innocenti_digest.pdf.
- 152 Генеральна Асамблея ООН (ГА ООН), Актуальність заборони застосування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність видів поведіння та покарання в контексті побутового насильства, Записки Генерального секретаря, A/74/148, 12 липня 2019 року, пункт 1.
- 153 ЮНІСЕФ, «Домашнє насильство щодо жінок та дівчат», зазн. тв., с. 3; Допомога жінкам, «Домашнє насильство є ґендерним злочиним», за посиланням: <https://www.womensaid.org.uk/information-support/what-is-domestic-abuse/domestic-abuse-is-a-gendered-crime/>.
- 154 ВООЗ, «Насильство щодо жінок – ключові факти», 2017 рік, за посиланням: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>.
- 155 Там само.
- 156 Див. для прикладу: Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), «Держави повинні боротися з домашнім насильством у контексті режиму самоізоляції КОВІД-19 – експерт ООН з прав людини», 27 березня 2020 року, за посиланням: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25749&LangID=E>; Рада Європи, «Пандемія КОВІД-19: боротьба з різким збільшенням кількості випадків насильства щодо жінок», 20 квітня 2020 року, за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/portal/-/covid-19-pandemic-tackling-the-dramatic-increase-in-cases-of-violence-against-women>.
- 157 У 2008 році Спеціальний доповідач за питань тортур вперше визнав домашнє насильство як одну з форм тортур. ГА ООН, Доповідь Спеціального доповідача за питань тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння та покарання, Манфред Новак, A/HRC/7/3, 15 січня 2008 року, параграф 44. Див. нещодавно опубліковану Записку Генерального секретаря про зв'язок заборони тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння та покарання з контекстом насильства в сім'ї, зазн. тв.
- 158 Комітет із ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЖ»), Загальна рекомендація № 19 про насильство щодо жінок, 1992, параграфи 11, 23; Стамбульська конвенція, зазн. тв., преамбула, статті 4, 5; «ООН-жінки», Законодавство про насильство в сім'ї та його застосування. Аналіз для країн АСЕАН на основі міжнародних стандартів та передової практики, 5-е видання, 2013, с. 3–4, за посиланням: <https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20eseasia/docs/publications/2015/03/domestic%20violence%20legislation%20and%20its%20implementation-cedaw.pdf?la=en&vs=14>. Див. докладніше: Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права (МПГПП), 16 грудня 1966 року (набув чинності 23 березня 1976 року); Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW/КЛДЖ), 18 грудня 1979 року (набула чинності 3 вересня 1981 року); Конвенція ООН проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведіння та покарання, 10 грудня 1984 року (набула чинності 26 червня 1987 року); Конвенція ООН про права дитини, 20 листопада 1989 року (набула чинності 2 вересня 1990 року).
- 159 Раджіка Кумарасвами, Спеціальний доповідач Організації Об'єднаних Націй щодо

насилства стосовно жінок, «Боротьба з домашнім насильством: Зобов'язання держави», в ЮНІСЕФ «Побутове насильство щодо жінок і дівчаток», зазн. тв., с. 10–11.

- 160 Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), справа «Опуз проти Туреччини», заява № 33401/02, рішення Палати, 9 червня 2009 року, пункт 130; Комітет КЛДЖ, пані А.Т. проти Угорщини, повідомлення №2/2003, тридцять друга сесія, 26 січня 2005 року, пункти 9.3–9.6; Комітет КЛДЖ, Х та Y (представлений адвокатом) проти Грузії, повідомлення № 24/2009, повідомлення № 24/2009, 13 липня 2015 року, пункти 9.3–10.
- 161 Див. приклад у контексті сексуального насильства, Африканська Комісія з прав людини і народів (АКПЛН), Керівні принципи боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, Ніамей, 2017 рік, с. 18: «Держави повинні забезпечити, щоб агенти, що діють від їхнього імені або під їх ефективним контролем, утримувалися від здійснення будь-яких актів сексуального насильства. Держави повинні вжити необхідних правових та нормативних заходів, з належною сумлінністю, з метою запобігання та розслідування актів сексуального насильства, що здійснюються державними та недержавними суб'єктами, переслідувати та карати винних, а також надавати засоби правового захисту жертвам»; див. також Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 30 про жінок в умовах запобігання конфліктам, у конфліктних та постконфліктних ситуаціях, CEDAW/C/GC/30, 1 листопада 2013 року, пункт (a)(b).
- 162 Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 35 про гендерне насильство щодо жінок, оновлена Загальна рекомендація № 19, CEDAW/C/GC/35, 14 липня 2017 року, пункт 24 (b)).
- 163 Див. наприклад, АКПЛН, Форум правозахисних НУО Зімбабве проти Зімбабве, повідомлення 245/02, 15 травня 2006 року, пункт 147: «тому доктрина належної сумлінності є способом опису рівня дій та зусиль, які держава має продемонструвати, щоб виконати своє зобов'язання захисту людей від порушень їх прав».
- 164 Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація №30, зазн. тв., пункт 2.
- 165 АКПЛН, Суданська організація з прав людини та ін. проти Судану, Повідомлення 279/03, 296/05, 13–27 травня 2009 року, пункт 165.

Експлуатація (сексуальна)

Експлуатація (сексуальна)

Сексуальна експлуатація визначається як «фактичне зловживання або спроба зловживання вразливим становищем, владою або довірою з метою сексуального характеру, включно з отриманням грошової, соціальної або політичної вигоди із сексуальної експлуатації іншої особи, але не обмежуючись цим»¹⁶⁶.

Вона може набирати різних форм, включно з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації, примушуванням до проституції, примусовими шлюбами або використанням фотографій або відео оголених людей у порнографії без згоди зображеної особи¹⁶⁷. Сексуальна експлуатація є найпоширенішою формою торгівлі людьми й вона спрямована переважно проти жінок і дівчат¹⁶⁸, які становлять понад 70% жертв цього злочину¹⁶⁹. Більше, ніж кожні чотири з п'ятьох жінок, які стали жертвами торгівлі людьми, і майже кожні три з чотирьох дівчат, які стали жертвами торгівлі людьми, продаються з метою сексуальної експлуатації¹⁷⁰.

І хоча сексуальна експлуатація може торкнутися всіх людей, незалежно від віку, статі, ґендерної приналежності, релігії, культури, національності, етнічної приналежності, наявності інвалідності та інших категорій, також вона часто використовується щодо дітей¹⁷¹. З розвитком глобального доступу до інтернету діти не лише зазнають фізичної експлуатації, а й можуть страждати також від інших форм експлуатації в мережі, таких як онлайн-грумінг, дитяча порнографія онлайн, або «сексторшен» (вимагання сексуальних послуг нефізичним чином)¹⁷². Це відбувається, коли дитину спонукають зробити відверту фотографію або відеозапис самого себе, який згодом використовується для шантажу дитини переважно для сексуальних цілей, але також і отримання інших матеріалів чи послуг під загрозою поширення матеріалу¹⁷³. Свідчення, що повернули до себе увагу в останні кілька років, виявили випадки сексуальної

Е експлуатації серед співробітників усієї системи Організації Об'єднаних Націй (ООН), особливо серед співробітників, які займаються наданням гуманітарної допомоги та підтриманням миру, деякі з яких зловживали своїм службовим становищем для того, щоб скористатися вразливістю постраждалих громад чи окремих осіб, серед іншого шляхом вступу в статевий зв'язок в обмін на захист, продовольчі товари або послуги. У звітах також йшлося про жорстоке поводження з дітьми¹⁷⁴. У відповідь на цю жахливу форму експлуатації Організація Об'єднаних Націй ухвалила політику абсолютної нетерпимості до сексуальної експлуатації та сексуальних наруг у рамках усієї системи ООН, включно з агентствами, фондами та програмами (див. раніше)¹⁷⁵.

схоже: Політика абсолютної нетерпимості, Сексуальне насильство, Примушення до проституції, Шлюб.

ВИНОСКИ

- 166 Глосарій ООН із сексуальної експлуатації та сексуальних наруг, 2016 рік, с. 6, за посиланням: https://hr.un.org/sites/hr.un.org/files/SEA%20Glossary%20%20%5BSecond%20-%20%202017%5D%20-%20English_0.pdf; BOO3, Сексуальна експлуатація та сексуальні наруги, за посиланням: https://www.who.int/docs/default-source/documents/ethics/sexual-exploitation-and-abuse-pamphlet-en.pdf?sfvrsn=409b4d89_2; Рада Європи, Конвенція про захист дітей від експлуатації та зазіхань сексуального характеру, Лансароте («Лансаротська конвенція»), 25 жовтня 2007 року, статті 18–23.
- 167 Зупинити торгівлю, «Види експлуатації», за посиланням: <https://www.stopthetraffik.org/about-human-trafficking/types-of-exploitation/>.
- 168 Протокол ООН про запобігання та припинення і покарання за торгівлю людьми, особливо жінками та дітьми, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 15 листопада 2000 року, стаття 3(a); УНЗ ООН, Глобальна доповідь про торгівлю людьми, 2018 рік, с. 10, за адресою: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTIIP_2018_BOOK_web_small.pdf. Див. термін «торгівля людьми» далі.
- 169 Глобальна доповідь про торгівлю людьми, 2018 рік, згадане джерело.
- 170 Там само, с. 25–28.
- 171 Лансаротська конвенція, зазн. тв., преамбула.
- 172 'ЄСПАТ' (Покінчимо з дитячою проституцією в азіатському туризмі), «Сексуальна експлуатація дітей онлайн», за посиланням: <https://www.ecpat.org/what-we-do/online-child-sexual-exploitation/>; Інтерпол та ЄСПАТ, «На шляху до глобального показника невідновлених жертв у матеріалах, що стосуються сексуальної експлуатації дітей», Технічна доповідь, 2018 рік, за посиланням: <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2018/02/Technical-Report-TOWARDS-A-GLOBAL-INDICATOR-ON-UNIDENTIFIED-VICTIMS-IN-CHILD-SEXUAL-EXPLOITATION-MATERIAL.pdf>.
- 173 Міжвідомча робоча група, Посібник із термінології у сфері захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуальних наруг, 2016 рік, с. 52, за адресою: https://www.unicef.org/protection/files/Terminology_guidelines_396922-E.pdf.
- 174 ООН, «Запобігання сексуальній експлуатації та сексуальним знущанням», на сайті: <https://www.un.org/preventing-sexual-exploitation-and-abuse/>; ООН, «Стандарти поведінки», на сайті: <https://peacekeeping.un.org/en/standards-of-conduct>; UNICEF, «Позиція щодо сексуальної експлуатації та наруги та сексуальних домагань», на сайті <https://www.unicef.org/press-releases/unicefs-position-sexual-exploitation-and-abuse-and-sexual-harassment>.
- 175 ЮНІСЕФ, Стратегія запобігання сексуальній експлуатації, сексуальним знущанням та сексуальним домаганням і реагування на них, на сайті: https://www.unicef.org/sites/default/files/2019-05/UNICEF%20Strategy%20Preventing%20SEA%20SH%20summary_0.pdf; Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА), «Захист від сексуальної експлуатації, сексуальних знущань і сексуальних домагань», останнє оновлення – 20 грудня 2019 року, за посиланням <https://www.unfpa.org/fr/node/17819>.

Жертва

Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, види дій, поведження та покарання

Жорстоке поведження з дітьми

Жертва

У рамках систем прав людини та кримінального правосуддя термін «жертва» описує осіб, яким індивідуально або колективно завдано шкоди внаслідок порушення їхніх прав людини¹⁷⁶. Зокрема, в українській мові термін «жертва» охоплює ширше коло осіб, ніж термін «потерпілий(-ла)», що охоплює тільки жертв кримінальних правопорушень, які отримали відповідний статус у кримінальному провадженні. Це визначення охоплює і людей, які пережили будь-які форми сексуального та ґендерного насильства, яких називають як «жертви», так і «постраждали» або «особи, що пережили насильство»¹⁷⁷. За законом статус «жертви» передбачає певні права (такі як подання заяви, право на участь у провадженні, право на отримання репарацій). Наприклад, у Міжнародному кримінальному суді; потерпілі, яким було завдано шкоди внаслідок скоєння воєнного злочину, злочину проти людяності, геноциду або злочину агресії, повинні бути визнані «жертвами» та залежно від кваліфікації конкретної справи, мають право брати участь у судовому розгляді та вимагати репарацій¹⁷⁸.

Жертви можуть бути прямими або непрямими¹⁷⁹. Прямі жертви – це ті, хто безпосередньо постраждав від насильства, тоді як непрямі жертви не зазнали прямого впливу, проте постраждали внаслідок порушення, направлено проти прямої жертви¹⁸⁰. Наприклад, у разі зґвалтування прямою жертвою є особа, яка була зґвалтована, та особа, яка була змушена стати свідком зґвалтування, тоді як непрямими жертвами можуть бути близькі члени сім'ї та «особи, під опікою яких перебуває жертва», а також і особливо діти, народжені внаслідок зґвалтування¹⁸¹. Громада або особи, «яким було завдано шкоди при втручанні з метою допомоги жертвам і які перебувають у важкому стані, або з метою запобігання віктимізації», також можуть бути визнані непрямими жертвами¹⁸².

Жертви сексуального насильства можуть називати себе і вважають за краще, щоб їх називали не жертвами, а «постраждалими» або «особами, які пережили сексуальне насильство» (див. далі).

схоже: *Постраждалі.*

Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність види дій, поведження та покарання

Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, дії, поведження та покарання заборонені звичайним та міжнародним договірним правом, включно з Конвенцією 1984 року проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження та покарання (далі – Конвенція проти катувань). Це дії не можуть кваліфікуватися як катування¹⁸³, оскільки вони не відповідають необхідним елементам його визначення (див. визначення катувань нижче)¹⁸⁴, але здійснюються державними або посадовими особами, або іншими особами, чи з їх підбурювання, чи з їх відома, чи з їх мовчазної згоди.. До цієї категорії можуть належати деякі акти сексуального та ґендерного насильства, включно з сексуальними домаганнями та/або приниженням¹⁸⁵, примусовим оголенням¹⁸⁶, примусовими шлюбами¹⁸⁷ та каліцтвом статевих органів¹⁸⁸.

При дотриманні необхідних юрисдикційних та контекстуальних елементів, нелюдське діяння чи поведження, у тому числі сексуального чи ґендерного характеру, може переслідуватися у Міжнародному кримінальному суді (МКС) як злочин проти людяності¹⁸⁹ та/або як воєнний злочин¹⁹⁰. На національному рівні держави можуть криміналізувати такі діяння як окремий склад злочину, як воєнний злочин чи злочин проти людяності, залежно від особливостей законодавства країни.

В історії міжнародного кримінального правосуддя, і через

відсутність у статутах міжнародних трибуналів норм, які передбачають кримінальну відповідальність за сексуальні та ґендерні злочини, ця широка категорія діянь стала важливим механізмом притягнення до відповідальності за акти сексуального та ґендерного насильства¹⁹¹. Одним із прикладів є перша справа в Міжнародному кримінальному трибуналі по колишній Югославії щодо Душка Тадича, коли за такі діяння, як калічення, примушування до орального сексу двох братів та інші подібні насильницькі дії його було притягнуто до відповідальності за нелюдське поведження і жорстоке поведження як воєнні злочини, а нелюдські діяння – як злочини проти людяності¹⁹².

І хоча в цій категорії меншою мірою акцентовано сексуальний і ґендерний характер діяння, ця норма, щонайменше, відбиває тяжкість діяння і болю, заподіяного жертві. Офіс Прокурора МКС у своєму Програмному документі щодо сексуальних та ґендерних злочинів наголосив, що в актах нелюдності/жорстокості може бути присутнім сексуальний та/або ґендерний елемент¹⁹³.

Жорстоке поведження з дітьми¹⁹⁴

Під жорстоким поведженням з дітьми розуміється фізичне, психологічне та/або сексуальне насильство над особою, яка не досягла вісімнадцятирічного віку¹⁹⁵. Воно може набувати різних форм, включно з різними видами неналежного поведження, дитячими шлюбами та злочинною бездіяльністю, зокрема недбалістю або позбавленням піклування, і часто здійснюється знайомими для дитини особами, наприклад, батьками, родичами або авторитетними особами¹⁹⁶. Жорстоке поведження з дітьми може також мати місце у віртуальному форматі, за допомогою розповсюдження в мережі порнографії за участю дітей¹⁹⁷, секс-туризму за допомогою веб-камер¹⁹⁸, сексуального ґрумінгу (залицяння або спокушення жертви)¹⁹⁹. Дослідження, здійснене у 2015

році, показало, що за період з 2014 до 2015 рік 1 мільярд дітей віком 2--17 років постраждали від принаймні однієї форми жорстокого поводження з дітьми²⁰⁰.

Наслідки можуть бути фізичними та психологічними, впливають на майбутній розвиток, в тому числі спричиняючи вади розвитку мозку та нервової системи; негативні види адаптаційної та ризикованої поведінки; незапланована вагітність, гінекологічні ускладнення й ураження статевих органів; неінфекційні захворювання та інфекції, що передаються статевим шляхом (ІПСШ), такі як ВІЛ; дисоціація та травматичні спогади; а також посттравматичний стресовий розлад²⁰¹. Жорстоке поводження з дітьми може також мати соціальні та фінансові наслідки, такі як відмова від навчання у школі, втрата можливостей для професійної підготовки, втрата роботи, фінансові труднощі, соціальна ізоляція, стигматизація та труднощі у формуванні чуттєвих та інших особистих відносин²⁰². Міжнародні та регіональні договори з прав людини, включно з майже повсюдно ратифікованою Конвенцією про права дитини, встановлюють зобов'язання держав вживати «законодавчих, адміністративних, соціальних та освітніх заходів для захисту дитини від усіх форм фізичного або психологічного насильства, каліцтв або зловживання, відсутності турботи або недбалого поводження, брутального поводження або експлуатації, включно із сексуальним домаганням, у період перебування під опікою батька (батьків), законного опікуна (законних опікунів) або будь-якої іншої особи, яка піклується про дитину»²⁰³.

схоже: Шлюб, Вербування дітей (діти-солдати).

ВИНОСКИ

- 176 Основні принципи та керівні положення ООН, що стосуються права на правовий захист та відшкодування збитків для жертв порушень міжнародних норм у галузі прав людини та гуманітарного права, 16 грудня 2005 року, пункт 8; див. також Комітет проти тортури, Зауваження загального порядку № 3 – Виконання статті 14 державами-учасницями, CAT/C/GC/3, 19 листопада 2012 року, пункт 3; Африканська Комісія з прав людини та народів (АКПЧН), Керівні принципи боротьби із сексуальним насильством та його наслідками в Африці, Ніамей, 2017 рік, пункт 3.2(a). У керівних засадах жертви сексуального насильства визначаються як «особи, які внаслідок акту сексуального насильства зазнали страждань або отримали травми – індивідуально чи колективно, внаслідок фізичної, психологічної чи економічної шкоди, або серйозних порушень своїх основних прав».
- 177 Див., наприклад, як Організація Об'єднаних Націй використовує обидва терміни на взаємозамінній основі. ООН-Жінки та ін. «Пакети основних послуг для жінок і дівчат, що зазнають насильства», Модуль 3: Правосуддя та робота правоохоронних органів, 2015 рік, с. 10, за посиланням: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/essential-services-package-module-3-en.pdf?la=en&vs=3520>; див. також організація «RTI International», Ініціатива з підготовки комплексу матеріалів щодо сексуальних посягань, «Жертва або особа, яка пережила насильство: термінологія від розслідування до притягнення до відповідальності», с.1, за посиланням: <https://sakitta.org/toolkit/docs/Victim-or-Survivor-Terminology-from-Investigation-Through-Prosecution.pdf>; Національна мережа з питань зґвалтувань, насильства та інцесту (RAINN), «Основні терміни та фрази», за посиланням: <https://www.rainn.org/articles/key-terms-and-phrases>; Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ГА ООН), Доповідь Генерального секретаря: Поглиблене дослідження всіх форм насильства щодо жінок, A/61/122/Add.1, 6 липня 2006 року, пункт 21.
- 178 Міжнародний кримінальний суд (МКС), Правила процедури та доказування, ICC-ASP/1/3 та Ісп.1, частина II.A («Правила процедури та доказування МКС»), 3–10 вересня 2002 року, правило 85(а). У МКС жертвами можуть також вважатися такі особи: «організації або установи, яким завдано безпосередньої шкоди щодо будь-якого з їхнього майна, призначеного для використання в релігійних, освітніх, творчих чи наукових або благодійних цілях, а також щодо їх історичних пам'яток, лікарень та інших місць та об'єктів для використання з гуманітарною метою». Правило 85(b).
- 179 К. Матсон Хесс, К. Хесс Ортманн та Х. Лім Чо, Введення в правозастосування та кримінальне правосуддя, 12-е видання, CengageLearning, 2018, с. 107. Хоча в більшості визначень «жертв» у правових рамках визнаються «прямі» та «непрямі» жертви, статус «вторинної жертви» використовується, наприклад, в АКПЛН, Принципи та керівні положення щодо прав людини і народів в умовах боротьби з тероризмом в Африці, Банджол, 2015, с. 35.
- 180 Включно з «найближчими родичами або особами, які перебувають на утриманні прямої жертви». ГА ООН, Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, 29 листопада 1985 року, принцип А, пункт 2.
- 181 Статус «жертви» для дітей, які народилися внаслідок зґвалтування, став предметом низки дискусій. Нині вони зазвичай визнаються непрямыми жертвами на міжнародній арені. Дж. Мантілла Фелкон, «Перуанська справа, гендерна проблематика та правосуддя перехідного періоду», Л. Ярвуд (ред.), «Жінки та правосуддя перехідного періоду», Досвід жінок, як учасників, Рутледж, 2013, с. 184–197, с. 194.
- 182 Генеральний секретар ООН, Директивна записка Генерального секретаря: Репарації у зв'язку із сексуальним насильством в умовах конфлікту, 2014 рік, с. 3; Основні принципи та керівні положення. Організації Об'єднаних Націй щодо права на правовий захист та репарації, 2005 рік, зазн. тв., пункт 8; Репарації також відповідають інтересам суспільства, як це показано в Ж.Д. Сікулібо, «Сексуальне насильство та ефективні репарації для жертв у постконфліктних ситуаціях»: Нові дослідження та можливості, дослідні дані, 2019 рік, с. 135–136.
- 183 Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поведінки та покарання, 10 грудня 1984 року (набула чинності 26 червня 1987 року), стаття 16.
- 184 МКС, Елементи складу злочинів, 3–10 вересня 2002 року (переглянуто у 2010 році), стаття 7(1)(k).
- 185 АКПЛН, Єгипетська ініціатива на захист особистих прав та INTERIGHTS проти Єгипту, повідомлення 323/06, 12–16 грудня 2011 року.
- 186 МКТР, судове рішення Акаессу, зазн. тв., пункт 688. Судді встановили, що примушування людини до ходьби оголеною або виконання гімнастичних вправ оголеною є однією з форм сексуального насильства, що підпадає під категорію «інші нелюдські діяння», «образу особистої гідності» та «заподіяння тяжких тілесних і психічних ушкоджень».
- 187 СССЛ, Обвинувачення проти Алекса Тамби Бріми, Бріми Баззи Камари та Сантігі Борбор Кану, Апеляційне рішення, SCSL-2004-16-A, 22 лютого 2008 року, пп. 187–203, зокрема пункт 195.
- 188 МТКЮ, судові рішення у справі Тадіча, зазн. тв., пункти 729–730.
- 189 Римський статут, зазн. тв., стаття 7(1)(k).
- 190 Те саме джерело. У міжнародному збройному конфлікті: стаття 8(2)(a)(ii) щодо нелюдського поводження, 8(2)(a)(iii) щодо «навмисного заподіяння великих страждань або серйозних тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю» та стаття 8(2)(b)(xxi) щодо «посягання на гідність особистості, зокрема, образливе і таке, що принижує гідність поводження». У збройному конфлікті неміжнародного характеру: стаття 8(2)(c)(i) за «жорстоке поводження», стаття 8(2)(c)(ii) за «образу гідності особистості, зокрема, образливе та таке, що принижує, поводження».
- 191 Статут МТКЮ, зазн. тв. У Статуті також містяться положення про боротьбу з оберненням у рабство (як злочином проти людяності), яке може включати акти сексуального насильства в ширшому розумінні, проте «зґвалтування» на той час було єдиним злочином, що прямо належить до сексуального і гендерного насильства. Стаття 4 Статуту, про злочин геноциду, також передбачає «застосування заходів, спрямованих на запобігання дітонародженню в групі».
- 192 МТКЮ, судові рішення у справі Тадіча, зазн. тв.
- 193 МКС, Прокуратура, Програмний документ із сексуальних та гендерних злочинів, червень 2014 року, пункт 18.
- 194 Слід зазначити, що це пояснення не має на меті бути вичерпним або всеосяжним щодо того, що є жорстоким поведінням з дітьми. Для отримання детальнішої інформації на цю тему див. відповідні матеріали ЮНІСЕФ, Всесвітньої організації охорони здоров'я, а також національних і міжнародних неурядових організацій, що працюють у сфері захисту благополуччя дітей.
- 195 Вісімнадцятирічний вік встановлено Конвенцією про права дитини. Конвенція ООН про

права дитини, 20 листопада 1989 року (набула чинності 2 вересня 1990 року), стаття 1.

- 196 Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), «Насильство щодо дітей, огляд», за посиланням: https://www.who.int/health-topics/violence-against-children#tab=tab_1.
- 197 Для прикладів див. поглиблений аналіз видів дитячої порнографії в мережі в Австралії. Т. Крон (Австралійський інститут кримінології та Австралійський центр боротьби з високотехнологічною злочинністю) (2004), «Типологія злочину, пов'язаного з дитячою порнографією онлайн», «Тенденції та проблеми в галузі злочинності та кримінального правосуддя», №279, за посиланням: https://www.researchgate.net/publication/237371926_A_Typology_of_Online_Child_Pornography_Offending.
- 198 Для отримання додаткової інформації читайте: С. ван дер Хоф, І. Георгієва, Б. Шермер та Б-Джей Купс (ред.), Sweetie 2.0, Використання штучного інтелекту для боротьби з дитячим секс-туризмом з використанням веб-камери, Спрінгер, Асер Прес, 2019.
- 199 Д. Поллак (Американська асоціація адвокатів), «Розуміння сексуального грумінгу у випадках жорстокого поводження з дітьми», 1 листопада 2015 року, за посиланням: https://www.americanbar.org/groups/public_interest/child_law/resources/child_law_practiceonline/child_law_practice/vol-34/november-2015/understanding-sexual-grooming-in-child-abuse-cases/.
- 200 Хіллс, Дж. Мерсі, А. Амбу та Х. Кресс (2006), «Глобальне поширення насильства щодо дітей минулого року: Систематичний огляд та мінімальні прогнози», Педіатрія, том 137(3).
- 201 Інші приклади наслідків включають: страх; відсутність довіри; низьку самооцінку; сором; почуття провини; тривогу та розлади настрою; порушення сну; втрату апетиту; депресію; зловживання наркотиками; завдання собі шкоди та поведінку підвищеного ризику, включно із суїцидальною поведінкою; ізоляцію; зниження чи втрату сексуального задоволення; проблеми у відносинах із сім'єю, друзями та партнерами; травми, що передаються з покоління до покоління, і навіть смерть. Ці заходи реагування на зазіхання щодо дітей не є вичерпними і залежать від конкретної жертви. ВООЗ, «Насильство над дітьми – ключові факти», червень 2019 року, за посиланням: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-children>; Д-р М. Салмона (2016), «Діти – жертви сексуального насильства. Травматичні спогади: сексуальні зазіхання та психотравма», Конференція французького Касаційного суду, за посиланням: http://www.memoiretraumatique.org/assets/files/v1/Documents-pdf/2016-trad2018-Children_victims_of_sexual_abuse-ENM.pdf; Д-р М. Сальмона (2017 рік), «Вплив сексуального насильства на здоров'я жертв: травматична пам'ять у дії» К. Таркініо та інших (Ред.), Практика психотерапії EMDR, Париж: Дюно, 2017 рік, с. 207–218.
- 202 ВООЗ, Ключові факти щодо насильства стосовно дітей; Африканська комісія з прав людини та народів (АКПЛН), Керівні принципи боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, Ніамей, 2017 рік, пункт 3.3.
- 203 Конвенція про права дитини, зазн. тв., стаття 19.

З

Задоволення (сексуальне)

Заходи захисту (для жертв і свідків насильства)

Збройний конфлікт

Зброя війни (сексуальне насильство як)

Згода (інформована)

Згода на вступ у статевий зв'язок

Зґвалтування

Злочини проти людяності

Задоволення (сексуальне)

Задоволення означає відчуття насолоди та втіхи²⁰⁴. Це поняття може використовуватись у різних контекстах, особливо щодо сексуальної активності. Сексуальна активність, самостійна або за участі інших осіб, за взаємною згодою, може забезпечити сексуальне задоволення всім учасникам і має саме таку мету²⁰⁵.

І хоча насильницький секс може призвести злочинця до сексуального задоволення, «його основна мета часто полягає в демонстрації влади та домінування над особою, яка зазнала насильства»²⁰⁶. Отже, наявність сексуального задоволення або намір отримати сексуальне задоволення не слід брати до уваги при розгляді питання про те, чи було скоєне сексуальне насильство чи ні. «Сексуальний» характер насильства не передбачає обов'язкової наявності задоволення – як і в разі статевого зв'язку за взаємною згодою, – для того, щоб сексуальне насильство було кваліфіковане як таке²⁰⁷. Навіть більше, сексуальне задоволення може бути також зумовлене почуттям домінування та влади над жертвою, а не лише сексуальною природою акту.

схоже: Докази (неприйнятні).

Заходи захисту (для жертв та свідків)

Заходи захисту – це кроки, що вживаються для захисту жертв і свідків, а за необхідності також їхніх родин, від заподіяння їм шкоди, включно із залякуванням, образами, погрозами, насильством та розправами у відповідь на судові чи квазісудові процедури (наприклад, місії щодо встановлення фактів, місії з розслідування, справи про порушення прав людини, передані на розгляд квазісудових механізмів)²⁰⁸. У контексті сексуального та ґендерного насильства ці заходи спрямовано на додатковий захист жертв і свідків від стигматизації та несприйняття з боку їхніх сімей

і громад у разі розголошення їхньої особи та/або показань. Необхідно завжди вимагати й отримувати у жертв та свідків попередню інформовану згоду на розголошення особистих даних або ідентифікаційної інформації. Заходи захисту «мають гарантувати безпеку, гідність, недоторканність приватного життя та добробут жертв і свідків за дотримання прав обвинувачених та правил справедливого судового розгляду»²⁰⁹.

Заходи захисту мають бути доступними на всіх етапах судового процесу, особливо тоді, коли інкриміновані злочини, такі як сексуальне та ґендерне насильство, створюють серйозну загрозу безпеці жертв і свідків, а також коли є високий ризик вторинної віктимізації²¹⁰.

Заходи захисту можуть впливати на права обвинувачених і, можливо, на гарантії справедливого судового розгляду, а також на самих жертв та свідків із наслідками для їхнього життя, життя їхніх сімей та третіх осіб. У зв'язку з цим важливо, щоб заходи захисту були належно визначені в законодавстві та підзаконних актах²¹¹. Найчастіше заходи захисту визначаються у кримінально-процесуальному кодексі, законі про поліцію, у окремих законах або навіть у конституціях, і рекомендується, щоб ці заходи визначалися достатньо гнучко, щоб задовольнити потреби у кожному з випадків²¹². Програми захисту можуть здійснюватися правоохоронними органами або, якщо вони не мають можливості або бажання для цього, окремо створеними національними програмами²¹³. Вони можуть різнитися між собою: від тимчасового щоденного фізичного захисту до, якщо це необхідно, повного переселення або заміни особистих даних²¹⁴.

Заходи захисту мають розроблятися з урахуванням індивідуальних потреб та інтересів жертв і свідків на підставі експертної оцінки, що здійснюється фахівцями, які мають спеціальну підготовку щодо відповідних злочинів. Це особливо важливо у випадках сексуального та ґендерного насильства²¹⁵, коли є високий ризик ретравматизації. Тому

захист від ретравматизації має бути складовою заходів захисту на початковому етапі кожного конкретного випадку²¹⁶.

Міжнародні та регіональні трибунали та суди створили спеціальні підрозділи для надання різних послуг із захисту свідків та жертв, у тому числі, від сексуального та ґендерного насильства²¹⁷. Правила процедури та доказування Міжнародного кримінального суду передбачають, що жертви, свідки або будь-яка інша «особа, яка наражається на небезпеку у зв'язку з наданими показаннями», можуть отримати захист²¹⁸. Свідки можуть давати показання на закритих засіданнях, зі спотворенням голосу та/або особи, або використовувати псевдонім, щоб їх не можна було ідентифікувати. У цих випадках імена також мають бути знеособлені у відкритих для громадськості протоколах та документах²¹⁹. З метою забезпечення справедливості судового розгляду ці заходи застосовуються до всіх свідків (викликаних стороною обвинувачення, захисту, законними представниками потерпілих або суддями)²²⁰.

Африканська Хартія з прав людини та народів у своїх Керівних принципах боротьби з сексуальним насильством передбачає, що безпечні умови для жертв та свідків для участі у судовому розгляді включають: використання окремих залів очікування для жертв і правопорушників; можливість давати показання у захисній кабіні; супровід у разі потреби співробітниками поліції; можливість давати покази дистанційно (наприклад, за допомогою відеоконференції); делікатний підхід до допиту, що дає змогу уникнути подальшого травмування жертви; а також можливість забезпечити безпечне місце проживання під час судового розгляду та після нього, якщо це необхідно²²¹.

схоже: Конфіденційність, Принцип «не нашкодь».

Збройний конфлікт

Попри чіткі заборони в міжнародному праві, сексуальне та ґендерне насильство часто використовується як навмисний інструмент під час конфліктів і, як і раніше, широко практикується та поширене у збройних конфліктах. Визнаючи цю поширеність, Рада Безпеки ООН у своїй резолюції 1888 року (2009) звернулася з проханням про призначення Спеціального представника Генерального секретаря (СПГС) з питань сексуального насильства в умовах конфлікту²²². СПГС виступає як офіційний представник і на політичному рівні просуває боротьбу з сексуальним насильством в умовах конфлікту, а в доповідях, підготовлених канцелярією СПГС, документально підтверджуються факти сексуального насильства в різних збройних конфліктах в усьому світі; в них також міститься інформація про підозрюваних у скоєнні таких діянь. Для того, щоб бути виключеними зі списку в наступних доповідях, зазначені правопорушники повинні розпочати усунення проблем за допомогою розробленого плану дій в діалозі з канцелярією СПГС²²³.

У міжнародному кримінальному праві, Римський Статут Міжнародного кримінального суду кваліфікує ряд сексуальних і ґендерних злочинів як воєнні злочини, незалежно від того, чи вони скоюються в рамках міжнародного чи неміжнародного збройного конфлікту²²⁴.

Міжнародні та неміжнародні збройні конфлікти

Міжнародне право розрізняє та визначає дві категорії збройних конфліктів: міжнародні збройні конфлікти та неміжнародні збройні конфлікти (або внутрішні конфлікти)²²⁵. З юридичної точки зору інших конфліктів не буває. Конфлікт може переходити від внутрішнього у міжнародний чи навпаки, залежно від обставин, які переважають у певний момент.

Дане розмежування має значення, оскільки від характеристики конфлікту залежатиме, який закон

застосовуватиметься. Правові рамки, що стосуються збройних конфліктів, тобто міжнародне гуманітарне право (див. визначення терміну далі), містять норми, спрямовані на обмеження наслідків збройних конфліктів. В теорії, право, яке регулює неміжнародні збройні конфлікти, є менш кодифікованим, як пояснюється далі. Однак це право продовжує вдосконалюватися і наближається до норм міжнародного гуманітарного права для міжнародних збройних конфліктів, тим самим зменшуючи різницю між цими двома множинами правових норм. Нарешті, дослідження, здійснене Міжнародним комітетом Червоного Хреста²²⁶, показує, що багато норм, призначених спочатку для застосування лише у міжнародних конфліктах, також застосовуються як звичаєві норми у неміжнародних збройних конфліктах.

Міжнародний

Конфлікт характеризується як міжнародний у всіх випадках застосування збройної сили між двома або більше державами, навіть якщо одна з цих держав не визнає ситуацію як стан війни²²⁷.

Неміжнародний

Неміжнародні чи внутрішні збройні конфлікти – це конфлікти між урядовими силами та недержавними збройними групами або між лише такими групами²²⁸. Внутрішні конфлікти слід відрізнити від малоінтенсивних насильницьких зіткнень, таких як заворушення, а також від ізольованих та епізодичних актів насильства²²⁹. Для того, щоб ситуація кваліфікувалася як внутрішній збройний конфлікт, є два критерії: 1) бойові дії повинні перевищувати мінімальний поріг інтенсивності (приклад – коли держава використовує збройні сили, а не поліцію проти іншої сторони), та 2) збройні групи, які беруть участь у конфлікті, мають у своєму розпорядженні організовані збройні сили, включно з

командними структурами, які мають бути визнані однією зі сторін конфлікту²³⁰.

схоже: Міжнародне гуманітарне право, Зброя війни (сексуальне насильство як).

Зброя війни (сексуальне насильство, як)

Згвалтування часто називають «зброєю війни». Їх вже не розглядають як щось побічне, випадкове або як результат ексцесу нестриманих виконавців чи надмірного тестостерону або неконтрольованого сексуального бажання, а як стратегічний інструмент, який використовується для знищення окремих осіб та громад²³¹.

Не тільки згвалтування, а всі форми сексуального насильства в умовах конфлікту можуть бути визнані зброєю війни. У 2008 р. Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй у своїй резолюції 1820 зазначила, що сексуальне насильство використовується «як тактика ведення війни для приниження, панування, навіювання страху, розгону та/або насильницького переселення цивільних осіб, що належать до громади або етнічної групи»²³². У своїй резолюції 2467, ухваленій у 2019 році, Рада Безпеки підтверджує, що сексуальне насильство застосовується як тактика ведення війни, як «стратегічні цілі», і додає, що воно також може бути використане як тактика тероризму²³³.

схоже: Сексуальне насильство, Воєнні злочини, Сексуальні злочини, Міжнародне гуманітарне право, Міжнародне кримінальне право.

Згвалтування

Згвалтування поширені і за мирного часу, і в умовах конфлікту. Вони вчиняються переважно чоловіками і спрямовані проти жінок і дівчат, хоча чоловіки та хлопчики також можуть бути жертвами згвалтування²³⁴. Згвалтування в усьому світі, як і раніше, реєструються недостатньо й

не розслідуються в належний спосіб, а винні часто не притягуються до відповідальності²³⁵. Цьому сприяють кілька факторів, серед них – наявні на індивідуальному, громадському, культурному або структурному рівнях бар'єри для подання заяв, а також неадекватні визначення згвалтування у національному законодавстві (див. визначення безкарності раніше).

У більшості країн згвалтування вважається злочином і визначається як акт пенетрації, що здійснюється під примусом або в обставинах примусу, наприклад, при затриманні, і (або) відбувається без згоди однієї чи кількох залучених осіб²³⁶. Що входить в об'єктивну сторону пенетрації, ґендер жертви (жертв) і злочинця (злочинців), а також контекст, у якому відбувається пенетрація, – це елементи, які часто по-різному визначаються у національних і міжнародних правових рамках²³⁷.

У деяких країнах відповідне законодавство визначає згвалтування виключно як пенетрацію пеніса у піхву. Воно має обмежувальний характер, оскільки виключає інші дії, які відповідно до міжнародних стандартів кваліфікуються як згвалтування, в тому числі анальну та оральну пенетрацію, а також виключає вагінальну пенетрацію за допомогою таких предметів, як палиці або пістолети, або інших крім пенісу частин тіла, наприклад, рук²³⁸. Крім того, в такому законодавстві чоловіки та хлопчики не можуть бути визнані жертвами згвалтування²³⁹. Криміналізація гомосексуальності також перешкоджає доступу чоловіків та хлопчиків до правосуддя, оскільки, якщо звинувачення у згвалтуванні не буде доведено, жертви ризикують самі бути звинуваченими у гомосексуальності²⁴⁰.

Що стосується контексту, в якому відбувається згвалтування, наприклад, з примусом або без згоди, то при кваліфікації згвалтування, вчиненого у мирний час, національне законодавство має приділяти особливу увагу наявності та дійсності висловленої згоди та передбачати

кримінальну відповідальність за статеві зносини без згоди однієї чи кількох осіб, залучених до статевого зв'язку. Визначення не повинно бути сформульовано в такий спосіб, щоб для притягнення до відповідальності за зґвалтування потрібно було доводити наявність насильства, примусу, погрози або інших аналогічних обставин, щоб доказати відсутність згоди²⁴¹. Хоча обставини примусу самі по собі означають, що згода жертви є малоімовірною, головну увагу слід приділяти самій відсутності згоди. Це дозволило б уникнути винесення судових рішень, які тлумачать, що таке примус, обмежуючи його лише застосуванням фізичної сили²⁴². Однак у переважній більшості країн для кваліфікації зґвалтування необхідно в першу чергу показати насильство, примус чи погрозу. Вважається, що ці «обставини» свідчать про відсутність згоди жертви та про умисел злочинця. І навпаки, лише в обмеженій кількості країн кваліфікація зґвалтування вибудована в першу чергу на відсутності згоди жертви²⁴³.

Коли зґвалтування скоюються в контексті повсюдного насильства та масових звірств, або можуть бути кваліфіковані як міжнародні злочини, питання згоди не має підніматися. Вважається, що в таких обставинах жертви сексуального насильства не можуть дати щирі згоду, тому не потрібно ставити жертві питання про згоду²⁴⁴.

Як Міжнародний кримінальний трибунал по колишній Югославії²⁴⁵, так і Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді²⁴⁶ прийняли визначення зґвалтування з наголосом на контекст примусу у світлі неможливості надання щирої згоди за таких обставин. Елементи злочинів Міжнародного кримінального суду (МКС) визначають, що зґвалтування має місце, коли «посягання було вчинено із застосуванням сили або загрози застосування сили або примусу, наприклад, внаслідок страху перед насильством, тиском, затриманням, психологічним утиском або зловживанням владою, щодо

тієї ж або іншої особи, або шляхом використання обставин примусу, або якщо правопорушення вчиняється проти особи, нездатної дати щирі згоду»²⁴⁷.

За наявності необхідних контекстуальних елементів, за зґвалтування можна притягати до відповідальності в МКС та на національному рівні, залежно від застосовного національного законодавства, як за злочин проти людяності²⁴⁸, воєнний злочин, як під час міжнародних так і неміжнародних збройних конфліктів²⁴⁹, або як злочин геноциду²⁵⁰. Зґвалтування може також переслідуватися як окремих склад злочину катування, що може забезпечити країнам необхідну універсальну юрисдикцію для притягнення до відповідальності за зґвалтування, вчинене за кордоном і негромадянином проти негромадянина цієї країни²⁵¹.

скоже: Згода на вступ у статевий зв'язок, Злочини проти людяності, Воєнні злочини, Геноцид, Жорстоке поводження з дітьми, Римський статут, Сексуальне насильство, Сексуальні злочини.

Згода (інформована)

Будь-які дії на підтримку жертв та постраждалих від сексуального та ґендерного насильства, в будь-яких цілях, включно з документуванням та розслідуванням, вимагають їхньої інформованої згоди в усіх її аспектах та на всіх етапах. Це дуже важливо з багатьох причин, у тому числі, щоб уникнути порушення конфіденційності (що може призвести до проблем безпеки та (ризик) репресалій) та ретравматизації. Отримання інформованої згоди «гарантує, що жертва, свідок або джерело зберігає повний контроль і владу над власним досвідом», своїм життям і своїм тілом²⁵².

Інформована згода передбачає, що залучені особи мають дієздатність для такої згоди, і що їм надана вся інформація щодо заходу, що проводиться, і його впливу та наслідків²⁵³, повністю зрозумілою їм мовою²⁵⁴. Вона передбачає, що до

надання згоди ці особи мають повністю усвідомлювати і чітко розуміти всі аспекти заходу та його наслідків²⁵⁵.

Отримання інформованої згоди перед будь-яким заходом, психологічного, медичного, криміналістичного, юридичного, культурного, соціального, економічного чи гуманітарного характеру, необхідне для того, щоб гарантувати повагу автономії особи та її права на недоторканність і самовизначення²⁵⁶. Ця згода має бути надана до проведення заходу і може бути відкликана особою, яка надала її, «у будь-який час і з будь-якої причини»²⁵⁷. Ця вимога передбачена загальним та міжнародним стандартом «Не нашкодь» (див. раніше).

Інформована згода має бути отримана під час зваженого процесу, який можна розділити на кілька етапів: (1) створення безпечного середовища, яке забезпечує щирю згоду; (2) надання всієї відповідної інформації; (3) забезпечення цілковитого розуміння наслідків будь-якого перенаправлення або використання інформації або будь-якого процесу; (4) пояснення обмежень конфіденційності, а також переваг і ризиків участі у цьому процесі; (5) пряме питання про надання згоди на всі види діяльності та процеси;²⁵⁸ і, в такий спосіб, (6) перевірка наявності будь-яких застережень щодо надання особою згоди²⁵⁹. У Міжнародному протоколі з документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту («Протокол PSVI») наводиться кілька прикладів процесів, які потребують інформованої згоди піз час документування випадків сексуального насильства. До них належать: здійснення та запис інтерв'ю, фотографування, направлення в будь-які інші служби або обмін інформацією з будь-якою іншою фізичною чи юридичною особою²⁶⁰.

У деяких ситуаціях, таких, як документування або розслідування випадків сексуального та гендерного насильства, наявність інформованої згоди жертви або свідка є обов'язковою вимогою закону. Її відсутність може зробити

недійсними докази чи показання, що негативно вплине на людину та на проведену діяльність²⁶¹.

схоже: Принцип «не нашкодь», Конфіденційність.

Згода на вступ у статевий зв'язок

Згода на вступ у статевий зв'язок означає намір всіх учасників брати участь у такій активності²⁶².

Згода має бути щирою, добровільною, конкретною і триваючою²⁶³. Вона має бути виражена особою, яка має правову здатність висловлювати таку згоду. Наявність такої правової здатності можна оцінити за наявністю різних факторів, таких як відповідний вік, можлива інвалідність, нерівноправні владні стосунки та обставини вразливості (наприклад, міграція, затримання, інтоксикація, конфлікт)²⁶⁴. Згода має бути триваючою в часі і охоплювати всі різні акти в рамках сексуальної активності. Це означає, що згода може бути в будь-який момент відкликана, і що згода на один акт не означає згоду на інші статеві акти. Це стосується будь-якого контексту, в тому числі проституції та подружніх стосунків.

Згода не може бути отримана на основі вираження волі третьою стороною або на підставі певних звичок, поведінки та уявлення про сексуальну доступність людини. Норми міжнародного права визначають, що мовчання або відсутність опору з боку жертв не можуть бути витлумачені як згода; не можуть бути також витлумачені як згода будь-які слова або дії, які жертви можуть сказати або зробити в контексті застосування сили, загрози застосування сили або примусу, або коли жертви зазнають тиску або перебувають у певному стані, що впливає на їхню здатність давати щирю та добровільну згоду²⁶⁵. Загальні очікування щодо того, що жертва мала казати чи робити, неважливі для визначення згоди. Таке визначення має прийматися у кожному

3 конкретному випадку з урахуванням конкретних обставин, за яких мав місце статевий зв'язок.

Як наголошено в Міжнародному протоколі з документування та розслідування сексуального насильства в умовах конфлікту («Протокол PSVI»), через особливий характер і контекст, у якому відбуваються міжнародні злочини та систематичні порушення прав людини, наявність щирої згоди є практично неможливою і тому примус присутній апіорі²⁶⁶. Міжнародні та регіональні установи визначають злочини, пов'язані з сексуальним насильством і притягають до відповідальності за них, виходячи з контексту примусу, що супроводжує їх вчинення, і який впливає на здатність давати справжню згоду, тому не розглядають наявність чи відсутність вираження згоди²⁶⁷. В іншому випадку на жертву покладался би важчий тягар доведення і це не відображало би, наприклад, обставин збройного конфлікту чи масових порушень прав людини. Спеціальні трибунали також обмежили можливість посилатися на наявність згоди як на аргумент захисту²⁶⁸.

І, навпаки, у національному законодавстві країн, коли йдеться про злочини, скоєні у мирний час чи поза контекстом систематичних порушень прав людини, згода є визначальним чинником кваліфікації злочину сексуального характеру. Жертви не мали б бути змушені переконувати суддів або присяжних в наявності обставин примусу, які впливали на їхню здатність давати щирі згоду на сексуальну активність. Слід враховувати тільки наявність чи відсутність висловленої згоди на сексуальну активність. Це вже відбувається у низці країн²⁶⁹. Щоб уникнути судового розгляду, зосередженого на поведінці жертви, а не злочинця, деякі організації громадянського суспільства закликають до встановлення стандарту «явно висловленої згоди»²⁷⁰. Цей стандарт передбачає, що доти, поки людина прямо і ясно не скаже «так» сексуальній активності, її вчинення має розглядатися як таке, що відбувається без взаємної згоди²⁷¹.

Тому контекст, у якому відбувається насильство, та його

характер, є ключовими факторами, які необхідно брати до уваги при визначенні ролі згоди для кваліфікації сексуального насильства чи притягнення за нього до відповідальності.

Злочини проти людяності

Термін «злочини проти людяності» вперше був використаний на міжнародному рівні в Декларації Франції, Великобританії та Росії, ухваленої 29 травня 1915 р. для опису злочинів, скоєних проти вірмен османським урядом²⁷². Потім його було включено до переліку злочинів які розглядалися у міжнародних військових трибуналах у Нюрнберзі та Токіо²⁷³. Попри ці ранні використання, лише через десятиліття поняття злочинів проти людяності значно розширилося та конкретизувалося із заснуванням міжнародних кримінальних судів, включно зі спеціальними трибуналами по колишній Югославії (МТКЮ, 1993 рік) та по Руанді (МКТР, 1994 рік)²⁷⁴, а також із прийняттям Римського статуту (1998 рік), яким засновано Міжнародний кримінальний суд²⁷⁵.

Злочини проти людяності, на відміну від геноциду та воєнних злочинів, поки не визначені у окремому міжнародно-правовому договорі. З 2014 року Комісія міжнародного права працює над Конвенцією про запобігання та покарання злочинів проти людяності. У серпні 2019 року було оприлюднено проект 15 статей, що містить визначення таких злочинів, аналогічне наведеному у статті 7 Римського статуту (див. далі)²⁷⁶.

Римський статут – це документ, що відбиває останній консенсус міжнародного співтовариства щодо визначень злочинів проти людяності. Згідно з Римським статутом, злочинами проти людяності є будь-які з перелічених діянь, коли вони здійснюються в межах усвідомленого широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення: вбивство, винищення, поневолення, висилка або

насильницьке переміщення населення, ув'язнення або інше жорстоке позбавлення свободи, катування, насильницьке зникнення людей, апартеїд та інші нелюдські дії аналогічного характеру²⁷⁷. Що стосується сексуальних і ґендерних злочинів, то Римський статут кодифікує наступні діяння як злочини проти людяності: переслідування за ознакою статі, зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація та будь-які інші форми сексуального насильства порівнюваної тяжкості²⁷⁸.

Злочини проти людяності можуть переслідуватись на національному рівні в тому разі, якщо держави реалізували відповідні відсилочні норми у національному законодавстві або просто передбачили відповідні склади злочину. Деякі держави в національному законодавстві мають норми, що дозволяють застосовувати універсальну юрисдикцію щодо злочинів проти людяності²⁷⁹.

Акти сексуального та ґендерного насильства розглядалися як злочини проти людяності у спеціальних трибуналах, і це суттєво розвинуло міжнародно-правову базу для притягнення до відповідальності осіб командного складу, винних у скоєнні злочинів сексуального та ґендерного характеру, на підставі принципу відповідальності командування. Ці випадки також проливають світло на роль військових і політичних лідерів, які часто підбурюють, заохочують чи керують скоєнням цих актів. До історично значущих справ належить справа проти Жан-Поля Акаєсу²⁸⁰ в МКТР, де обвинуваченого було визнано винним у зґвалтуванні як злочині проти людяності (й як геноциді), виходячи з принципу відповідальності начальника за злочин, скоєний підлеглим, і враховуючи його роль у заохоченні вчинення цих злочинів²⁸¹.

схоже: Римський статут, Універсальна юрисдикція, Міжнародне кримінальне право.

ВИНОСКИ

- 3
- 204 Словник Merriam-Webster, «gratification», на: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/gratification>.
- 205 Інститут Харві, «Шість принципів сексуального здоров'я», за посиланням: <https://www.theharveyinstitute.com/six-principles-of-sexual-health>.
- 206 ВООЗ, «Факти сексуального насильства», 2002 рік, на сайті: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/world_report/factsheets/en/sexualviolencefacts.pdf?ua=1.
- 207 Н. Хегеман і С. Майкл (1980), «Мотиви та поведінка гвалтівників», Канадський журнал поведінкових наук, том 12 (4), с. 360–361.
- 208 Європейський Парламент та Рада Європейського Союзу, Директива 2012/29/ЄУ, яка встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів та замінює собою Рамкові положення Ради, Рішення 2001/220/ЈНА, 25 жовтня 2012 року, пункти 9, 38, 52, 55, 58, Статті 12, 18 «Право на захист» та 20 «Право на захист жертв під час кримінального розслідування». У статті 18, Директиви передбачають, що «без шкоди для прав захисту, держави-члени забезпечують доступність заходів щодо захисту жертв та членів їхніх сімей від вторинної та повторної віктимізації, від залякування та помсти, серед іншого від ризику емоційної або психологічної шкоди, а також щодо захисту гідності жертв під час допиту та надання свідчень. У разі потреби такі заходи повинні також включати процедури, встановлені національним законодавством для фізичного захисту жертв та членів їхніх сімей». Див. також відповідний керівний документ, що містить коментарі та рекомендації для держав, Європейської комісії, Керівництво Генерального Директорату з питань правосуддя щодо Директиви 2012/29/ЄУ, грудень 2013 року, на сайті: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/13_12_19_3763804_guidance_victims_rights_directive_eu_en.pdf.
- 209 Африканська Комісія з прав людини та народів (АКПЛН), Керівні засади боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, Ніамей, 2017 рік, с. 35.
- 210 Директива 2012/29/ЄУ, яка встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів, 2012 рік, зазн. тв., пункти 57–58; Керівництво Генерального Директорату з питань правосуддя щодо Директиви 2012/29/ЄУ, зазн. тв.
- 211 Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), Передовий досвід у галузі захисту свідків у кримінальних справах, пов'язаних з організованою злочинністю, 2008 р., с. 43, за адресою: <https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised-crime>.
- 212 Там само, с. 44.
- 213 Наприклад, у випадку Уганди: організації «REDRESS» та «AvocatsSansFrontière» (Адвокати без кордонів), Семінар із захисту жертв та свідків у Відділі з міжнародних злочинів Уганди (ВМЗ), 22–23 травня 2017 року, Кампала. На сайті: https://redress.org/wp-content/uploads/2017/12/ICD-Protection-Workshop_May-2017_Report.pdf.
- 214 Там само, с. 93.
- 215 Директива 2012/29/ЄУ, яка встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту жертв злочинів, 2012 рік, зазн. тв., пункти 58 та 61. У своїй статті 22 про «індивідуальну оцінку жертв з метою виявлення конкретних потреб у захисті» Директива передбачає, що при здійсненні індивідуальної оцінки необхідно брати до уваги: «(а) особисті характеристики жертви; (б) вид або характер злочину; (с) обставини злочину». Статті 23 і 24 передбачають, що спеціальні заходи можуть бути вжиті тоді, коли жертви мають певні потреби, особливо якщо вони є дітьми.
- Керівництво Генерального директора з питань правосуддя щодо Директиви 2012/29/ЄУ, зазн. тв.
- 216 У Посібнику з передової практики Міжнародного кримінального трибуналу з Руанди (МКТР) конкретно передбачено, що у випадках, пов'язаних зі злочинами на сексуальному та гендерному ґрунті, заходи щодо запобігання повторній травматизації мають включати доступ до професійного психологічного та медичного лікування й консультативних послуг з моменту першої зустрічі з потерпілими або свідками, і продовжуватимуться після того, як усні показання будуть дані в Палаті. Див. МКТР, «Судове переслідування за сексуальне насильство», Посібник з передової практики в галузі розслідування злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, та судового переслідування за них у постконфліктних регіонах: Уроки, отримані з діяльності Канцелярії Обвинувача Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді («Посібник МКТР із передового досвіду»), 2014 рік, пункт 57, за посиланням: https://unictr.irmct.org/sites/unictr.org/files/legal-library/140130_prosecution_of_sexual_violence.pdf. Див. пункти 58–71 для отримання детальної інформації про ці заходи. Також СССЛ, Рекомендації щодо найкращої практики в галузі захисту та підтримки свідків, 2008 рік, за посиланням: <http://www.rscsl.org/Documents/WVS%20Best%20Practices.pdf>.
- 217 Для прикладу див.: Секція у справах потерпілих та свідків Міжнародного кримінального трибуналу з колишньої Югославії (МТКЮ) (інформація за посиланням: <https://www.icty.org/en/about/registry/witnesses/faq>. Група підтримки та захисту свідків Міжнародного залишкового механізму Організації Об'єднаних Націй для кримінальних трибуналів (інформація за посиланням: <https://www.irmct.org/en/about/functions/witnesses>), або Секцію свідків та потерпілих Спеціального суду по Сьєрра-Леоне (інформація за посиланням: <http://www.rscsl.org/WVS.html>).
- 218 Міжнародний кримінальний суд (МКС), Правила процедури та доказування, ICC-ASP/1/3 та виправлення 1, частина ІІА («Правила процедури та доказування МКС»), 3–10 вересня 2002 року, стаття 87.
- 219 Там само, пункт 3.
- 220 МКС, «Свідки», на сайті: <https://www.icc-cpi.int/about/witnesses>.
- 221 Керівні засади АКПЛН щодо боротьби із сексуальним насильством та його наслідками в Африці, зазн. тв., с. 35–36.
- 222 Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБООН), Резолюція 1888 (2009), S/RES/1888 (2009), 30 вересня 2009 року, пункт (b).
- 223 Докладніше про мандат Спеціального представника та його канцелярію можна дізнатися за адресою: <https://www.un.org/sexualviolenceinconflict/about-us/about-the-office/>.
- 224 Римський статут, статті 8(2)(b)(xxii) та 8(2)(e)(vi).
- 225 Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Як визначається у міжнародному гуманітарному праві термін «збройний конфлікт», Доповідь з викладом думки, березень 2008 року, за посиланням: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/opinion-paper-armed-conflict.pdf>; МТКЮ, Звинувачення проти Душка Тадіча, Апеляційне рішення, ІТ-94-1-А, 15 липня 1999 року, пункт 84. Г.С. Стюарт (2003 рік), «До єдиного визначення збройного конфлікту в міжнародному гуманітарному праві: Критика інтернаціоналізованого збройного конфлікту», Міжнародний огляд Червоного Хреста, № 850, с. 313–350; МКЧХ, «Інтернаціоналізований внутрішній збройний конфлікт», Збірник прецедентів МКЧХ, за посиланням <https://casebook.icrc.org/glossary/internationalized-internal-armed-conflict>; «Лікарі без кордонів», «Практичний посібник з гуманітарного

права» за посиланням: <https://guide-humanitarian-law.org/content/article/3/non-international-armed-conflict-niac/>.

- 226 МКЧХ, «Звичаєве міжнародне гуманітарне право», 1995 рік, за посиланням: <https://casebook.icrc.org/case-study/icrc-customary-international-humanitarian-law>.
- 227 МТКЮ, Звинувачення проти Душка Тадіча, рішення щодо клопотання захисту про подання проміжної апеляції з питання юрисдикції, IT-94-1-A, 2 жовтня 1995 року, пункт 70.
- 228 Конвенція (I) про поліпшення долі поранених та хворих у діючих арміях («Женевська конвенція I»); Конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали аварії корабля, зі складу збройних сил на морі («Женевська конвенція II»); Конвенція (III) про поводження з військовополоненими («Женевська конвенція III»); та Конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни («Женевська конвенція IV»), Женева, 12 серпня 1949 року, Загальна стаття 3.
- 229 Додатковий протокол (II) до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру («Додатковий протокол II до Женевської конвенції»), 8 червня 1977 року, стаття 1(2).
- 230 МТКЮ, Звинувачення проти Душка Тадіча, судове рішення, IT-94-1-T, 7 травня 1997 року, пункти 561–568; див. також МТКЮ, Звинувачення проти Фатіміра Лімая, судове рішення, IT-03-66-T, 30 листопада 2005 року, пункти 84, 94–170.
- 231 «Сексуальне насильство: зняття війни, довідкова записка», зазн. тв.; Дж. Мур, «Боротьба зі зґвалтуванням, як з воєнним злочином: Чи матиме нова кампанія ООН якийсь вплив?», у питаннях дослідження миру та конфліктів, вибірка зі «CQResearcher», SAGE, 2011, с. 497–518, с. 501.
- 232 Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН), Резолюція 1820 (2008), S/RES/1820 (2008), 19 червня 2008 року.
- 233 РБ ООН, Резолюція 2467 (2019), 23 квітня 2019 року, пункти 6, 28.
- 234 Африканська комісія з прав людини та народів (АКПЛН), Керівні засади боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, Ніамей, 2017 рік. У Керівних засадах наголошується, що «сексуальне насильство [включаючи зґвалтування] також зачіпає чоловіків і хлопчиків і може набувати особливих форм, спрямованих на те, щоб вплинути на маскуліність жертви, відповідно до сприйняття злочинця». Подібно до сексуального насильства щодо жінок і дівчат, сексуальне насильство щодо чоловіків і хлопчиків часто використовується як засіб домінування, підпорядкування або приниження жертви та/або групи, до якої належить жертва. Через стереотипи, пов'язані з маскуліністю, чоловіки та хлопчики, які стали жертвами сексуального насильства, стикаються з особливими труднощами під час звернення із заявами про таке насильство та отримання відповідної допомоги. Це явище, як і раніше, значною мірою залишається недостатньо задокументованим» (пункт 3(2)(с)).
- 235 Наприклад, у Франції дослідження, опубліковане у 2016 році, показало, що кожна п'ята жінка є жертвою зґвалтування чи спроби зґвалтування. Приблизно кожна десята жінка, яка стала жертвою зґвалтування, подає скаргу, і лише 1% цих скарг призводять до винесення обвинувального вироку винному. Н. Байос, Д. Рахіб та Н. Лідьє, Барометр Санте 2016, Baromètre santé (Барометр здоров'я) 2016, Genre et sexualité (ґендер і сексуальність), 2018, за посиланням: <https://www.santepubliquefrance.fr/determinants-de-sante/sante-sexuelle/documents/enquetes-etudes/barometre-sante-2016-genre-et-sexualite>; Верховна рада з питань рівності між жінками та чоловіками, Haut Conseil à l'égalité entre les femmes et les hommes, Avis pour une juste condamnation sociétale et judiciaire du viol et

autres agressions sexuelles), (Висновок про справедливе соціальне та судове засудження зґвалтування та інших сексуальних посягань), Висновок № 2016-09-30-VIO-022, 5 жовтня 2016 року, с. 10, за посиланням: http://www.haut-conseil-egalite.gouv.fr/IMG/pdf/hce_avis_viol_2016_10_05-2_PDF.

- 236 Див. порівняльне дослідження, здійснене в 2019 р. Д. Ланта, La protection de l'individu contre les violences sexuelles: de la prévention à la réparation au sein de l'ordre juridique international et des systèmes nationaux (Захист людини від сексуального насильства: від попередження до відшкодування збитків у рамках міжнародного правопорядку та національних систем), Докторська дисертація захищена 22 листопада 2019 року, Університет Перпіньяна Віа Доміція (Франція), с. 318–336.
- 237 Там само.
- 238 Там само, с. 320–323. На сьогодні це, наприклад, стосується Франції, Бельгії, Сенегалу, Центральноафриканської Республіки, Тунісу, Іспанії, Гватемали, Екватору, Філіппін чи Південної Африки. Див. також визначення злочину зґвалтування – «Елементи злочинів» Міжнародного кримінального суду (МКС), в якому зґвалтування визначається як: «Виконавець вторгається у тіло людини, вчиняючи дії, що призводять до penetрації, хай би якою незначною вона була, у будь-яку частину тіла жертви або виконавця, статевим органом, або в анальний чи генітальний отвір жертви будь-яким предметом чи будь-якою іншою частиною тіла». Посягання було скоєно із застосуванням сили чи загрози застосування сили чи примусу, наприклад, під впливом страху перед насильством, внаслідок тиску, затримання, психологічного придушення чи зловживання владою щодо такої особи чи іншої особи, або скориставшись обставинкою примусу, або ж зацікавлено було вчинено стосовно особи, яка не здатна дати справжню згоду». МКС, Елементи злочинів, 3–10 вересня 2002 року (переглянуто у 2010 році), стаття (7)(1)(g)-1.
- 239 Див. аналіз внутрішнього законодавства про зґвалтування чоловіків і жінок, здійснений у рамках проекту з права біженців. Проект з права біженців, План Великобританія, Дитя війни (Кріс Долан), В головне русло: боротьба з сексуальним насильством щодо чоловіків і хлопчиків в умовах конфлікту, Стилий довідковий документ, підготовлений для семінару, що відбувся в Інституті розвитку зарубіжних країн, 2014 р., с. 5-6, за посиланням: http://www.refugeelawproject.org/files/briefing_papers/.
- 240 Там само.
- 241 Наприклад, див. «Міжнародна Амністія», «Давайте поговоримо про 'Так'», лютий 2020 р., на сайті <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2018/11/rape-in-eu-rape/>; Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ), «Міжнародний день боротьби за ліквідацію насильства щодо жінок: Відсутність згоди має стати глобальним стандартом для визначення зґвалтування», 25 листопада 2019 року, за посиланням: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=25340&LangID=E>; Наприклад, щодо згоди, влада Швеції ухвалила в 2018 році новий закон, який передбачає, що: «Особа, яка вчиняє статевий акт або інші дії сексуального характеру, які з урахуванням серйозності порушення можна порівняти зі статевим актом, з особою, яка не бере участі в ньому добровільно, є винною у зґвалтуванні». Кримінальний кодекс Швеції, розділ 6, розділ 1, за посиланням: <https://www.government.se/498621/contentassets/7a2dcae0787e465e9a2431554b5eab03/the-swedish-criminal-code.pdf>. Див. раніше термін «згода на вступ у статевий зв'язок».
- 242 Див. далі пояснення на тему «Міфи та стереотипи» та їхній вплив на судовий розгляд.
- 243 С. Лі Мареєс (2012), «Viol et consentement en droit pénal français. Réflexions à partir d'un droit pénal canadien» («Зґвалтування та згода у кримінальному праві Франції. Роздуми

- про права людини в канадському суспільстві», Archivesdepolitiquecriminelle (Архів кримінальної політики), № 34, с. 223–240.
- 244 АКПЛН, Керівні принципи боротьби із сексуальним насильством та його наслідками в Африці, зазн. тв., с. 38.
- 245 У півху Анто Фурундзія: «(i) статевая пенетрація, хай би якою незначною вона була: а) у піхву або анус жертви пенісом виконавця або будь-яким іншим предметом, що використовується виконавцем; або б) у рот жертви пенісом виконавця; ii) шляхом примусу або застосування сили, або загрози застосування сили щодо жертви чи третьої особи». Міжнародний кримінальний трибунал стосовно колишньої Югославії (МТКЮ), Обвинувач проти Анто Фурундзія, судові рішення, ІТ-95-17/1-T, 10 грудня 1998 року, пункт 185.
- 246 У справі Жан-Поля Акаєсу судді Міжнародного кримінального трибуналу стосовно Руанди (МКТР) прийняли найперше визначення зґвалтування для використання в міжнародному трибуналі: «фізичне посягання сексуального характеру, вчинене проти особи за обставин, що мають примусовий характер». МКТР, Обвинувач проти Жан-Поля Акаєсу, судові рішення, МУТР-96-4-T, 2 вересня 1998 року, пункт (б). 598.
- 247 Елементи злочинів МКС, стаття 1(1)(g)-1, Елемент 2.
- 248 Римський статут Міжнародного кримінального суду, A/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), стаття 7(1)(g).
- 249 Там само. У міжнародному збройному конфлікті, стаття 8(2)(b)(xxii). У збройному конфлікті неміжнародного характеру, стаття 8(2)(e)(vi).
- 250 Судове рішення МКТР у справі Акаєсу, зазн. тв., пп. 732–734. Також С. А. Маккіннон, «Визнання зґвалтування актом геноциду» – Прокурор проти Акаєсу, серія гостьових лекцій Канцелярії Прокурора Міжнародного кримінального суду, Гаага, 27 жовтня 2008 року, за посиланням: <https://www.icc-cpi.int/NR/rdonlyres/AF3FA255-B1D9-4FA4-992E-56079A2DCC63/279736/ICCOTP20081027MacKinnon.pdf>.
- 251 Див. далі, РЕДРЕС, РЕДРЕС щодо зґвалтування – Використання міжнародної судової практики із справах про зґвалтування як форму катування або іншого жорстокого поводження, 2013 рік, за адресою: <https://redress.org/wp-content/uploads/2017/12/final-rape-as-torture1.pdf>.
- 252 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 90; Стандартні операційні процедури запобігання гендерному насильству та реагування на нього, 2018 рік, зазн. тв., с. 35.
- 253 Стандартні операційні процедури запобігання гендерному насильству та реагування на нього, 2018 рік, Там само. Докладнішу інформацію про інформовану згоду див. на с. 35–38 (на винятком випадків, коли інформована згода стосується осіб з інвалідністю або дітей, які пережили насильство).
- 254 Секретаріат організації «CareInternational», Комунікації з жертвами гендерного насильства, політика та керівні принципи, 2014 рік, с. 2, за посиланням: <https://insights.careinternational.org.uk/images/in-practice/GBV/GBV-Comms-Policy-and-Guidelines.pdf>; Робоча група з захисту 'InterAction', Збір даних у рамках гуманітарного реагування, Посібник із включення захисту, с. 3, за посиланням: https://www.globalprotectioncluster.org/_assets/files/tools_and_guidance/InterAction_Guide_Incorporating_Protection_2003_EN.pdf.
- 255 Рекомендації з етики та безпеки для дослідження, документування та моніторингу сексуального насильства у надзвичайних ситуаціях, 2007 рік, зазн. тв., с. 22.
- 256 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 89; Н.А.М.Ж. tenHaveandM.S. Jean (ЮНЕСКО) (ред.), Загальна декларація ЮНЕСКО про біоетику та права людини: передісторія, принципи та застосування («Коментар ЮНЕСКО до Декларації про біоетику»), 2009 р., с. 126. Див. раніше термін «автономія (особиста)»).
- 257 ЮНЕСКО, Загальна декларація про біоетику та права людини, 19 жовтня 2005 року, стаття 6. Детальнішу інформацію про основу поняття «інформованої згоди» та її значення в галузі медичної етики та біоетики див. у Коментарі ЮНЕСКО до Декларації про біоетику, там само, с. 124–127. Див. також чотири етапи, визначені ЮНЕСКО для отримання інформованої згоди в подібних ситуаціях, с. 131–132.
- 258 Якщо згода потрібна через конкретну форму, необхідно взяти до уваги кілька елементів. Див.: «Збір даних у рамках гуманітарного реагування», зазн. тв., с. 3–4.
- 259 Глибший аналіз різних етапів процесу міститься в наступних документах: Стандартні операційні процедури запобігання гендерному насильству та реагування на нього 2018 року, зазн. тв., с. 35, та Протокол PSVI, зазн. тв., с. 91.
- 260 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 90; Рекомендації з етики та безпеки для дослідження, документування та моніторингу сексуального насильства у надзвичайних ситуаціях, 2007 рік, зазн. тв., с. 22–23.
- 261 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 90.
- 262 RAINN (Національна мережа з питань зґвалтувань, жорстокого поводження та інцесту), «Як виглядає згода», за посиланням: <https://www.rainn.org/articles/what-is-consent>.
- 263 Жіночі ініціативи за гендерне правосуддя (WIGJ), Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство, 2019 р., Додаток 1, Частина 1 «Загальні принципи», Принцип № 1, за посиланням <https://4genderjustice.org/wp-content/uploads/2019/11/English-Civil-Society-Declaration-on-Sexual-Violence.pdf>.
- 264 Там само, частина 5: «Фактори, що впливають на те, чи відбувається акт сексуального характеру без справжньої, добровільної, конкретної та поточної згоди».
- 265 МКС, Правила процедури та доказування, ICC-ASP/1/3 та Робочий документ 1, частина II.A («Правила процедури та доведення МКС»), 3–10 вересня 2002 року, стаття 70.
- 266 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 59. Спеціальний доповідач з питання про систематичне зґвалтування, сексуальне рабство і подібну до рабства практику під час збройного конфлікту Гей Дж. Макдугалл зазначила в 1996 році, що «явно виражені примусові обставини, які є наявними у всіх ситуаціях збройних конфліктів, встановлюють презумпцію відсутності згоди та виключають необхідність того, щоб звинувачення встановлювало відсутність згоди як елемент складу злочину». Комісія з прав людини, Заключна доповідь, представлена Спеціальним доповідачем пані Гей Дж. Макдугалл, Систематичне зґвалтування, сексуальне рабство та подібні до рабства практики під час збройних конфліктів, E/CN.4/Sub.2/1998/13, 28 травня 1998 року, пункт 25. Керівні принципи АКПЛН боротьби з сексуальним насильством та її наслідками Африці, зазн. тв., с. 38.
- 267 Див. приклад ухвал про зґвалтування, ухвалені суддями у справах Жан-Поля Акаєсу та Анто Фурундзія. Міжнародний кримінальний суд стосовно Руанди (МКТР), Звинувачення проти Жан-Поля Акаєсу, Судове рішення, МКТР-96-4-T, 2 вересня 1998 року, пункти 597598; Міжнародний кримінальний трибунал з колишньої Югославії (МТКЮ), Звинувачення проти Анто Фурундзія, судові рішення, ІТ-95-17/1-T, 10 грудня 1998 року, пункт 185. У справі Драголюбба Кунараца (МТКЮ) було ухвалено ще одну ухвалу, засновану на елементі згоди. У подальшій судовій практиці, однак, судді вважали, що відсутність згоди має важливіше значення для внутрішньодержавного судового переслідування за злочини, скоєні у мирний час, а не в контексті міжнародних злочинів. МТКЮ,

- Звинувачення проти Кунараца, Ковача та Вуковича, судове рішення, IT-96-23-T, 22 лютого 2001 року. Також W. Шомбург та I. Пітерсон (2007 рік), «Справжня згода на сексуальне насильство відповідно до міжнародного кримінального права», Американський журнал міжнародного права, Том 101(1), с. 121–140. Керівні принципи АКПЛН щодо боротьби із сексуальним насильством та його наслідками в Африці, зазн. тв., с. 38.
- 268 МТКЮ, Правила процедури та доказування, IT/32/Rev.50, ухвалені 11 лютого 1994 року, з поправками, внесеними 8 липня 1995 року, правило 96(iii): «до прийняття доказів згоди постраждалої сторони обвинувачений повинен переконати Судову палату на камеру в тому, що докази є актуальними та достовірними».
- 269 Див. порівняльне дослідження D. Ліанти, *La protection de l'individu contre les violences sexuelles: de la prévention à la réparation au sein de l'Ordre juridique international et des systèmes nationaux* (Захист людини від сексуального насильства: від попередження до відшкодування шкоди в рамках міжнародного права та національних систем), Докторська дисертація, захищена 22 листопада 2019 року, Університет Перпіньяна Біа Доміція (Франція), с. 337–353.
- 270 Див., напр., «Міжнародна амністія», «Поговорімо про 'Так!'», лютий 2020 року, на сайті <https://www.amnesty.org/en/latest/campaigns/2018/11/rape-in-europe/>. Це також відомий стандарт «Так означає Так» у Каліфорнії (США) цей стандарт був застосований у відповідь на високий рівень сексуального насильства, що відбувається в університетських містечках, та на безкарність, яка супроводжує це явище. Див. Кінець зґвалтуванням у кампусах: «Так» означає «так» і «позитивно висловлену згоду», на веб-сайті <https://endrapeoncampus.org/yes-means-yes>.
- 271 Там само. Також А.Е. Хатч, *Насильницькі дії сексуального характеру в кампусі: Довідник, ABC-CLIO* (Санта-Барбара, Каліфорнія), 2017, с. 95–97.
- 272 Уряди посилаються на «злочини проти людяності та цивілізацій». Див.: Спільна декларація Франції, Великобританії та Росії (1915 р.), за посиланням: <https://www.armenian-genocide.org>; М.М. де Гузман, «Злочини проти людяності», у фільмі Бартрама С. Брауна (ред.), *Дослідницький довідник з міжнародного кримінального права*, Едгар Елгар Паблішінг, 2011; М. К. Бассіуні, *Злочини проти людяності в міжнародному кримінальному праві*, Видавництво Мартінуса Ніджофа, 1999, с. 62.
- 273 Статут Міжнародного військового трибуналу (Нюрнберзький Статут), Лондон, 8 серпня 1945 року, стаття 6(с); Статут Міжнародних збройних сил Далекого Сходу, Токіо, 19 січня 1946 року, стаття 5(с).
- 274 Статут Міжнародного кримінального трибуналу з колишньої Югославії, ухвалений РБ ООН, резолюція 827 (1993), S/RES/827 (1993), 25 травня 1993 року, стаття 5; Статут Міжнародного кримінального суду з Руанди, прийнятий РБ ООН, резолюція 955 (1994), S/RES/955 (1994), 8 листопада 1994 року, стаття 3.
- 275 Римський статут, зазн. тв., стаття 7.
- 276 Доповідь Комісії міжнародного права ООН, A/74/10, 20 серпня 2019 року, с. 10–140; див. також «Міжнародну амністію», Комісія міжнародного права – Коментар до Третьої доповіді про злочини проти людяності, 2017 рік, на сайті: <https://www.amnesty.org/download/Documents/LOR4058172017ENGLISH.pdf>.
- 277 Там само.
- 278 Там само, стаття 7(1)(g).
- 279 МФПЛ (Міжнародна федерація прав людини) та «REDRESS», екстериторіальна юрисдикція у Європейському союзу: Дослідження законів та практики у 27 державах – членах Європейського союзу, 2010 рік, за посиланням: https://www.fidh.org/IMG/pdf/Extraterritorial_Jurisdiction_in_the_27_Member_States_of_the_European_Union_FINA.
- 280 МКТР, Обвинувачення проти Жан-Поля Акаєсу, Апеляційне рішення, МКТР-96-4-A, 1 червня 2001 року.
- 281 Детальнішу інформацію про цю справу див. у Міжнародному залишковому механізмі для кримінальних трибуналів, «Історичне рішення визнає Акаєсу винним у геноциді», на сайті: <https://unictr.irmct.org/en/news/historic-judgement-finds-akayesu-Gulty-genocide>.

Калічення статевих органів

Катування

Конфіденційність

Калічення статевих органів

Калічення статевих органів, – це одна з форм ампутації або фізичного ушкодження статевих органів²⁸². Попри те, що від нього в набагато більшій мірі страждають жінки (калічення жіночих статевих органів), від нього страждають також чоловіки та хлопчики (примусове чоловіче обрізання).

Калічення жіночих статевих органів

Калічення жіночих статевих органів поширене в усьому світі²⁸³. Ця шкідлива практика полягає у «частковому або повному видаленні зовнішніх жіночих статевих органів»²⁸⁴. Ця процедура найчастіше здійснюється на підставі успадкованих від предків дискримінаційних, сексистських та патріархальних культурних норм, які пов'язують подібну згубну практику з такими поняттями жіночності, як чеснота та чистота, або переконаністю в тому, що таке каліцтво посилюватиме бажання та здатність до одруження. Ця практика не має медичної потреби і не приносить жодної користі. Навпаки, часто завдається непоправна шкода здоров'ю жінок і дівчат, що зазнають такої практики²⁸⁵.

У зв'язку з її інвазивним характером і тяжкими фізичними та психічними довгостроковими наслідками²⁸⁶, калічення жіночих статевих органів є порушенням прав жінок і дівчат²⁸⁷, яке дорівнює жорстокому поводженню або катуванню²⁸⁸. На думку Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй, «калічення жіночих статевих органів є непоправною, незворотною наругою, яка негативно позначається на правах людини для жінок і дівчат» і «шкідливою практикою, що становить серйозну загрозу для здоров'я жінок і дівчат, у тому числі для їхнього психологічного, сексуального та репродуктивного здоров'я»²⁸⁹.

Калічення чоловічих статевих органів²⁹⁰

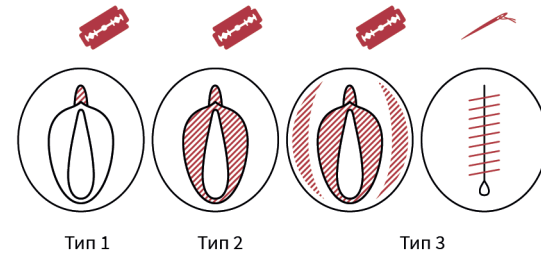
Калічення чоловічих статевих органів — це всі процедури, пов'язані з частковим або повним видаленням зовнішніх

чоловічих статевих органів або іншими пошкодженнями чоловічих геніталій. Часто під цим терміном розуміють обрізання чоловіків, але він не обмежується ним.

Обрізання – це процедура видалення крайньої плоти пеніса (шкіри, що покриває зовнішній кінчик органу)²⁹¹. Воно може практикуватися з різних причин, у тому числі медичних (для профілактики ВІЛ та інших захворювань чи інфекцій²⁹²), культурних, релігійних та соціальних²⁹³. Обрізання менше було об'єктом критики міжнародного співтовариства. Це можна пояснити тим, що, на думку Всесвітньої організації охорони здоров'я, чоловіче обрізання є «однією з найдавніших і найпоширеніших хірургічних процедур у всьому світі» і вважається значно безпечнішою практикою, ніж жіноче обрізання²⁹⁴. Відповідно до Організації Об'єднаних Націй, чоловіче обрізання має проводитися лише в тому разі, якщо: а) учасники (включно, у відповідних випадках, з батьками або опікунами) інформовані повною мірою; б) учасники дають свою цілком інформовану згоду; та в) процедура може бути здійснена в умовах суворой гігієни²⁹⁵. Калічення чоловічих статевих органів, може також відбуватися в умовах конфлікту шляхом, наприклад, повного або часткового відсікання пеніса та/або яєчок²⁹⁶. Калічення затриманих і військовополонених чоловіків також має місце і «часто здійснюється як напад на їхню маскуліність або чоловічу гідність»²⁹⁷.

Калічення жіночих та чоловічих статевих органів можуть переслідуватися за міжнародним правом як акти сексуального насильства²⁹⁸ або, залежно від обставин, як жорстоке поводження або катування²⁹⁹, і в тому числі може складати міжнародно-правовий злочин³⁰⁰. Держави зобов'язані попереджати таку згубну практику та забезпечувати захист від неї, змінювати законодавство та звичаї, що дозволяють зберігати таку практику, переслідувати в судовому порядку винних та відшкодовувати шкоду жертвам³⁰¹.

схоже: Сексуальне насильство, Жорстоке поводження з дітьми,

— **ДЖЕРЕЛО:** Європейська мережа боротьби з операціями, що калічать, на жіночих статевих органах – <https://www.endfgm.eu/female-genital-mutilation/what-is-fgm/>

Катування, Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність види дій, поводження та покарання.

Катування

Катування – це навмисне заподіяння сильного болю чи страждань, фізичних чи моральних, будь-якій особі з конкретною метою, вчинене «посадовою особою або іншою особою, яка виступає в офіційній ролі, або за її підбурюванням, або з її відома або мовчазної згоди»³⁰².

Сексуальне та ґендерне насильство може бути катуванням як порушенням прав людини та як міжнародним злочином³⁰³. Різні правозахисні механізми та суди, наприклад, визнали, що зґвалтування є катуванням³⁰⁴. У 1998 році судді Міжнародного кримінального трибуналу стосовно колишньої Югославії встановили, що зґвалтування в умовах конфлікту, вчинене державною посадовою особою або за її підбурюванням, або з її відома чи мовчазної згоди, переважно переслідує мету, яка в тій чи іншій формі пов'язана з покаранням примусом, дискримінацією чи залякуванням. Судді встановили, що за наявності цих елементів зґвалтування є катуванням³⁰⁵. Вперше в міжнародному кримінальному правосудді судді

У 2020 році Конвенція проти катувань була ратифікована

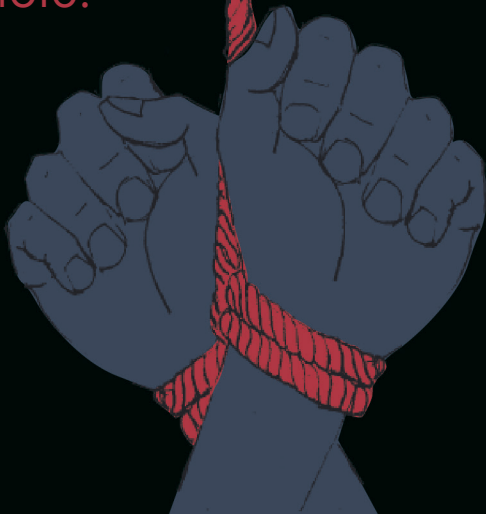
171
державою.

Однак,

ВСІ
держави зобов'язані запобігати актам катувань та карати за них, а також виплачувати репарації жертвам.

Катування, зокрема дії сексуального характеру, є міжнародним злочином та порушенням прав людини. Його заборона закріплена у різних договорах та у звичайному праві і є

**ІМПЕРАТИВНОЮ
НОРМОЮ.**

ухвалили, що зґвалтування може бути катуванням, яке заборонено відповідно до звичаєвого міжнародного права³⁰⁶.

Катування є міжнародним злочином та порушенням прав людини, забороненими на регіональному та міжнародному рівнях, без жодних винятків³⁰⁷. Вони заборонені різними договорами та звичаєвим правом, як норма *jus cogens* (імперативна)³⁰⁸. Це означає, що заборона катувань – це основоположний принцип міжнародного права, незалежно від того, чи є держава учасником договору, що забороняє катування, і що попередження катувань та покарання за них є зобов'язанням усіх держав³⁰⁹. Держави зобов'язані здійснювати судові переслідування за катування, у тому числі, на основі універсальної юрисдикції (див. термін «універсальна юрисдикція» далі). Відповідно, катування можуть переслідуватися в судовому порядку на внутрішньодержавному, регіональному та міжнародному рівнях, серед іншого, за наявності контекстуальних елементів, у Міжнародному кримінальному суді як злочин проти людяності³¹⁰ та воєнний злочин³¹¹.

схоже: Зґвалтування, Жорстокі, нелюдські або такі, що принижують гідність, дії, поводження та покарання, Злочини проти людяності, Воєнні злочини.

Конфіденційність

Конфіденційність – це етичний принцип, який передбачає вжиття заходів та надання особам, які передають інформацію, включно з жертвами, свідками та іншими джерелами, гарантій того, що їхні установчі дані та (або) надана ними інформація не будуть передані будь-якій іншій фізичній чи юридичній особі, крім тієї, для якої призначено цю інформацію, за винятком випадків, коли було надано інформовану згоду на таке використання³¹². Це означає, що інформація про жертв, свідків або інші джерела повинна збиратися, використовуватися, передаватися та зберігатися конфіденційно. Запорукою

забезпечення конфіденційності інформації є вжиття заходів щодо захисту інформації від витоку під час її зберігання чи використання³¹³.

Навіть якщо було надано згоду (див. раніше «згода, інформована») на розголошення інформації, ця інформація має залишатися конфіденційною, якщо її розголошення поставить під загрозу безпеку особи, яка надала інформацію, та/або інших осіб, причетних до цієї ситуації³¹⁴.

Конфіденційність є особливо необхідною під час роботи з жертвами сексуального та ґендерного насильства, коли, крім загроз безпеки та ризику відплати, жертви можуть зазнати ризику несприйняття, стигматизації та/або покарання з боку своєї родини чи громади.

Важливо, щоб особи та організації, які беруть участь у зборі інформації про подібні порушення, мали спеціальну підготовку та знали свої обов'язки щодо дотримання конфіденційності, а також щоб вони адекватно оцінювали ризику, пов'язані з розкриттям будь-якої інформації, навіть за отримання згоди³¹⁵. Відповідні фахівці-практики повинні застосовувати принцип конфіденційності протягом усього процесу документування (та, в разі потреби, судового розгляду)³¹⁶. Визначення чітких заходів та процедур забезпечення конфіденційності є ключем до забезпечення повного дотримання цього принципу. Усі члени групи з документування повинні знати, яку інформацію слід чи не слід збирати та/або записувати, де і як вона може зберігатися, а також кому дозволено чи може бути дозволено доступ до неї. Має бути розроблена політика щодо аудіо- або відеозаписів³¹⁷.

Вся інформація про жертву, свідка або інше джерело, яка може їх ідентифікувати, має захищатися за допомогою цілеспрямованих та належних заходів. Ці заходи можуть включати використання псевдонімів та систем кодування показань, а також використання можливості перенаправлення та/або заходів захисту. Усі члени групи з документування мають повністю розуміти та застосовувати

критерії конфіденційності, встановлені у методиці документування. Умови та рамки конфіденційності мають бути чітко та в повному обсязі роз'яснені постраждалим, свідкам та джерелам, щоб вони могли дати свою інформовану згоду на те, як використовуватиметься ця інформація³¹⁸.

Однак у певних обставинах процедури забезпечення конфіденційності можуть бути обмежені. Наприклад, норму про обов'язкове повідомлення визначають, що принцип конфіденційності не застосовується, якщо життя жертви перебуває під загрозою, якщо є ризик для здоров'я або безпеки дітей, або якщо йдеться про сексуальні звинувачення, до яких причетні співробітники гуманітарних організацій³¹⁹.

схоже: Принцип «не нашкоть», Заходи захисту (для жертв і свідків), Згода (інформована).

ВИНОСКИ

- 282 Медичний словник, «Калічення статевих органів», за посиланням: <https://medical-dictionary.thefreedictionary.com/genital+mutilation>.
- 283 Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ), Калічення жіночих статевих органів/обрізання: Глобальна проблема ЮНІСЕФ, 2016 рік, на сайті: https://www.unicef.org/media/files/FMGC_2016_brochure_final_UNICEF_SPREAD.pdf; See also UNFPA, Bending the curve: FGM trends we aim to change, (Вигнути криву: Тенденції ОЖЖСО, які ми прагнемо змінити), 2018, на сайті: https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/18-053_FGM-Info-graphic-2018-02-05-1804.pdf; ВООЗ Калічення жіночих статевих органів та наслідки при пологах: Спільне проспективне дослідження ВООЗ у шести африканських країнах, 2006 рік, за посиланням: <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/fgm/fgm-obstetric-outcome-study/en/>.
- 284 ЮНФПА, «Запитання, що часто ставляться: калічення жіночих статевих органів», липень 2019 року, за посиланням: <https://www.unfpa.org/resources/female-genital-mutilation-fgm-frequently-asked-questions#whatisfgm/>.
- 285 ВООЗ, «Калічення жіночих статевих органів», останнє оновлення 3 лютого 2020 року, на сайті: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/female-genital-mutilation>; ЮНФПА, «Топ 5 речей, які ви не знали про калічення жіночих статевих органів», 5 лютого 2019 року, за посиланням: <https://www.unfpa.org/news/top-5-things-you-didnt-know-about-female-genital-mutilation>.
- 286 ОЖЖСО може мати короткострокові та довгострокові наслідки, наприклад, для жінок і дівчат: сильні болі; хронічний біль; надмірна кровотеча; шок; набряк тканин статевих органів; інфекції; вірус імунодефіциту людини (ВІЛ); порушення процесу загоєння ран; хронічні інфекції статевих органів; хронічні інфекції статевих шляхів; інфекції сечовивідних шляхів; хворобливе сечовипускання та проблеми з сечовипусканням; проблеми з ліхвою; проблеми із менструальним циклом; надмірний вміст рубцевої тканини (келоїдів); проблеми із сексуальним здоров'ям; ускладнення під час пологів (акушерські ускладнення); акушерський свищ; перинатальні ризики; проблеми психічного здоров'я; смерть. Див ВООЗ, «Калічення жіночих статевих органів», зазн. тв.; ВООЗ, «Небезпеки для здоров'я, пов'язані з каліченням жіночих статевих органів», на сайті: <https://www.who.int/sexual-and-reproductive-health/health-risks-of-female-genital-Mutilation>.
- 287 ВООЗ, ЮНІСЕФ і ЮНФПА, Спільна заява: Калічення жіночих статевих органів, 1997, за посиланням: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/41903/9241561866.pdf?sequence=1>; Див. також спільну заяву 10 агенцій ООН, ВООЗ, «Викорінення калічення жіночих статевих органів», 2008 р., на сайті <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/fgm/9789241596442/en/>; Т ВООЗ також прийняла клінічну настанову: ВООЗ, Догляд за дівчатками та жінками, що зазнали калічення жіночих статевих органів, клінічна настанова, 2018, за посиланням: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/272429/9789241596442_eng.pdf?ua=1.
- 288 Для прикладу див.: Рада з прав людини, Доповідь Спеціального доповідача з питань катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність поводження та покарання, А/HRС/31/57, 5 січня 2016 року, пункт 58.
- 289 Генеральна Асамблея ООН, Активізація глобальних зусиль щодо викорінення калічення жіночих статевих органів, А/RES/67/146, 5 березня 2013 року, преамбула.
- 290 Дізнайтеся більше про калічення чоловічих статевих органів у Джорджа К. Деннісона, Фредеріка М. Ходжеса і Мерилін Фейр Мілос (Публ.), Обрізання геніталій: Захист дітей від медичних, культурних і релігійних посягань, Спрінгер, 2013 р.
- 291 Словник Мерріам-Вебстер «Circumcision», <https://www.merriam-webster.com/dictionary/>
- circumcision; С. Кагва та М. Галуканде (2014), «Калічення статевих органів чоловіків (ампутація) та їх ускладнення: опис випадку», BMC Research Notes (Дослідницькі нотатки BMC), Vol. 7, p. 1.
- 292 «Обрізання чоловіків задля профілактики ВІЛ», на сайті: <https://www.who.int/hiv/topics/malecircumcision/en/>; ВООЗ, «Добровільне медичне чоловіче обрізання для профілактики ВІЛ-інфекції», липень 2012 року, на сайті: https://www.who.int/hiv/topics/malecircumcision/fact_sheet/en/.
- 293 Інші причини включають культурні переконання, соціальне визнання або причини, пов'язані зі здоров'ям, див.: ВООЗ та Спільна програма ООН з ВІЛ/СНІДу (ЮНЕЙДС); Чоловіче обрізання: глобальні тенденції й детермінанти розповсюдженості, безпека та прийнятність, 2007, с. 4–5, н., на сайті: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43749/9789241596169_eng.pdf?sequence=1.
- 294 Там само, с. 27; ВООЗ та ЮНЕЙДС, обрізання новонароджених та дітей чоловічої статі: глобальний огляд, 2010 рік, с. 55, https://www.who.int/hiv/pub/malecircumcision/neonatal_child_MC_UNAIDS.pdf?ua=1.
- 295 ЮНЕЙДС, «Рухаючись уперед: Політика та дії ООН з питань чоловічого обрізання (Частина 3)», 2 березня 2007 року, за посиланням: <https://www.unaids.org/en/resources/presscentre/featurestories/2007/march/20070302mcpct3>.
- 296 Див., напр., становище в Кенії: МКС, Палата досудового провадження I, Прокурор проти Френсіса Кірімі Мутаури, Ухуру Муйгаї Кеніатти та Мухаммеда Хусейна Алі (Кеніатта та ін.), Рішення про підтвердження звинувачень відповідно до статті 61(7) 5 та (b) Римського статуту, ICC-01/09-02/11, 23 січня 2012 року, пункти 260–266.
- 297 ООН, Жінки, мир та безпека: Дослідження, подане Генеральним секретарем на виконання резолюції 1325 (2000) Ради Безпеки, пункт (b). 59, за посиланням: <https://www.un.org/ruleoflaw/files/womenpeaceandsecurity.pdf>.
- 298 Прокуратура МКС визнала важливість переслідування за калічення статевих органів як за сексуальне насильство, див.: Засадничий документ із сексуальних та гендерних злочинів, зазн. тв., с. 13; Жіночі ініціативи за гендерне правосуддя (WIGJ), Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство, 2019 рік, с. 28, за посиланням: <https://4genderjustice.org/wp-content/uploads/2019/11/English-Civil-Society-Declaration-on-Sexual-Violence.pdf>; Рада Безпеки ООН /РБ ООН/, Доповідь Міжнародної комісії з розслідування, яка уповноважена встановити факти та обставини подій 28 вересня 2009 року в Гвінеї, S/2009/693, 18 грудня 2009 року, с. 2.
- 299 Рада з прав людини, Доповідь Спеціального доповідача з питань катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність видів поводження та покарання, А/HRС/31/57, 5 січня 2016 року, пункти 58, 61–62; Комітет проти катувань, Зауваження загального порядку № 2: Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність видів поводження, CAT/C/GC/2, 24 січня 2008 року, пункт 18; Організації «РЕДРЕС» та «Міжнародна амністія», «Гендер та катування»: Доповідь Конференції, 2011 рік, с. 30–31, за посиланням: <https://www.yumpu.com/en/document/read/33439277/gender-and-torture-conference-report-redress>; МКС визнав, що калічення чоловічих статевих органів рівносильні іншим нелюдським діянням, Див.: МКС, Підтвердження звинувачень Кеніатта та ін., зазн. тв., пункти 264–266.
- 300 Хоча обвинуваченого не було засуджено, див.: МКС, Підтвердження звинувачень Кеніатта та ін., там само, пункт 166.
- 301 Конвенція ООН про права дитини, 20 листопада 1989 (набула чинності 2 вересня 1990), стаття 24 (3); Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЖ») та Комітет з прав дитини, Спільна загальна рекомендація/зауваження загального порядку №

- 31 Комітет у ліквідації дискримінації щодо жінок та № 18 Комітет у прав дитини про шкідливу практику, CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18, 4 листопада 2014 року; Комітет з економічних, соціальних та культурних прав (КЕСКП), Зауваження загального порядку № 14: Право на найвищий досяжний рівень здоров'я (стаття 12), E/C.12./2000/4, 11 серпня 2000 року, пункт 51.
- 302 Конвенція ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поводження та покарання («Конвенція проти катувань»), 10 грудня 1984 року (набула чинності 26 червня 1987 року), стаття 1(1).
- 303 Див. справу Міжамериканського суду з прав людини (МАСПЛ) «Жінки – жертви сексуальних катувань у справі Атенко проти Мексики», Рішення (попередні заперечення, Обставини справи. Відшкодування збитків та витрат), 28 листопада 2018 року; див. також у Мексиці, Сентро-Прод, «Сексуальні катування жінок у Мексиці», Альтернативна доповідь, представлена в червні 2018 року Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, на сайті: https://tbinternet.ohchr.org/_Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/MEX/INT_CEDAW_NGO_MEX_31419_E.pdf; Приклад щодо чоловіків див. у праці П. Остерхоффа, П. Званіккена та Е. Кеттінга «Сексуальні катування чоловіків у Хорватії та інші конфліктні ситуації: Розкрита таємниця», «Питання репродуктивного здоров'я», 2004 рік, том 12(23), с. 68–77.
- 304 Міжамериканська комісія з прав людини (МАКПЛ), справа «Фернандо та Ракель Мейя проти Перу», OEA/Ser.LV/II.91 Док. 7, 1 березня 1996; Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), справа «Айдін проти Туреччини», 25 вересня 1997 року. У 1986 році Спеціальний доповідач з питань катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поводження та покарання вже визнав, що деякі форми сексуального насильства є катуваннями. Комісія з прав людини, катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поводження та покарання, Доповідь Спеціального доповідача П. Куейманса, призначеного відповідно до резолюції 1985/33 Комісії з прав людини, E/CN.4/1986/15, 19 лютого 1986 року, пункт 119.
- 305 Міжнародний кримінальний трибунал з колишньої Югославії (МТКЮ), Обвинувач проти Зейніла Делаліча, Здравко Мучича, Хазіма Деліча та Есада Ландзо, Судове рішення, IT-96-21-T, 16 листопада 1998 року, пункти 495–496.
- 306 Там само, пункти 452, 454, 495–496; МТКЮ, Обвинувач проти Кунараца, Ковача та Вуковича, Судове рішення, IT-96-23-T, 22 лютого 2001 року.
- 307 Конвенція проти катувань, зазн. тв., стаття 2 (2): «Жодні виняткові обставини, хай би якими вони були, чи то стан війни, чи загроза війни, чи внутрішня політична нестабільність, чи будь-яке інше надзвичайне становище, неспроможні бути виправданням катувань».
- 308 Комітет проти катувань (Комітет КПК), Зауваження загального порядку № 2: Здійснення Статті 2 державами-учасницями, САТ/C/GC/2, 24 січня 2008 року, пункт 1. МТКЮ, Обвинувач проти Анто Фурунджі, судове рішення, IT-95-17/1-T, 0 грудня 1998 року, пункти 153–154. Трибунал прямо вказав на статус заборони катувань як імперативної норми загального міжнародного права (*ius cogens*) та на «важливість цінностей, які він захищає», зазначивши, що «однозначно, *ius cogens* (імперативна норма) у своєму характері заборони на застосування катувань формулює уявлення про те, що в даний час ця заборона стала однією з найфундаментальніших норм міжнародної спільноти.
- 309 Доповідь Комісії міжнародного права Організації Об'єднаних Націй, А/74/10, 20 серпня 2019 року, с. 150–157, зокрема, пункти 12–15.
- 310 Римський статут Міжнародного кримінального суду, А/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), стаття 7(1)(f).
- 311 Там само. У разі міжнародного збройного конфлікту, стаття 8(2)(a)(ii). У збройному конфлікті неміжнародного характеру, стаття 8(2)(c)(i).
- 312 Керівні засади міжвідомчого управління випадками ґендерного насильства, надання послуг з догляду та ведення справ осіб, які пережили ґендерне насильство, в умовах гуманітарної кризи, Перше видання, 2017 рік, с. 20, за посиланням: https://reliefweb.int/files/resources/interagency-gbv-case-management-guidelines_final_2017_low-res.pdf; Міністерство закордонних справ та у справах Співдружності Сполученого Королівства, Міжнародний протокол про документування та розслідування випадків сексуального насильства в умовах конфлікту, друге видання («Протокол PSVI2»), березень 2017 року, с. 95–96.
- 313 ВООЗ, Рекомендації з етики та безпеки при дослідженні, документуванні та моніторингу сексуального насильства у надзвичайних ситуаціях, 2007 рік, с.18–21, за посиланням: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43709/9789241595681_eng.pdf;jsessionid=54CB886518298F650530BEA2C01B6F02?sequence=1. Посібник із ведення справ про ґендерне насильство на міжвідомчому рівні 2017 року, зазн. тв., с. 34.
- 314 Там само.
- 315 Рекомендації з етики та безпеки при дослідженні, документуванні та моніторингу сексуального насильства у надзвичайних ситуаціях, 2007 рік, зазн. тв., с. 26.
- 316 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 95–97.
- 317 Рекомендації щодо етики та безпеки при дослідженні, документуванні та моніторингу випадків сексуального насильства у надзвичайних ситуаціях, 2007 рік, зазн. тв., с. 18–21; Керівні принципи міжвідомчої роботи зі справами про ґендерне насильство, 2017 рік, зазн. тв., с. 34; Протокол PSVI, зазн. тв., с. 95.
- 318 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 96.
- 319 ГН – Підкластер (Турецький хаб – Сирія), Стандарти оперативні процедури попередження ґендерного насильства та реагування на нього, 2018 рік, с. 35, за посиланням: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/gbv_sc_sops.pdf; Посібник із ведення справ про ґендерне насильство на міжвідомчому рівні 2017 року, зазн. тв., с. 51.

Міжнародне гуманітарне право
 Міжнародне кримінальне право
 Міфи та стереотипи (ґендерні)

Міжнародне гуманітарне право

Відоме також як «закони та звичаї війни» або «право збройних конфліктів», міжнародне гуманітарне право (МГП) є галуззю міжнародного права, яка регулює застосування сили в умовах збройних конфліктів, визначаючи ряд норм, яких повинні дотримуватися всі сторони в конфлікті³²⁰. Фактично, воно кодифіковане у чотирьох Женевських конвенціях, ухвалених у 1949 році, та у двох Додаткових протоколах до них 1977 року³²¹.

Головна мета МГП полягає у пом'якшенні наслідків збройних конфліктів завдяки захисту осіб, які не беруть участі у військових діях. До них належить цивільне населення й ті, хто за своїм вибором або через обставини вже не бере участі у воєнних діях, включно з комбатантами, які здалися або мають намір здатися в полон, отримали поранення або були захоплені як військовополонені³²². МГП також спрямоване на обмеження засобів та методів ведення війни³²³ за допомогою комплексу заходів захисту та заборон. Одним із прикладів є заборона відповідно до МГП застосування зброї, яка може заподіяти зайві страждання або довгострокову шкоду довкіллю, а також зброї, застосування якої не розрізняє цивільних осіб і комбатантів, і тому може бути спрямована проти цивільного населення³²⁴.

Женевські конвенції містять лише кілька посилань на захист від сексуальних та ґендерних злочинів³²⁵. Наприклад, у Конвенціях наголошується, що «жінки користуються особливим захистом від будь-якого посягання на їхню честь, зокрема від зґвалтування, примусу до заняття проституцією або будь-якої форми зазіхань на статеву недоторканність»³²⁶. Хоча ці положення були суттєвими в момент ухвалення, згодом вони були визнані недостатніми з погляду передбачуваного ними захисту. Люди мають бути захищені від сексуального насильства не для того, щоб зберегти свою честь, а для дотримання своїх основоположних

М прав, зокрема своєї фізичної, психологічної та сексуальної недоторканності та незалежності. Крім того, цей захист не повинен поширюватися лише на жінок і має охоплювати всіх осіб з урахуванням того, що чоловіки також можуть ставати жертвами сексуальних та ґендерних злочинів, особливо в ситуаціях збройних конфліктів³²⁷.

Хоча ці прогалини в захисті вказують на необхідність реформи, МГП незмінно передбачає важливу загальну заборону на сексуальні та ґендерні злочини під час міжнародних та неміжнародних конфліктів, яка має бути дотримано всіма сторонами у конфлікті³²⁸. Як було наголошено Міжнародним комітетом Червоного Хреста, сексуальне та ґендерне насильство, яке відбувається під час конфліктів, заборонено також звичаєвим правом³²⁹.

схоже: Збройний конфлікт.

Міжнародне кримінальне право

Міжнародне кримінальне право (МКП) – це галузь міжнародного права, що стосується кримінальної відповідальності осіб за найтяжчі злочини з міжнародного права. Вона відрізняється від міжнародного права у сфері прав людини тим, що спрямована на притягнення до відповідальності окремих осіб, а не держав.

Основними категоріями міжнародних злочинів, включених до МКП, є злочини проти людяності, воєнні злочини, геноцид та злочин агресії³³⁰. МКП передбачає кримінальне покарання, яке має застосовуватися до всіх осіб, причетних до скоєння злочину, включно з тими, хто бере участь у плануванні та санкціонуванні таких дій, а також безпосередніми виконавцями. Тому політичні та військові керівники можуть бути притягнуті до відповідальності за міжнародні злочини³³¹.

Відповідно до міжнародного права, всі держави зобов'язані притягати до відповідальності осіб, які вчинили геноцид, злочини проти людяності або воєнні злочини в судах

своїх країн. МКП, закріплене в Римському статуті, є цінною настановою для кваліфікації сексуальних та ґендерних злочинів як геноциду, злочинів проти людяності та воєнних злочинів у національному праві³³². На сьогодні Римський статут ратифікований 123 державами та (іноді частково) застосовується на національному рівні понад половиною держав-учасниць³³³. Важливе значення мають також його стандарти щодо процедури та доказів у рамках злочинів на сексуальному та ґендерному ґрунті³³⁴, а також положення про заходи для захисту жертв і свідків³³⁵.

схоже: Відповідальність, Римський статут, Злочини проти людяності, Воєнні злочини, Геноцид, Докази (недопустимі), Універсальна юрисдикція.

Міфи та стереотипи (ґендерні)

Ґендерні міфи та стереотипи можуть мати руйнівні наслідки. Вони часто призводять до дискримінації, стигматизації, остракізму та насильства, в тому числі сексуального та ґендерного насильства. Ґендерні, зокрема сексистські, стереотипи, є однією з корінних причин ґендерної нерівності та сексуального та ґендерного насильства³³⁶. Вони сприяють невизнанню та криміналізації деяких форм насильства. Так, наприклад, відповідно до стереотипів з далекого минулого, жінки стають власністю чоловіків після одруження, що призводить до безкарності за подружнє зґвалтування³³⁷.

Ґендерні міфи та стереотипи значно впливають на те, як суспільство реагує на сексуальне та ґендерне насильство (ЗМІ, закони, системи правосуддя, служби охорони здоров'я тощо)³³⁸. Декілька структур ООН порушили питання про негативний вплив, який міфи та стереотипи можуть чинити на об'єктивність та неупередженість судових органів, а також на притягнення до відповідальності винних, особливо, у подібних випадках³³⁹. У своїй Загальній рекомендації 33 Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок зазначає, що

М стереотипи в судовій системі та правоохоронних органах впливають на довіру жертвам такого насильства – особливо жінкам, – на тлумачення закону, а також на очікування того, що жертва повинна чи не повинна була робити³⁴⁰. Загалом, відповідно до міжнародного права, держави зобов'язані запобігати дискримінації та шкідливій практиці та, отже, захищати людей від наслідків формування стереотипів у законодавстві та застосування їх³⁴¹.

Гендерні міфи відіграють ключову роль у сексуальному та гендерному насильстві. Прикладом шкідливих міфів є переконання, що коли жінки кажуть «ні», вони просто заграють і насправді це означає «так», що спонукає злочинців ігнорувати відмову жертв і вчиняти сексуальне насильство³⁴². Організація «Жіночі ініціативи за гендерне правосуддя» розробила у 2005 році рамковий документ MIVSEP (Міф — відголоски — сприйняття цінності — наслідки — типовість), який надає інструмент аналізу дії міфів та їхніх наслідків³⁴³.

Гендерні стереотипи – це «загальноприйняте сприйняття або упереджена думка про атрибути або характеристики, або про ролі, якими мають володіти або які повинні виконувати»³⁴⁴ окремі особи або групи осіб на підставі своєї гендерної приналежності або заявленого гендера. Ці стереотипи виникають із нормативних уявлень і підкріплюють їх: уявлень про жінок і чоловіків, про жіночність і мужність (фемінінність і маскуліність)³⁴⁵, а також із ідей про те, що кожен гендер і пов'язана з ним поведінка/характер/ролі є бінарними³⁴⁶. Гендерні стереотипи формують і впливають на всі суспільства та окремих осіб та міцно вкоренилися у загальних культурних та соціальних інститутах.

Гендерні стереотипи «використовують для виправдання та підтримки історичних відносин панування чоловіків над жінками» і вони зміцнюють сексистські та патріархальні

погляди, ідеї та переконання, які завдають шкоди і жінкам, і трансгендерам та небінарним людям³⁴⁷.

схоже: Гендерне насильство і дискримінація, Гендер, Гендерні упередженості, Стигматизація.

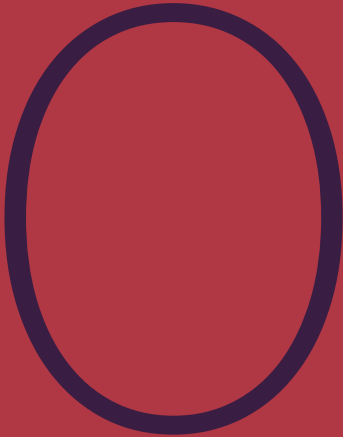
ВИНСОКИ

- 320 Міжнародний комітет Червоного Хреста (МКЧХ), Що таке міжнародне гуманітарне право?, 2004, на сайті: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/what_is_ihl.pdf.
- 321 Конвенція (I) про поліпшення долі поранених та хворих у збройних силах на місцях («Женевська конвенція I»); Конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали аварії корабля, зі складу збройних сил на морі («Женевська конвенція II»); Конвенція (III) про поводження з військовополоненими («Женевська конвенція III»); Конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни («Женевська конвенція IV»), Женева, 12 серпня 1949 (разом «Женевські конвенції»); Додатковий протокол (I) до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів («Протокол I до Женевських конвенцій»), 8 червня 1977 року; Додатковий протокол (II) до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру («Протокол II до Женевських конвенцій»), 8 червня 1977 року; див. далі, МКЧХ, «Женевські конвенції 1949 року та додаткові протоколи до них», на сайті: <https://www.icrc.org/en/document/geneva-conventions-1949-additional-protocols>.
- 322 Ж. Пікте, Розвиток та принципи міжнародного гуманітарного права, Видавництво Мартінуса Найхоффа та Інститут Генрі Дюнана, 1985 рік.
- 323 МКЧХ, Що таке міжнародне гуманітарне право? 2004 рік, за посиланням: https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/other/what_is_ihl.pdf.
- 324 Для прикладів див. Женевські конвенції, зазн. тв. Конвенція ООН про заборону розробки, виробництва та накопичення запасів бактеріологічної (біологічної) та токсинної зброї та про їх знищення, 10 квітня 1972 року (набула чинності 26 березня 1975 року); Конвенція ООН про заборону розробки, виробництва, накопичення та застосування хімічної зброї та її знищення, 13 січня 1993 року (набула чинності 29 квітня 1997 року); Конвенція ООН про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних пошкоджень або мають невибіркову дію, 10 жовтня 1980 року (набула чинності 2 грудня 1983 року); Конвенція Організації Об'єднаних Націй про заборону застосування, накопичення запасів, виробництва та передачі протипіхотних мін та їх знищення, 18 вересня 1997 року (набула чинності 1 березня 1999 року); Дублінська дипломатична конференція з касетних боеприпасів, Конвенція з касетних боеприпасів, 30 травня 2008 року (набула чинності 1 серпня 2010 року).
- 325 Женевські конвенції, зазн. тв., загальна стаття 3(1)(c); Протокол I до Женевських конвенцій, зазн.тв., стаття 75(2)(b): «посягання на гідність особистості, зокрема образливе і таке, що принижує гідність поводження, примус до проституції та непристойні посягання у будь-якій формі»; Протокол II до Женевських конвенцій, зазн. тв., стаття 4(2)(e). Перелік усіх відповідних положень див. у документі МКЧХ «Попередження та кримінальне припинення згвалтувань та інших форм сексуального насильства під час збройних конфліктів», 2015 рік, на сайті: <https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/prevention-criminal-repression-rape-sexual-violence-armed-conflicts-icrc-eng.pdf>.
- 326 Женевська конвенція IV, зазн. тв., стаття 27; Протокол I до Женевських конвенцій, зазн. тв., стаття 76(1).
- 327 Дж. Гардам (1998 рік), «Жінки, права людини та міжнародне гуманітарне право», Міжнародний огляд Червоного Хреста, № 324, с. 421–432; Дж. Гардам та М. Джарвіс, «Жінки, збройні конфлікти та міжнародне право», «Клавер Ко Інтернешнл», 2001 рік.
- 328 Г. Гаджіолі (2014 рік), «Сексуальне насильство у збройних конфліктах: Порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини», Міжнародний огляд Червоного Хреста, том 96(894), с. 503–538.
- 329 Джей-Мі. Хенкертс і Л. Досвальд-Бек, Звичайне міжнародне гуманітарне право, том I: Правила, Кембридж: Преса Кембриджського університету та Міжнародний комітет Червоного Хреста, 2005 рік, публікований 93 «Згвалтування та інші форми сексуального насильства заборонено», с. 323-327: «Практика держав встановлює це правило як норму міжнародного звичайного права, що застосовується як до міжнародних, так і до неміжнародних збройних конфліктів». Див. практику, що додається до цієї норми, Джей-Мі. Хенкертс та Л. Досвальд-Бек, Звичайне міжнародне гуманітарне право, том II: Практика, Кембридж: Видавництво Кембриджського університету та Міжнародний комітет Червоного Хреста, 2005 рік, Практика, пов'язана з правилом 93, с. 2190–2225.
- 330 Женевська академія (RULAC), «Міжнародне кримінальне право», за посиланням: <http://www.rulac.org/legal-framework/international-criminal-law#collapse1accord>; В. С. Браун, Міжнародне кримінальне право: природа, витоки та деякі ключові питання, у В. S. Brown (ред.), Дослідницький довідник з міжнародного кримінального права, 2011, Едвард Елгар Паблішинг Лімітед, с. 3–16, с. 3; В. А. Шабас, Міжнародне кримінальне право, том 1, Едвард Елгар Паблішинг Лімітед, 2012 рік.
- 331 Діаконія, «Питання та відповіді з міжнародного кримінального права», на сайті <https://www.diakonia.se/en/IHL/The-Law/International-Criminal-Law1/>.
- 332 Там само. Римський статут Міжнародного кримінального суду, А/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), статті 6, 7 та 8. Див. також наведені в тексті визначення «воєнних злочинів», «злочинів проти людяності» та «геноциду», а також спеціальні пояснення щодо «сексуального та гендерного насильства та дискримінації».
- 333 Організація «Парламентарії за глобальні дії», «Законодавство, що імплементує Римський статут», на сайті: <https://www.pgaction.org/ihr/rome-statute/implementing-legislation.html>.
- 334 Див. раніше терміни «Докази (неприйнятні)» та «Згода на вступ у статевий зв'язок».
- 335 Див. раніше термін «Захисні заходи (щодо жертв і свідків)».
- 336 С. Кусак, Гендерні стереотипи як порушення прав людини, Дослідницька доповідь, представлена Управлінню Верховного комісара з прав людини, 14 жовтня 2013 року, за посиланням: <https://www.esem.org.mk/pdf/Najznachajni%20vesti/2014/3/Cusack.pdf>.
- 337 Там само. Див. інші приклади УВКПЛ, «Як гендерні стереотипи впливають на здійснення прав людини», за посиланням: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/WrongfulGenderStereotyping.aspx>.
- 338 Гендерні стереотипи як порушення прав людини, дослідницька доповідь, зазн. тв.
- 339 Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 33 про доступ жінок до правосуддя, CEDAW/C/GC/33, 23 липня 2015 року пункти 26–28; див. конкретний кейс Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, Карен Таяг Вертідо проти Філіппін, CEDAW/C/46/D/18/2008, 22 вересня 2010 року; С. Кусак, Ліквідація стереотипів у судовій системі, Рівний доступ жінок до правосуддя у справах про гендерне насильство, Заключний документ, 2014 рік; див. також, про роль судових органів у боротьбі зі шкідливими гендерними стереотипами, пов'язаними із сексуальним та репродуктивним здоров'ям та правами, УВКПЛ, Довідковий документ, Огляд судової практики, за посиланням: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/JudiciaryRoleCounterStereotypes_EN.pdf.
- 340 Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 33, там само.
- 341 На думку Комітету КЛДЖ, «Зобов'язання захищати вимагає від держав-учасниць захищати жінок від дискримінації з боку приватних осіб та вживати заходів,

М

безпосередньо спрямованих на викорінення традиційної та всіх інших видів практики, які визначають та вкорінюють поняття неповноцінності або переваги однієї з статей, а також стереотипних уявлень про роль чоловіків та жінок». Див.: Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок, Загальна рекомендація № 28 щодо основних зобов'язань держав-учасниць відповідно до статті 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, CEDAW/C/GC/28, 16 грудня 2010 року, пункт 9. Див. раніше термін «гендерне насильство та дискримінація» та пов'язані з ним зобов'язання держав.

- 342 Див. додаткові приклади: Криза зґвалтувань в Англії та Уельсі, «Про сексуальне насильство: Міфи та реальність», на сайті: <https://rapecrisis.org.uk/get-informed/about-sexual-violence/myths-vs-realities/>.
- 343 Жіноча ініціатива за гендерне правосуддя (WIGJ), «Гендерна проблематика на практиці, керівні принципи та методи боротьби з гендерними злочинами в умовах збройних конфліктів», 2005, с. 18-23, за посиланням: http://www.iccwomen.org/whatwedo/training/docs/Gender_Training_Handbook.pdf. У цьому звіті WIGJ застосовує Рамкову програму MIVSEP до кількох міфів, у тому числі «ти не заразишся ВІЛ, якщо займатимешся сексом із незайманою» і «солдати мають право ґвалтувати жінок».
- 344 УВКПЛ, «Гендерне стереотипування», на сайті: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Women/WRGS/Pages/GenderStereotypes.aspx>.
- 345 Див. колегіально рецензований проект «Гендерні інновації», «Стереотипи», на сайті: <https://genderedinnovations.stanford.edu/terms/stereotypes.html>.
- 346 Європейський інститут гендерної рівності, «Гендерні стереотипи», за посиланням: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1222>.
- 347 Рада Європи, «Боротьба з гендерними стереотипами та сексизмом», за посиланням: <https://www.coe.int/en/web/genderequality/gender-stereotypes-and-sexism>.

Обставини, що обтяжують покарання

Обставини, що обтяжують покарання

Обставини, що обтяжують покарання – це чинники, що враховуються суддями під час винесення вироку особі, яку визнано винною у скоєнні злочину. Ці чинники посилюють тяжкість злочину чи контекст, у якому його було скоєно, і, отже, враховуються для призначення суворішого покарання.

При винесенні вироків особам, засудженим за сексуальне насильство, Міжнародний кримінальний суд (МКС) та спеціальні трибунали враховували низку обтяжуючих обставин, зокрема: кількість жертв³⁴⁸; «беззахисність» та вік жертв³⁴⁹; тяжкі фізичні, психологічні чи психіатричні травми, отримані жертвами сексуального та гендерного насильства; соціальні наслідки в короткостроковій, середньостроковій та довгостроковій перспективі³⁵⁰; зловживання владою, службовим становищем чи дискримінаційні мотиви³⁵¹. Африканська комісія з прав людини та народів також рекомендує, щоб застосовні заходи покарання за сексуальне та гендерне насильство враховували будь-які обтяжуючі обставини, включно з наявністю сімейних відносин; статус колишнього чи нинішнього чоловіка, партнера чи співмешканця; кількість нападників; присутність спільників та/або свідків; інформованість нападника про наявність у нього ВІЛ-інфекції; чи було правопорушення вчинено неодноразово; рецидивізм; чи було злочин скоєно у присутності дитини³⁵².

У 2016 році у справі проти Жан-П'єра Бемби Гомбо, яку розглядав МКС (в 2019 році він був виправданий в апеляційній інстанції) за обвинуваченнями у злочинах проти людяності (вбивство, зґвалтування та мародерство), скоєними у Центральноафриканській Республіці, судді встановили дві обтяжуючі обставини злочину зґвалтування: особлива беззахисність жертв і кричуща жорстокість скоєних діянь³⁵³. Щодо беззахисності жертв, то судді звернули особливу увагу на юний вік восьми жертв, яким на момент зґвалтування було

о від десяти до сімнадцяти років³⁵⁴. Вони також встановили, що факти відсутності у жертв зброї, і того, що вони були об'єктами нападу багатьох озброєних солдатів у віддалених або ізольованих місцях (будинки, кущі, коли знаходилися у пошуках притулку) і були насильно обмежені в русі, посилювали їхню беззахисність³⁵⁵. Обтяжуючу обставину особливої жорстокості встановлювали також, за висловом суддів, «кричуще садистські»³⁵⁶ діяння, за критеріями кількості злочинців (у деяких випадках понад 20 солдатів), мотивів цих діянь, їхньої повторюваності (деякі жертви були зґвалтовані кілька разів, включно з вагінальним, анальним і оральним проникненням) та поєднання зґвалтування з іншими злочинами, спрямованими на різних членів сім'ї, такими, як вбивство та мародерство, під час того самого нападу. Судді також звернули увагу на те, що зґвалтування часто відбувалися в присутності членів сім'ї або родичів жертв³⁵⁷.

Сексуальне насильство може також стати обтяжуючою обставиною для кваліфікації іншого злочину, якщо за нього не притягають до відповідальності як за окремий склад злочину³⁵⁸.

ВИНОСКИ

- 348 МТКЮ, Обвинувач проти Мирослава Брало, Винесення вироку, ІТ-95-17, 7 грудня 2005 року, пункт (b). МТКЮ, Звинувачення проти Відою Благоевича та Драгана Йокіча, судове рішення, ІТ-02-60-Т, 17 січня 2005 року, пункт 841; Міжнародний кримінальний трибунал з Руанди (МКТР), Звинувачення проти Жана-Батиста Гатете, рішення та вирок, МКТР-00-61-Т, 31 березня 2011 року, пункт 2.1.2.42.
- 349 Міжнародний кримінальний суд (МКС), Правила процедури та доказування, ICC-ASP/1/3 та Согг.1, частина II.A («Правила процедури та доказування МКС»), 3–10 вересня 2002 року, правило 145.2.b.
- 350 МКС, Судова палата VI, звинувачення проти Боско Нтаганди, винесення вироку, МКС-01/04-02/06, 7 листопада 2019 року, пункт 130; МТКЮ, Звинувачення проти Тихомира Блашкіча, судове рішення, ІТ-95-14-Т, 3 березня 2000 року, пункт 787; МТКЮ, Звинувачення проти Радослава Брдяніна, судове рішення, ІТ-99-36-Т, 1 вересня 2004 року, пункт 1105.
- 351 Правила процедури та доведення МКС, цит. зазн. тв., правило 145.2.b.
- 352 Африканська комісія з прав людини та народів (АКПЛН), Керівні засади боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, Ніамей, 2017 рік.
- 353 МКС, Судова палата III, Прокурор проти Жан-П'єра Бемби Гомбо, Рішення про вирок відповідно до статті 76 Статуту, ICC-01/05-01/08, 21 червня 2016 року, пункти 41–47. Жан-П'єр Бемба Гомбо був уперше засуджений 21 березня 2016 року, але пізніше, у червні 2018 року, був виправданий за апеляцією. Однак це справа, як і раніше, є актуальною, оскільки вона є прикладом того, що судді можуть розглядати як обтяжуючі обставини у справах, пов'язаних із сексуальними та ґендерними злочинами. Аналогічні обтяжуючі обставини було встановлено щодо актів сексуального насильства, за які Боско Нтаганда було засуджено у 2019 році. МКС, вирок Нтаганди, зазн. тв., пункти 121–132.
- 354 Там само, пункт 42.
- 355 Там само, пункт 43.
- 356 Там само, пункт 45.
- 357 Там само, пункти 44–47.
- 358 Див.: МКС, вирок Нтаганді, параграф. 194. У справі Боско Нтаганди судді МКС посилаються на жертв, які, крім того, що були насильно завербовані в дитинстві однією з озброєних груп, також зазнавали зґвалтувань і сексуального рабства з боку солдатів тієї ж озброєної групи. Сукупність завданої шкоди, на думку суддів, могла би стати обтяжуючою обставиною злочину «мобілізація та вербування дітей віком до 15 років», яки обвинувачений вже не був засуджений і йому не був винесений вирок за зґвалтування та сексуальне рабство як за окремі та самостійні злочини. Див. також справу Томаса Лубанги в МКС та підхід суддів до винесення вироку. МКС, Судова палата I, Прокурор проти Томаса Лубанги Д'їло, Рішення щодо вироку відповідно до статті 76 Статуту, ICC-01/04-01/06, 10 липня 2012 року.

Перевірка на цноту

Підхід, орієнтований на потреби жертв

Покладання провини на жертву

Полігамія

Політика абсолютної нетерпимості

Постраждали

Права на СОГІ (сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність)

Права людини

Права жінок

Правосуддя перехідного періоду

Примусова вагітність

Примусова контрацепція

Примусове оголення

Примушення до проституції

Примусова стерилізація

Принцип «Не нашкодь»

Перевірка на цноту

Перевірка на цноту спрямована на визначення того, чи є дівчина чи жінка незайманою. Вона практикується у багатьох країнах, найчастіше примусово, у низці контекстів, зокрема у місцях тримання під вартою³⁵⁹; щодо жінок, які заявляють про зґвалтування; щодо жінок, які збираються одружитися³⁶⁰; щодо жінок, які обвинувачуються владою у проституції; та у межах державної чи соціальної політики, спрямованої на контроль за сексуальною поведінкою. Перевірка на цноту рівнозначна сексуальному та ґендерному насильству³⁶¹ і є порушенням прав жінок і дівчат. Це принизлива і травматична практика, яка може тяжкий негативний вплив на фізичне та психологічне здоров'я жінок і дівчат³⁶².

Найпоширенішою перевіркою на цноту є так званий «двопальцевий тест»³⁶³. Цей тест досі використовується в різних країнах для визначення того, чи є жінка незайманою, залежно від наявності у неї дівочої пливи, і чи веде вона активне статеве життя, виходячи з розмірів та еластичності її піхви³⁶⁴. Відповідно до міжнародного права в галузі прав людини таке вагінальне обстеження пальцями може бути прирівняне до зґвалтування³⁶⁵.

У деяких країнах для жертви зґвалтування влаштовують перевірку на цноту, нібито для того, щоб довести, що зґвалтування відбулося. Потім результати використовуються в суді, переважно проти жертви та з метою підірвати довіру до неї на підставі її передбачуваної сексуальної поведінки³⁶⁶. Справді, згідно з цією шкідливою та сексистською інтерпретацією, може вважатися, що жертви були згодні, якщо перевірка на невинність нібито доводить, що вона була сексуально активною та «нечистою».

У 2018 році кілька структур Організації Об'єднаних Націй закликали до заборони цієї практики та підтвердили, що ці тести є «ненауковими»³⁶⁷. На думку «ООН-Жінки», Управління Верховного комісара з прав людини та Всесвітньої організації

End Virginity Testing

Virginity testing, also called “two-finger testing”, is unscientific, harmful, and a violation of women’s and girls’ human rights.

Покласти край перевірці на незайманість

Перевірка цноти, звана як «перевірка двома пальцями», є ненауковою, небезпечною і порушує права жінок та дівчат.

ДЖЕРЕЛО: WHO – <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/infographics-end-virginity-testing/en/>

охорони здоров'я, перевірка на цноту не має медичної доцільності, має шкідливі наслідки та порушує багато прав людини, такі як право на недоторканність приватного життя та фізичну недоторканність, на найвищий досяжний рівень здоров'я, на захист від дискримінації за ознакою статі, на життя, на свободу від катувань або жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження, а також права дитини³⁶⁸. Незалежна група судово-медичних експертів вважає, що обстеження на цноту не тільки є ненадійним з медичного погляду і за своєю суттю носить дискримінаційний характер, але і в тих випадках, «коли воно здійснюється насильницьким шляхом, є жорстоким, нелюдським і таким, що принижує гідність, поводженням і може бути прирівняне до катування, залежно від конкретних обставин»³⁶⁹.

схоже: Докази (неприйнятні).

Підхід, орієнтований на потреби жертв

Підхід, орієнтований на потреби жертв, — це процес, який здійснюється під керівництвом підготовлених постачальників послуг і фахівців-практиків, і в межах якого жертва має право самостійно вирішувати, як він відбуватиметься, а її потреби та інтереси вважаються пріоритетними³⁷⁰. За такого підходу жертви відіграють активну роль, безпосередньо залучені в процес, а їхні інтереси, безпека та добробут беруться за основу³⁷¹. Фахівці-практики, які застосовують підхід, орієнтований на потреби жертв, повинні забезпечити надання їм всебічної допомоги з метою мінімізації ризиків ретравматизації, у тому числі вживання заходів захисту та надання медичної, психологічної, правової та економічної підтримки³⁷².

Застосування підходу, орієнтованого на потреби жертв, особливо необхідний у випадках сексуального та ґендерного насильства, коли ризик заподіяння додаткової шкоди та травм жертвам є особливо великим. Підхід, орієнтований на

Жінки та дівчата становлять

99%

осіб, вимушених працювати
у комерційній секс-індустрії

ДЖЕРЕЛО: Міжнародна організація праці (МОП) та фонд Walk Free, глобальні оцінки сучасного рабства: примусова праця та примусові шлюби, 2017 рік – https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf

потреби жертв, має враховувати особливості пережитого ними досвіду та наслідки злочину(ів), а також передбачати конкретні заходи щодо задоволення індивідуальних потреб жертв. Протягом багатьох років чимало структур (наприклад, держави, громадянське суспільство та міжурядові організації) виступали за ухвалення підходу, орієнтованого на потреби жертв, для роботи з жертвами сексуального та ґендерного насильства³⁷³.

схоже: Принцип «не нашкодь».

Покладання провини на жертву (віктимблеймінг)

Покладання провини на жертву замість злочинця є доволі поширеним явищем у випадках сексуального та ґендерного насильства³⁷⁴. Жертв часто відкрито звинувачують або розглядають як таких, що частково або повністю несуть відповідальність за те, що з ними сталося, і за відповідну стигму, з якою стикаються їхні сім'ї³⁷⁵. Тому покладання провини на жертву³⁷⁶ є ключовим компонентом культури зґвалтування³⁷⁷. Це явище поширене на всіх рівнях суспільства, воно перешкоджає тому, щоб жертви заявляли про сексуальне насильство, і тим самим сприяють формуванню культури безкарності за такі злочини³⁷⁸.

Класичний приклад – це коли жінок і дівчат допитують або критикують за те, як вони одягнені або як вони поводитися перед зґвалтуванням, часто приходячи до висновку, що насправді у всіх подіях³⁷⁹ винні самі жертви сексуального та ґендерного насильства.

Важливо нагадати, що жертви сексуального та ґендерного насильства ніколи не мають бути звинувачені чи вважатися відповідальними за насильство, якого вони зазнали. Усі чинники, які посилюють чи зменшують відповідальність за насильство, неважливі, і лише завдають додаткової шкоди жертвам.

Відповідальність і провина мають покладатися лише на осіб, які вчинили насильство (і спільника чи спільників, якщо такі є)³⁸⁰.

схоже: Стигматизація.

схоже: Особа, яка пережила насильство.

Полігамія

Полігамія – це форма шлюбу, в якій в подружжі перебувають більше двох осіб³⁸¹. Є два типи полігамних шлюбів: поліандрія, в якому жінка бере декількох чоловіків³⁸², і полігінія, в якому чоловік бере декількох дружин³⁸³. І хоча ширший термін «полігамія» широко застосовується у міжнародних та національних обговореннях прав жінок, насправді такі дискусії спрямовані на полігінію, яка вважається наслідком глибоко вкорінених патріархальних засад, культурних переконань і стереотипів та дискримінаційних звичаїв³⁸⁴.

У декількох країнах полігамія визнається як правовий інструмент, і в деяких випадках пари мають можливість обирати між полігамним та моногамним шлюбом³⁸⁵. У деяких країнах полігамія дозволена, але чоловік формально зобов'язаний подати згоду своєї дружини/дружин як попередню умову для одруження з іншою жінкою³⁸⁶. В інших країнах, таких як Йорданія, наприклад, згода дружини не потрібна; однак чоловік повинен продемонструвати фінансову можливість утримувати більше однієї дружини на додачу до інформування наявної дружини про свій намір узяти ще одну дружину³⁸⁷. Однак у більшості країн, де дозволена полігамія, і зокрема полігінія, не потрібна згода вже наявної дружини³⁸⁸. Інколи полігамія є явищем на самій межі офіційних правових рамок, або відповідає тільки звичаєвим або релігійним нормам³⁸⁹.

Занепокоєння щодо полігамії та її наслідків було позначено на міжнародному, регіональному та національному рівнях³⁹⁰. Різні органи Організації Об'єднаних Націй кваліфікували ці

шлюби як згубну практику та порушення прав жінок, особливо як порушення права на рівність між жінками та чоловіками³⁹¹. Вона «суперечить гідності жінок і дівчат і обмежує їхні права та свободи людини, включно з рівністю та захистом у сім'ї». [...] її вплив наносить шкоду здоров'ю дружин, тобто шкоду фізичному, психічному і соціальному добробуту, матеріальну шкоду та нужденність, від яких можуть потерпати дружини, а також емоційну і матеріальну шкоду дітям, часто з серйозними наслідками для їхнього добробуту»³⁹².

схоже: Права жінок, Шлюб.

Політика абсолютної нетерпимості

Організація Об'єднаних Націй прийняла політику абсолютної нетерпимості з метою запобігання сексуальній експлуатації та насильству з боку персоналу Організації Об'єднаних Націй (ООН) під час їхніх місій у постраждалих країнах та ситуаціях³⁹³. Вона була введена після запровадження у 2003 році «спеціальних заходів захисту від сексуальної експлуатації та сексуального насильства», які застосовуються до всіх співробітників ООН³⁹⁴. У цьому документі Генеральний секретар встановив, що «сексуальна експлуатація та сексуальне насильство є порушенням загально визнаних міжнародних правових норм і стандартів і завжди вважалися неприйнятними та забороненими діями для персоналу Організації Об'єднаних Націй»³⁹⁵.

ООН продовжує серйозно виборювати реалізацію своєї політики. Упродовж останнього десятиліття з різних країн постійно надходять звинувачення на адресу миротворців та цивільного персоналу ООН. Після звинувачень, висунутих у Гаїті³⁹⁶, зі своїми заявами почали виступати жертви в Центральноафриканській Республіці³⁹⁷ та Демократичній Республіці Конго³⁹⁸. З даними про заявлені звинувачення можна ознайомитися на веб-сайті Організації Об'єднаних

НУЛЬОВА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ДО СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТА НАРУГ

Винуватці будуть покарані

ДЖЕРЕЛО: ООН – <https://www.un.org/preventing-sexual-exploitation-and-abuse/content/response>.

Націй³⁹⁹, хоча, як це часто буває в разі сексуального насильства, цей інструмент відстеження зловживань є лише невеликою частиною проблеми, «вершиною айсберга».

На своєму веб-сайті, у блоці миротворчих місій, ООН представляє схему, яка пояснює, яким чином слід повідомляти про порушення з боку персоналу ООН, який бере участь у миротворчих та спеціальних політичних місіях⁴⁰⁰.

схоже: Експлуатація (сексуальна), Жорстоке поводження з дітьми.

Постраждали

І термін «жертва», і «особа, постраждала від сексуального та ґендерного насильства» (або «особа, що пережила насильство»), або «вціліла особа» можуть використовуватися, але подекуди в різних контекстах або для різних цілей.

Слово «жертва» зазвичай використовується в юридичному контексті, більш широко – як жертва порушення прав та свобод людини. Більш вузько, в контексті надання статусу жертви в кримінальному провадженні, використовується

термін «потерпіла особа» (див. статтю «жертва» раніше). Терміни «постраждала особа», «вціліла особа», або «особа, яка пережила насильство» використовуються в українській мові як еквівалент англійського терміну survivors, і часто описують людину, яка пройшла або проходить процес відновлення, і використовується як менш стигматизуючий термін, або для описання ширших наслідків сексуального насильства⁴⁰¹.

Немає універсального правила щодо того, чи можна використовувати термін «жертви», «постраждалі», «особи, які пережили насильство» або «вцілілі» для визначення осіб, які зазнали сексуального та ґендерного насильства⁴⁰². При взаємодії з жертвами і постраждалими найдоречніше буде обговорити з ними їхні уподобання та поважати їх, якщо тільки конкретна ситуація не вимагає використання того чи іншого терміну, наприклад, у кримінальному провадженні, де найчастіше використовується термін «потерпілі»⁴⁰³. Можна спиратися на визначення міжнародної організації Global Survivors Fund, яка об'єднує людей, що пережили насильство, і використовує термін «жертви і постраждалі» в своїх глосаріях українською мовою⁴⁰⁴. Однак наслідки сексуального та ґендерного насильства і те, як люди ставляться до пережитого досвіду, виходять за рамки цієї термінології, і деякі люди можуть не ідентифікувати себе ані як «постраждалу особу», ані як «жертву».

схоже: Жертва.

Права на СОГІ (сексуальну орієнтацію і ґендерну ідентичність)

Права людини мають поважатися для всіх осіб, незалежно від їхньої сексуальної орієнтації та ґендерної ідентичності⁴⁰⁵. Ті, чия сексуальна орієнтація та ґендерна ідентичність (СОГІ) відрізняються від панівних норм у їхньому суспільстві або регіонах (наприклад, лесбійки, геї, бісексуали, квір-люди,

П
транслюди, інтерсекси та інші ЛГБТІКА+⁴⁰⁶), дуже часто стикаються з порушеннями базових прав, насильством і дискримінацією⁴⁰⁷.

Права на СОГІ спрямовані на підвищення ефективності здійснення універсальних прав людини спільноти ЛГБТІКА+. Для моніторингу ситуації та забезпечення дотримання та здійснення цих прав у державах-учасниках, Рада з прав людини Організації Об'єднаних Націй (ООН) призначила у 2016 році незалежного експерта з питань сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності⁴⁰⁸. У своїй доповіді за 2018 рік незалежний експерт зазначив, що акти насильства проти СОГІ «вчиняються в усіх куточках світу, а кількість жертв, як вважається, щорічно обчислюється мільйонами». Діапазон цих діянь йде від побутового відчуження та дискримінації до найжахливіших діянь, включно з катуваннями та позасудовими вбивствами»⁴⁰⁹. Він рекомендував державам реформувати дискримінаційні закони та вжити всіх заходів для запобігання, розслідування та покарання порушень⁴¹⁰.

Сьогодні правозахисники закликають до визнання конкретніших прав СОГІ⁴¹¹. Попри те, що за останнє десятиліття було зроблено певні зусилля, такі як ухвалення Декларації ООН про сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність у 2008 році⁴¹², та Джекьякертських принципів застосування міжнародних норм у галузі прав людини щодо сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності у 2007 році (оновлено у 2017 році)⁴¹³, належних правових рамок досі не створено⁴¹⁴.

схоже: Права людини.

Права людини

Права людини – це сукупність прав і свобод, які невід'ємно належать всім людям, незалежно від статі, гендеру,

національності, етнічної приналежності, мови, релігії чи іншої ознаки⁴¹⁵. Права людини – «універсальні, неподільні, взаємозалежні та взаємопов'язані»⁴¹⁶. У праві в сфері прав людини недискримінація є наскрізним принципом, присутнім у всіх основних регіональних та міжнародних угодах з прав людини, включно з Міжнародною конвенцією про ліквідацію всіх форм расової дискримінації та Конвенцією про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ)⁴¹⁷.

Від 1945 року, й особливо після ухвалення Статуту Організації Об'єднаних Націй (ООН), в якому наголошувалося на повазі до прав людини та основних свобод, почала реалізовуватися ідея ухвалення міжнародного билля про права. Наслідком стало ухвалення Генеральною Асамблеєю ООН Загальної декларації прав людини (1948 р.)⁴¹⁸, за якою в 1966 р. йшли юридично обов'язкові Міжнародні пакти про економічні, соціальні та культурні права і про громадянські та політичні права (1966 р.)⁴¹⁹.

У наступні десятиліття міжнародна система прав людини розвивалася далі, і сьогодні Пакти складають основу системи з дев'яти основних міжнародних угод з прав людини, кожна з яких створює механізм контролю над виконанням засад угоди державами-учасниками⁴²⁰. Деякі з цих механізмів уповноважені отримувати індивідуальні скарги від жертв щодо порушення їхніх прав, передбачених відповідною угодою, в тому числі Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок (КЛДЖ). Крім того, на регіональному рівні було розроблено угоди з прав людини, серед них – Європейську конвенцію з прав людини⁴²¹, Американську конвенцію з прав людини⁴²² та Африканську хартію прав людини та народів⁴²³. Ці регіональні угоди створили механізми для ухвалення юридично обов'язкових присудів щодо держав-учасниць, яких було визнано такими, що порушують свої договірні зобов'язання, а саме: Європейський суд з прав

П людини, Міжамериканський суд з прав людини (доповнений Міжамериканською комісією з прав людини) та Африканський суд з прав людини та народів (доповнений Африканською комісією з прав людини та народів – АКПЛН).

Важливо зазначити, що у виняткових обставинах, таких як збройний конфлікт, призупинення або обмеження урядом деяких прав людини може бути дозволене за певних обмежених і тимчасових умов, якщо обмовка про дерогацію є у відповідному договорі з прав людини і якщо ситуація, що склалася, загрожує безпеці нації. Однак дотримання деяких прав, які називаються також обов'язковими та такими правами, які неможливо скасувати, не може бути припинено або обмежено незалежно від обставин. До них належать права, викладені у статті 4 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права⁴²⁴, але можуть відноситися і інші права⁴²⁵. Окрім того, дерогація не може включати жодної дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження.

До документів у галузі прав людини, що передбачають конкретні заходи захисту від сексуального та/або ґендерного насильства, належать КЛДЖ⁴²⁶; Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та насильства в сім'ї та боротьбі з ним⁴²⁷; Міжамериканська конвенція про запобігання та викорінення насильства щодо жінок та покарання за нього⁴²⁸; а також Протокол до Африканської комісії з прав людини та народів, що стосується прав жінок в Африці⁴²⁹. Декларативні документи, такі як загальні рекомендації Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок, зауваження загального порядку Комітету ООН з прав людини, а також Керівні засади та резолюції, є важливою частиною системи прав людини, оскільки вони забезпечують спільне керівництво для держав щодо виконання своїх відповідних договірних зобов'язань. Одним із ключових прикладів є Керівні засади АКПЛН щодо боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, ухвалені у 2017

році з метою надання підтримки державам у виконанні їхніх міжнародних зобов'язань щодо запобігання сексуальному насильству, захисту від нього та реагування на нього⁴³⁰.

Міжнародне право в галузі прав людини зобов'язує держави поважати та захищати права людини, запобігати та карати за будь-які порушення, які вчиняють посадові особи або приватні особи цих держав, та забезпечувати відшкодування шкоди жертвам⁴³¹. І хоча при здійсненні цих прав можуть братися до уваги регіональні, історичні чи релігійні особливості, що дає державам певну свободу діяти на власний розсуд, держави зобов'язані захищати всіх людей від будь-якого порушення їхніх прав і свобод⁴³².

схоже: Права жінок, Репродуктивні права.

Права жінок

Права жінок охоплюють усі права людини⁴³³. Правозахисна діяльність щодо дотримання цих прав значно активізувалася у відповідь на поширену нерівність і дискримінацію при визнанні та здійсненні цих прав⁴³⁴. Права жінок не передбачають додаткових прав для жінок і дівчат, а спрямовані радше на рівне здійснення ширших фундаментальних прав людини⁴³⁵.

Порушення прав людини, які невідповідно сильніше стосуються жінок і дівчат, включають право на життя, вільне від насильства та дискримінації⁴³⁶; свободу вибору в особистих аспектах свого життя⁴³⁷, особливо щодо репродуктивного здоров'я⁴³⁸ (шлюб, вагітність і статеве життя); та права на освіту, доступ до правосуддя⁴³⁹, прийняття на роботу в різних професійних сферах⁴⁴⁰, на справедливую та рівну оплату праці⁴⁴¹ та на участь у соціальному, громадському та політичному житті.

У всіх країнах світу порушення прав жінок і дівчат мають структурний, поширений і найчастіше сексистський характер. Сексуальне і ґендерне насильство щодо жінок і дівчат є

особливо кричущим порушенням багатьох прав жінок і дівчат.

На міжнародному рівні ключовими документами у сфері захисту прав жінок є Пекінська декларація та Платформа дій⁴⁴², Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та відповідні загальні рекомендації⁴⁴³. На регіональному рівні було ухвалено й інші документи, такі як Міжамериканська конвенція про запобігання та викорінення насильства щодо жінок та покарання за нього (відома як Конвенція Белем-ду-Пара)⁴⁴⁴, Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та насильству в сім'ї та боротьбі з ним⁴⁴⁵, Протокол до Африканської хартії прав людини та народів, що стосується прав жінок в Африці⁴⁴⁶, та Декларація про викорінення насильства щодо жінок у регіоні АСЕАН⁴⁴⁷.

схоже: Права людини, Гендерне насильство та дискримінація.

Правосуддя перехідного періоду

Правосуддя перехідного періоду – це процес у ситуація широкомасштабних або систематичних порушень прав людини у країнах, які виходять зі стану конфлікту чи репресій, спрямований на відновлення від шкоди, нанесеною тривалими порушеннями і свавіллям⁴⁴⁸. До нього входять судові та позасудові заходи і, як правило, воно охоплює чотири напрями: притягнення до кримінальної відповідальності принаймні тих, хто несе найбільшу відповідальність за порушення прав людини; встановлення істини щодо порушень прав людини, шляхом позасудових механізмів; індивідуальні, колективні, матеріальні чи символічні репарації жертвам; та реформи, необхідні для того, щоб уникнути повторення злочинів та відновити довіру до національних органів влади⁴⁴⁹. Кожен із цих напрямів має власну мету і результат, і їх можна реалізовувати паралельно⁴⁵⁰. Ці процеси особливо важливі, оскільки вони пропонують цілісний підхід, що враховує міжнародно-правові зобов'язання держав і права жертв, а також їхні

потреби у встановленні істини, у справедливості та у репараціях⁴⁵¹.

У процесах правосуддя перехідного періоду держави та зацікавлені організації мають вживати заходів для забезпечення належного задоволення особливих потреб жертв сексуального та ґендерного насильства⁴⁵². Органи правосуддя перехідного періоду повинні здійснити розслідування та пролити світло на причини, мотиви, обставини, за яких було скоєно насильство, та на наслідки такого насильства. Змушування жертв широкомасштабного насильства до мовчання створює бар'єри у переході до більш інклюзивного та безпечного суспільства⁴⁵³. Оскільки сексуальне та ґендерне насильство часто є результатом структурної ґендерної дискримінації або інших сексистських норм⁴⁵⁴, правосуддя перехідного періоду може стати каталізатором змін у усуненні причин такого глибоко вкоріненого насильства⁴⁵⁵.

Деякі комісії зі встановлення істини в рамках процесів правосуддя перехідного періоду займалися проблемою масового сексуального та ґендерного насильства, що дало змогу здійснити глибокий аналіз злочинів і вжити відповідних заходів реагування. Це комісії зі встановлення істини в Гватемалі, Перу, Кенії, Лібєрії, Марокко, Сьєрра-Леоне, Східному Тиморі, Соломонових Островах та Південній Африці⁴⁵⁶. Після завершення такої роботи рекомендації, що містяться в опублікованих доповідях, можуть бути орієнтиром для притягнення до відповідальності та здійснення репарацій⁴⁵⁷. Деякі з комісій присвятили цілі розділи сексуальному та ґендерному насильству⁴⁵⁸.

схоже: Підзвітність.

Примусова вагітність

Примусова вагітність – це акт примусу жінки або дівчини до вагітності, або коли жінці або дівчині відмовляють у

ДЖЕРЕЛО: Дослідницька клініка Правосуддя перехідного періоду, Інфографіка – <http://transitional-justice.net>

КОМПОНЕНТИ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ ПЕРЕСЛІДУВАННЯ ЗА ЗАКОНОМ

Забезпечити, щоб особи, відповідальні за злочини, постали перед судом і покарали відповідно до міжнародних стандартів справедливого судового розгляду.

ПРАВО НА ПРАВДУ

Процеси пошуку істини у постконфліктних суспільствах відбуваються через розслідування порушень прав людини, утворення комісії із встановлення істини, комісії із розслідування чи інших місій із встановлення фактів.

ІНСТИТУЦІЙНІ РЕФОРМИ

Державні установи, які сприяли встановленню політики репресій, трансформуються в установи, що підтримують мир, захищають права людини та просувають культуру поваги до верховенства права.

РЕПАРАЦІЇ

Матеріальні та символічні відшкодування жертвам.

КОНСУЛЬТАЦІЇ

Участь в обговореннях широкого загалу, включаючи чоловіків і жінок.

конфлікту і може траплятися за мирних часів. Наприклад, закони, які забороняють аборти, особливо тоді, коли вагітність є наслідком зґвалтування, фактично нав'язують жертві ситуацію примусової вагітності. Хоча ці епізоди не передбачають ані ув'язнення жертви під час вагітності, ані наміру змінити етнічний склад населення, той факт, що жертва вимушена продовжувати вагітність, оскільки їй відмовляють у доступі до абортів, є порушенням визнаних на міжнародному рівні репродуктивних прав і свобод⁴⁶⁶. Комітет ООН з економічних, соціальних та культурних прав, наприклад, засудив Італію у 2019 році за закон, який не дозволяє жінці відкликати свою згоду після проходження процедури запліднення, та встановив, що це дорівнює акту примусової вагітності і порушує право на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного здоров'я⁴⁶⁷.

скоже: **Аборти, Злочини проти людяності, Воєнні злочини, Римський статут, Репродуктивні права, Автономія (Особиста).**

можливості перервати вагітність⁴⁵⁹. Судді Міжнародного кримінального суду (МКС) дали визначення примусової вагітності як «незаконного поміщення жертви у становище, в якому вона не має права вибору щодо продовження вагітності»⁴⁶⁰.

Згідно з Римським статуттом, примусова вагітність може являти собою злочин проти людяності⁴⁶¹ та воєнний злочин⁴⁶², коли діяння вчиняється «з наміром вплинути на етнічний склад будь-якого населення або вчинити інші серйозні порушення міжнародного права»⁴⁶³. Справа проти Домініка Онгвена, ймовірного командира загону «Господня армія опору», яка нині перебуває на розгляді МКС, є першою, в якій звинувачення у примусовій вагітності було включено як злочин проти людяності та воєнний злочин⁴⁶⁴. Примусова вагітність може також використовуватися як інструмент етнічної чистки або геноциду, як це відбувалося у «таборах для зґвалтувань» у колишній Югославії⁴⁶⁵.

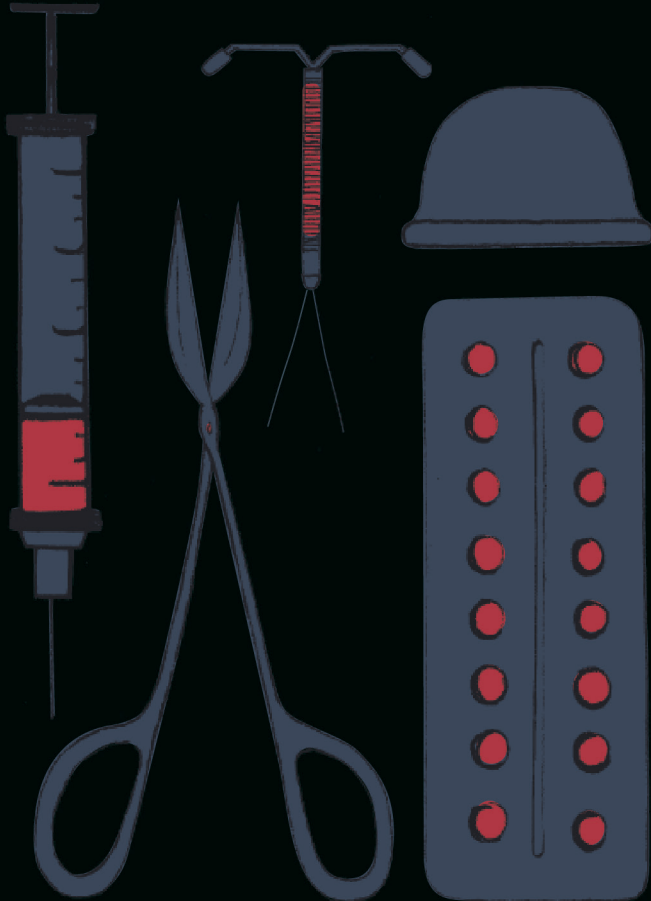
Примусова вагітність не обмежується винятково умовами

Примусова контрацепція

Контрацепцією називаються заходи для запобігання вагітності – незворотні (наприклад, стерилізація), або тимчасові (протизаплідні пігулки, імплантати, ін'єкції, діафрагми, внутрішньоматкові засоби тощо)⁴⁶⁸. Можливість самостійно вирішувати, використовувати чи не використовувати засоби контрацепції є сексуальним, репродуктивним і родинним правом, визнаним у міжнародному праві⁴⁶⁹. Саме тому примусова контрацепція є порушенням прав людини, у зв'язку з чим держава має обов'язок попередження, покарання та реабілітації у тих випадках, коли відбувається це порушення⁴⁷⁰.

Примусова контрацепція використовувалася, наприклад, для обмежування зростання населення (наприклад, політика в північній частині штату Ракхайн щодо населення рохінджа⁴⁷¹), для забезпечення тривалої «доступності» жінок та дівчат для сексу та торгівлі людьми (наприклад, стосовно жінок-

П Примусова контрацепція використовувалася для контролю за зростанням населення, для забезпечення того, щоб жінки та дівчата залишалися «доступними» для сексу та торгівлі людьми та могли виконувати обов'язки у збройних групах.

езидів, які перебувають під контролем ІДІЛ⁴⁷²), або як заходи забезпечення можливості виконання жінками та дівчатами своїх обов'язків у складі збройних формувань (наприклад, під час внутрішнього конфлікту в Колумбії⁴⁷³). У цих умовах, як показує практика Револьюційних збройних сил Колумбії (ФАРК), коли засоби контрацепції не дають результатів, жертви часто зазнають примусових абортів⁴⁷⁴. Усвідомлюючи цю реальність, Конституційний суд Колумбії прийняв історично важливе рішення, в якому судді ухвалили, що жертви порушень сексуальних та репродуктивних прав (включно з примусовою контрацепцією), як цивільні, так і колишні комбатанти, повинні отримувати статус «жертв збройного конфлікту» і, відповідно, мати доступ до репарацій⁴⁷⁵.

схоже: Сексуальне насильство, Насильницька стерилізація, Аборти, Репродуктивні права, Гендерне насильство та дискримінація.

Примусове оголення

Під примусовим оголенням розуміється примушування іншої людини до часткового або повного роздягання, в тому числі до виконання різноманітних рухів в оголеному вигляді⁴⁷⁶. Це форма сексуального насильства, яка не вимагає фізичного контакту і зумовлена здебільшого прагненням принизити жертв, змусити їх почуватися вразливими та зневажити їхню гідність⁴⁷⁷.

Примусове оголення було визнане декількома судами та трибуналами, а також організаціями з прав людини як нелюдське і таке, що принижує гідність, поводження⁴⁷⁸, образа особистої гідності⁴⁷⁹, порушення недоторканності особистості⁴⁸⁰ або формою «сексуального катування»⁴⁸¹. Особливо це стосується тих прикладів, коли примусове оголення містило елемент публічності, як, наприклад, у разі, коли оголення було здійснено перед іншими особами, такими, як співники злочинця, члени сім'ї жертви або незнайомці⁴⁸².

Примусове оголення часто трапляється у місцях ув'язнення

П та під час збройного конфлікту. Воно вчиняється і стосовно жінок та дівчат, і чоловіків та хлопчиків⁴⁸³. У місцях ув'язнення примусове оголення часто відбувається у контексті особистого обшуку з повним роздяганням⁴⁸⁴. Хоча сам по собі особистий обшук не є порушенням прав людини, якщо здійснюється згідно з відповідними стандартами (наприклад, обшуки з повним роздяганням мають бути виправданими метою попередження злочинів), обшуки з повним роздяганням часто пов'язані з ризиком нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження та порушенням права затриманого на недоторканність приватного життя⁴⁸⁵.

Менш поширеним є включення також у визначення примусового оголення примушування іншої людини бачити оголені частини тіла або сцени з оголеністю⁴⁸⁶.

Примушення до проституції

Примушення до проституції є однією з форм сексуального насильства⁴⁸⁷ і торгівлі людьми⁴⁸⁸, яка може бути прирівняна до «сучасного рабства»⁴⁸⁹. Це акт примусу⁴⁹⁰ особи до здійснення однієї чи кількох дій сексуального характеру з іншою особою з метою отримання матеріальної чи іншої вигоди (наприклад, в обмін на їжу, житло, наркотики чи інше) або під загрозою розкриття особистої інформації чи матеріалів, які могли б загрожувати або очорнити особу, яку примушують до заняття проституцією⁴⁹¹. Вигода, отримана внаслідок примушення до проституції, не обов'язково повинна бути отримана злочинцем; вона може бути отримана або призначена для отримання третьою особою⁴⁹². Європейський інститут гендерної рівності визначає примусову проституцію як «форму рабства, несумісну з гідністю людини та основними правами людини»⁴⁹³, відповідно до Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами, ухваленої у 1949 році⁴⁹⁴.

За наявності відповідних контекстуальних елементів

насилницька проституція може переслідуватися Міжнародним кримінальним судом, і в усіх країнах, які мають відповідне законодавство, як злочин проти людяності⁴⁹⁵ та як воєнний злочин⁴⁹⁶.

Хоча явище стосується всіх ґендерів та регіонів, дослідження з сучасних форм рабства, здійснене у 2017 році, показало, що серед 29 мільйонів людей, яких примушували до роботи в індустрії комерційного сексу, жінки та дівчата становили 99% жертв⁴⁹⁷, а 73% випадків відбувалися в Азіатсько-Тихоокеанському регіоні⁴⁹⁸.

скоже: Римський статут, Воєнні злочини, Злочини проти людяності, Сексуальне насильство.

Примусова стерилізація

Примусова стерилізація є актом незворотного позбавлення⁴⁹⁹ особи її репродуктивної здатності без отримання попередньої інформованої та справжньої згоди, або коли це не потрібно або не виправдано медичною необхідністю⁵⁰⁰. Це, зокрема, примусова стерилізація осіб із психічними або фізичними вадами⁵⁰¹, ВІЛ-інфікованих⁵⁰², корінних народів та етнічних меншин⁵⁰³, транслюдей та інтерсексів⁵⁰⁴, жінок-в'язнів⁵⁰⁵, правозахисників⁵⁰⁶ та доведених до злиднів жінок. Примусова стерилізація непропорційно сильно зачіпає жінок і дівчат⁵⁰⁷.

Примусова стерилізація описується національними, регіональними та міжнародними правозахисними організаціями як порушення фундаментальних прав людини, включно з правом на здоров'я, інформацію, недоторканність приватного життя та право на родину (включно з правом визначати кількість дітей та інтервали між їхнім народженням), а також право на свободу від дискримінації⁵⁰⁸. Крім того, міжнародні та регіональні правозахисні організації встановили, що примусова стерилізація може бути прирівняна до нелюдського поводження чи катувань⁵⁰⁹. При дотриманні необхідних контекстуальних елементів насилницька

стерилізація може також переслідуватися Міжнародним кримінальним судом і, якщо дозволяє законодавство країн, на національному рівні як злочин проти людяності⁵¹⁰ та/або як воєнний злочин⁵¹¹. Примусова стерилізація може також кваліфікуватися як «захід, спрямований на запобігання дітонародженню у складі групи», що є елементом злочину геноциду⁵¹².

Притягнення до відповідальності за насильницьку стерилізацію потребує іноді десятиліть зусиль громад, яких це торкнулося, та відповідних активістів. У Перу політика уряду щодо примусової стерилізації 1990-х років призвела до примусової стерилізації близько 200 000 перуанських жінок⁵¹³. Упродовж майже двох десятиліть жертви боролися за те, щоб осіб, відповідальних за цю політику, було притягнуто до відповідальності. У 2018 році колишньому президенту Альберто Фуджіморі було пред'явлено звинувачення в низці злочинів, в тому числі з примусовою стерилізацією⁵¹⁴.

скоже: Римський статут, Злочини проти людяності, Воєнні злочини, Геноцид, Катування, Примусова контрацепція, Сексуальне насильство, Згода (інформована).

Принцип «не нашкодь»

Принцип «не нашкодь» є ключовим етичним принципом та зобов'язанням, яким керуються при реалізації будь-яких заходів гуманітарного характеру, захисту прав людини або притягнення до відповідальності. Він покладає на дійових осіб обов'язок аналізувати можливі негативні наслідки своїх дій, особливо для жертв, свідків та уражених груп населення, та, відповідно, вживати заходів для запобігання або мінімізації такої шкоди⁵¹⁵. Необхідно проводити ретельний аналіз для повного розуміння всієї існуючої в конкретному контексті наявної динаміки, щоб уникнути загострення наявних конфліктів внаслідок втручання та забезпечити ефективніші та триваліші результати⁵¹⁶.

Принцип «не нашкодь» має найважливіше значення для

будь-якої діяльності, спрямованої на боротьбу із сексуальним та ґендерним насильством. Враховуючи тяжку та тривалу фізичну, психологічну та іншу шкоду, якої зазнають жертви та свідки сексуального та ґендерного насильства, неадекватна взаємодія, заходи реагування чи підтримки з боку органів влади, громадянського суспільства, гуманітарних організацій або засобів масової інформації, можуть завдати ще більшої шкоди. Крім того, заходи боротьби з сексуальним і ґендерним насильством мають ретельно оцінювати складну ґендерну динаміку в суспільствах і спільнотах, особливо тоді, коли жертви сексуального насильства або їхні сім'ї зазнають будь-якої форми стигматизації чи згубних соціальних наслідків⁵¹⁷.

При документуванні випадків сексуального та ґендерного насильства принцип «не нашкодь» вимагає поваги до автономії жертв, серед іншого – через надання їм можливості самим ухвалювати рішення⁵¹⁸. Попри те, що деякі ризики є неминучими⁵¹⁹, мінімальні кроки, які мають бути здійснені для дотримання принципу «не нашкодь», включають: отримання інформованої згоди, вжиття заходів щодо зниження шкоди на індивідуальному (наприклад, через ретравматизацію) або структурному (наприклад, через стигматизацію) рівні; координацію діяльності з іншими суб'єктами, щоб уникнути повторного проведення допитів; забезпечення конфіденційності; а також створення відповідних каналів перенаправлення для надання допомоги або інших послуг⁵²⁰. Принцип «не нашкодь» зобов'язує фахівців-практиків гарантувати, що безпека, недоторканність (психічна та фізична) та гідність жертв перебувають у центрі уваги в усій роботі, а це означає, що в цьому процесі першочергове значення має надаватися вимогам та потребам жертв⁵²¹.

Фонд ООН у галузі народонаселення, наприклад, наголосив на тому, як може вплинути на жертв сексуального та ґендерного насильства висвітлення події, у ЗМІ, закликавши журналістів з обережністю висвітлювати свідчення жертв. Це було зроблено у відповідь на висвітлення насильства

П

щодо членів громади єзидів, яке, на думку багатьох жертв, не відповідало етичним нормам, не враховувало того негативного впливу, який може справити на них висвітлення ситуації у ЗМІ⁵²².

ВИНОСКИ

- 359 Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), УВКПЛ, ООН-Жінки, Викоринення практики перевірки на цноту: Міжвідомча заява, 2018 рік, с. 7, за посиланням: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/275451/WHO-RHR-18.15-eng.pdf?ua=1>.
- 360 А. Тандон, Т. Канчан та К. Вадхва (2018 рік), «Перевірка на цноту: як це існує досі?», Журнал охорони здоров'я жінок, том 7(3); Незалежна група судово-медичних експертів (2015 рік), «Заява про перевірку на цноту», Журнал судово-медичної експертизи та юридичної медицини, том 33, с. 121–124.
- 361 Керівні засади АКПЛН щодо боротьби із сексуальним насильством та його наслідками в Африці, зазн. тв., с. 15.
- 362 ООН-Жінки, «Перевірка на цноту»: порушення прав людини, що не має наукової підстави», 17 жовтня 2018 року, за посиланням: <https://news.un.org/en/story/2018/10/1023401>.
- 363 Викоринення практики перевірки на цноту: Міжвідомча заява 2018 года, зазн. тв., с. 10.
- 364 Д. Ланта (2019), «Чи можуть два пальці сказати правду?», «IntLawGrrls», 18 лютого 2019, на сайті: <https://ilg2.org/2019/02/18/can-two-fingers-tell-the-truth/>.
- 365 Див., наприклад, Міжамериканський суд з прав людини (МАСПЛ), «Мігель Кастро – в'язниця Кастро проти Перу», Рішення (Обставини справи. Відшкодування збитків та витрат), 25 листопада 2006 року, пункт 310.
- 366 Викоринення практики перевірки на цноту: Міжвідомча заява, зазн. тв., с. 10; Д. Мітра та М. Сатиш (2014), «Перевірка цнотливості, доказ зґвалтування: вплив медичної юриспруденції на судочинство у справах про зґвалтування в Індії», Тижневик економіки та політики, том 49(41), с. 53.
- 367 Викоринення практики перевірки на цноту: Міжвідомча заява, Там само. Зокрема, ООН-Жінки підтвердила, що «жодне обстеження [...] не може довести, [якщо] дівчинка чи жінка вступала в статевий зв'язок», і що «зовнішній вигляд дівочої плівки дівчинки або жінки не може довести, чи вступали вони у статевий зв'язок, чи є вони сексуально активними, чи ні».
- 368 Там само.
- 369 Група незалежних судово-медичних експертів, Заява про перевірку на цноту, 2015 рік, за посиланням: <https://irct.org/uploads/media/1d6e1087759460fd9e473273a85c7e95.pdf>.
- 370 Управління програм правосуддя, «Лосарій»: Підхід, орієнтований на потреби жертв, на сайті: <https://www.ovc.gov/model-standards/glossary.html#victim-centered-approach>; Структура "ООН-жінки", "Підхід, орієнтований на жертву/особу, яка пережила насильство", 14 січня 2019 року, за посиланням: <https://www.endvawnow.org/en/articles/1790-victim-survivor-centred-approach.html?next=1789>.
- 371 Там само.
- 372 Там само.
- 373 РБ ООН, Резолюція 2467 (2019), S/RES/2467 (2019), 23 квітня 2019 року, пункт 16(d); Глобальний центр правосуддя, «Комплексна допомога жертвам сексуального насильства в умовах конфлікту», 29 березня 2019 року, за посиланням: <http://www.globaljusticecenter.net/blog/1087-holistic-care-for-victims-of-conflict-related-sexual-violence/>; Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), Захист жертв сексуального насильства: Здобуті уроки, Доповідь робочої групи, 2019 рік, с. 3, за посиланням: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/ReportLessonsLearned.pdf>; «ООН-Жінки», Підхід, орієнтований на потреби жертв/
- осіб, які пережили насильство, зазн. тв.; Фонд Організації Об'єднаних Націй в галузі народонаселення (ЮНФПА), Пакет основних послуг для жінок і дівчат, які зазнали насильства, Модуль 6: Посібник зі здійснення, с. 10, за посиланням: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/essential-services-package-module-6-en.pdf?la=en&vs=5015>; Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй у справах біженців (УВКБ ООН), Профілактика СДН та заходи у відповідь: УМК, 2016 рік, с. 14–16, за посиланням: https://www.unhcr.org/publications/manuals/5835774_sgbv-prevention-response-training-package.html; Європейський інститут гендерної рівності, «Оцінка ризиків та управління ризиками правоохоронними органами – Принцип 2: прийняття підходу, орієнтованого на жертву», за посиланням: <https://eige.europa.eu/gender-based-violence/risk-assessment-risk-management/principle-2-adopting-victim-centred-approach>; Жіночі ініціативи за гендерну справедливість (WiGJ), Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство, 2019 рік, Вступ, за посиланням: <https://4genderjustice.org/wp-content/uploads/2019/11/English-Civil-Society-Declaration-on-Sexual-Violence.pdf>; МФПЛ, Жерти в центрі правосуддя, з 1998 по 2018 рік: Роздуми про обіцянки та реальність залучення жертв до роботи МКС, 2018 р., на сайті: https://www.fidh.org/IMG/pdf/droitsdesvictimes730a_final.pdf; У кейсах тортур див. Р. Скілбек (REDRESS), «Стратегічне судове провадження з питання про катування, підхід, орієнтований на потреби жертв», 11 квітня 2018 року, на сайті Див. також, заклики до застосування такого підходу до відшкодування збитків, АКПЛН, Зауваження загального порядку № 4 до Африканської хартії прав людини та народів: Право на відшкодування збитків для жертв катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність видів поведіння, Банджул, 2017 рік.
- 374 Рада Безпеки ООН, Доповідь Генерального секретаря про сексуальне насильство в умовах конфлікту, S/2017/249, 15 квітня 2017 року, пункти 10–11; Миротворча діяльність Організації Об'єднаних Націй, «Громади наполегливо закликають надавати підтримку жертвам сексуального насильства, а не звинувачувати та соромити їх», 14 липня 2019 року, за посиланням: <https://peacekeeping.un.org/en/communities-urged-to-support-survivors-of-sexual-violence-rather-blaming-and-shaming-them>.
- 375 Там само, пункт 11; див. також термін «стигматизація» далі.
- 376 Цей термін було вигадано феміністками у Сполучених Штатах у 1970-х роках і концептуально оформлено так, щоб «показати, як суспільство звинувачує жертв сексуальних посягань та нормалізує сексуальне насильство». Кризовий центр WAVAW з боротьби зі зґвалтуваннями: «Що таке "Культура зґвалтування"?» за посиланням: <https://www.wavaw.ca/what-is-rape-culture/>.
- 377 Культуру зґвалтування можна визначити, як «сукупність переконань, що заохочують сексуальну агресію чоловіків і підтримують насильство щодо жінок». Це суспільство, в якому насильство вважається сексуальним, а сексуальність – насильницькою. У культурі зґвалтування жінки відчувають постійну загрозу насильства, яка варіюється від висловлювань сексуального характеру до сексуальних дотиків і самого зґвалтування. У культурі зґвалтування фізичний та емоційний тероризм щодо жінок є нормою [...] У культурі зґвалтування і чоловіки, і жінки вважають, що сексуальне насильство є неминучою життєвою реальністю [...] Проте [...] більша частина того, що ми сприймаємо як неминуче, насправді є виразом цінностей і установок, які можуть змінюватися». Е. Бухвальд, П. Флетчер і М. Рот, Перетворення культури зґвалтування, 1-е видання, Видання Мілквіда, 1995 р.
- 378 МФПЛ, Назра для феміністських досліджень, Фонд «Нові жінки» та повстання жінок в арабському світі, ЄГІПЕТ, Відсутність доступу у жінок, Сексуальне насильство щодо

жінок у суспільній сфері, 2014 р., с. 35, за посиланням: https://www.fidh.org/IMG/pdf/egypt_women_final_english.pdf.

- 379 Там само; Канадський ресурсний центр для жертв злочинів, Покладання провини на жертв, 2009 рік, с. 4–5, за посиланням: https://crvc.ca/docs/victim_blasting.pdf; Е. Е. Айала, Б. Котарі та М. Хетц (2018 рік), «Присвоєння провини жертвам і злочинцям: Вплив гендера жертви, злочинця та відносини», Журнал про міжособистісне насильство, том 33(1), с. 95. Додаткові фактори, що сприяють покладенню провини на жертву: якщо жертва була сама вночі у небезпечному місці, якщо вона перебувала в стані алкогольного та/або наркотичного сп'яніння, якщо в неї була сексуальна чи романтична історія зі злочинцем або якщо вона була вбрана у так званий «провокаційний» одяг; Див. Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності (ВНЗ ООН), Довідник з ефективних заходів судового переслідування у випадках насильства щодо жінок та дівчат, серія довідників з питань кримінального правосуддя, 2014 рік, с. 29, за посиланням: https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Handbook_on_effective_prosecution_responses_to_violence_against_women_and_girls.pdf; ООН-Жінки, «Мій погляд: «Не кажи мені, як одягатися!», 12 листопада 2018 року, на сайті: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2018/11/from-where-i-stand-cindy-sirinya-bishop>.
- 380 Новини ООН, «Злочинців, а не жертв, слід соромити за сексуальне насильство в умовах конфліктів – доповідь ООН», 3 травня 2017 року, за посиланням: <https://news.un.org/en/story/2017/05/556502-perpetrators-not-victims-should-be-shamed-conflict-related-sexual-violence-un>; ООН-Жінки, «16 способів протистояти культурі з'валтування», 18 листопада 2019 року, на сайті: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2019/11/compilation-ways-you-can-stand-against-rape-culture>.
- 381 Словник Мерріам-Вебстер, «Полігамія», за посиланням: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/polygamy>.
- 382 Словник Мерріам-Вебстер, «Поліандрія», за посиланням: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/polyandry#other-words>.
- 383 Словник Мерріам-Вебстер, «Полігінія», за посиланням: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/polygyny>.
- 384 Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЖ»), Заклучні зауваження Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок: Мавританія, CEDAW/C/MRT/CO/1, 11 червня 2007 року, пункт 21.
- 385 Дани станом на січень 2019 року. Організація економічного співробітництва та розвитку, Полігамія залишається поширеною та в основному легальною в Західній Африці, MAPS&FACTS, N°77, січень 2019 року, за посиланням: <http://www.oecd.org/swac/maps/77-polygamy-remains-%20common-West-Africa.pdf>.
- 386 Там само.
- 387 Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), Йорданія, «Гендерне правосуддя та закон», 2018 рік, с. 18, на сайті: <https://jordan.unfpa.org/en/publications/gender-justice-law-jordan-0>.
- 388 Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЖ»), Загальна рекомендація за статтею 16 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (Економічні наслідки шлюбу, сім'ї, відносин та їх розірвання), CEDAW/C/GC/29, 30 жовтня 2013 року, пункт 21.
- 389 ООН-Жінки, «Полігамні шлюби», останнє редагування 28 січня 2011 року, пункт 3, на сайті: <http://www.endvawnow.org/en/articles/625-polygamous-marriages.html>; Комітет КЛДЖ, Комітет з прав дитини («Комітет КПД»), Спільна загальна рекомендація № 31
- Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок/Зауваження загального порядку № 18 Комітету з прав дитини про шкідливу практику, CEDAW/C/GC/31-CRC/C/GC/18, 14 листопада 2014 року, пункт 27.
- 390 Див. приклади правозахисної діяльності МФПЛ проти полігамії в МФПЛ, Асоціація жінок-юристів Уганди, «Африка за права жінок» та Фонд ініціатив у галузі прав людини (ФІПЛ), «Права жінок в Уганді»: Прогаляни між політикою та практикою, 2012 р., с. 4, 10, 11, 16, за посиланням: <https://www.fidh.org/IMG/pdf/uganda582afinal.pdf>; СФПЛ, «Дискримінація щодо жінок у Того: Експерти ООН жалкують про невідповідність між риторикою уряду та реальністю», 24 лютого 2006 року, за адресою: https://www.fidh.org/fr/regions/afrique/togo/Discrimination-a-l-egard-des_3075#nb1; Узбецьке бюро з прав людини та верховенства права (ВБППП), за підтримки МФПЛ, Здійснення Узбекистаном КЛДЖ, відповіді на перелік питань CEDAW/C/UZB/Q/5, 2015 р., на сайті: https://www.fidh.org/IMG/pdf/ubhrrl_cedaw_sept_2015.pdf.
- 391 Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права (МПГП), 16 грудня 1966 року (набув чинності 23 березня 1976 р.), стаття 3; Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 21: Рівність у шлюбі та сімейних відносинах, 1994 р., пункт 14; Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 29, зазн. тв., пункт 21; Комітети КЛДЖ та КПД, Спільна рекомендація щодо шкідливої практики, зазн. тв., пункт 24.
- 392 Комітети КЛДЖ та КПД, Спільна рекомендація про шкідливу практику, зазн. тв., пункт 25.
- 393 Секретаріат Організації Об'єднаних Націй, Бюлетень Генерального секретаря, Спеціальні заходи щодо захисту від сексуальної експлуатації та сексуального насильства, ST/SGB/2003/13, 9 жовтня 2003 року.
- 394 Там само.
- 395 Там само, пункт 3.1.
- 396 «Нью-Йорк Таймс», «Миротворці ООН у Гаїті сказали, що вони стали батьками сотень дітей», 18 грудня 2019 року, за посиланням: <https://www.nytimes.com/2019/12/18/world/americas/haiti-un-peacekeepers.html>; Об'єднане представництво Організації Об'єднаних Націй у Гаїті, «ООН прихильна до боротьби з сексуальними наругами над жінками в Гаїті з боку своїх миротворців, Думка», 22 січня 2020 року, за посиланням: <https://binuh.unmissions.org/en/un-committed-addressing-its-peacekeepers%E2%80%99-sexual-abuse-women-haiti-opinion>; Bureau des avocats internationaux, «Sexual exploitation and abuse (SEA)»; Управління міжнародних юристів, «Сексуальна експлуатація та наруги (СЕН)», за посиланням: <http://www.ijdh.org/sexual-exploitation-and-abuse-sea/>; С. Проспер, «Гаїті: Театральний проєкт із запобігання сексуальній експлуатації та сексуальним наругам», 29 березня 2019 року, за посиланням: <https://minujst.unmissions.org/en/haiti-theatre-project-prevent-sexual-exploitation-and-abuse>.
- 397 «The Guardian», «Під час здійсненого ООН розслідування повідомлень про наруги в ЦАР, 41 військовослужбовця було включено до числа підозрюваних», 5 грудня 2016 року, за адресою: <https://www.theguardian.com/world/2016/dec/05/un-inquiry-into-car-abuse-claims-identifies-41-troops-as-suspects>; Журнал «Africa Renewal», «Нові звинувачення у сексуальних наругах проти миротворців Організації Об'єднаних Націй у ЦАР», 4 лютого 2016 року, за адресою: <https://www.un.org/africarenewal/audio-main-view/new-sexual-abuse-allegations-against-un-peacekeepers-car>.
- 398 Н. Жильярд (2010–2011), «Миротворці чи злочинці? Аналіз сексуальної експлуатації та сексуальних наруг (СЕН) з боку персоналу ООН у Демократичній Республіці Конго», «Картування політики», том 3.
- 399 Поведінка в польових місіях ООН, «Сексуальна експлуатація та сексуальна наруга», на сайті: <https://conduct.unmissions.org/table-of-allegations> Організація Об'єднаних

Нації пропонує безліч діаграм та таблиць звинувачень, розбитих за передбачуваними винуватцями, жертвами, проведеними розслідуваннями або вжитими заходами.

- 400 Миротворча діяльність Організації Об'єднаних Націй, «Стандарти поведінки», на сайті: <https://peacekeeping.un.org/en/standards-of-conduct>; Миротворча діяльність Організації Об'єднаних Націй, «Боротьба із сексуальною експлуатацією та сексуальною наругою», на сайті: <https://peacekeeping.un.org/sites/default/files/sginitiativessea.pdf>.
- 401 Організація «RTInternational», Ініціатива щодо створення набору матеріалів щодо сексуальних посягань, «Жертва або особа, яка пережила насильство: термінологія від розслідування до винесення вироку», за посиланням: <https://sakitta.org/toolkit/docs/Vic-tim-or-Survi-Terminology-from-Investigation-Through-Prosecution.pdf>.
- 402 Організація Об'єднаних Націй використовує обидва терміни на взаємозамінній основі. Наприклад, ООН-Жінки та інші, «Пакети основних послуг для жінок і дівчаток, які зазнають насильства», Модуль 3: Правосуддя та діяльність правоохоронних органів, 2015 рік, с. 10, за посиланням: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/essential-services-package-module-3-en.pdf?la=en&vs=3520>.
- 403 Жертва або особа, яка пережила насильство: термінологія від розслідування до вироку, зазн. тв., с. 1; Національна мережа боротьби зі зґвалтуваннями, насильством та інцестами (RAINN), «Ключові терміни та фрази», за посиланням: <https://www.rainn.org/articles/key-terms-and-phrases>; Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ГА ООН), Доповідь Генерального секретаря: Поглиблене дослідження всіх форм насильства щодо жінок, A/61/122/Add.1, 6 липня 2006 року, пункт 21.
- 404 Див. «Дослідження стану та можливостей для надання репарацій постраждалим від сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, в Україні», за посиланням https://www.globalsurvivorsfund.org/s/GSFRReportUkraine_UKR_Web.pdf.
- 405 МФПЛ, «Права ЛГБТ», за посиланням: <https://www.fidh.org/en/issues/lgbt-rights/>.
- 406 «Нью-Йорк Таймс», «TheABCsofL.G.B.T.Q.I.A.+» (Основні поняття Л.Г.Б.Т.К.А.+), 21 червня 2018 року, за посиланням: <https://www.nytimes.com/2018/06/21/style/lgbtq-gender-language.html>.
- 407 Огляд ситуації в різних країнах, де права людини були порушені на підставі СОГ, див. у МФПЛ, «ЄС/Польща: ЛГБТ + обділені увагою права та аборти», 8 листопада 2018 року, <http://www.fidh.org/en/issues/lgbt-rights/eu-poland-attacks-against-lgbt-rights-and-abortion-left-behind>; МФПЛ та Обсерваторія із захисту прав правозахисників, Камерун: Гомофобія та насильство щодо захисників прав ЛГБТ, 2015 р., на сайті https://www.fidh.org/IMG/pdf/report_cameroon_lgbt_eng_final.pdf; МФПЛ, права ЛГБТ в Європейському суді з прав людини: Крок за кроком, кризь призму ключових кейсів, 2013 р., на сайті: <https://www.fidh.org/IMG/pdf/cedh624a2013bassfed.pdf>; «Міжнародна амністія», Права людини та сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність, 2004 рік, за посиланням: <https://www.amnesty.org/download/Documents/88000/act790012004en.pdf>; Міжнародна асоціація лесбійок та геїв, Гомофобія, що фінансується державою, 13-е вид., 2019 рік, на сайті: https://ilga.org/downloads/ILGA_State_Sponsored_Homophobia_2019.pdf.
- 408 Рада з прав людини, Захист від насильства та дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, A/HRC/RES/32/2, 15 липня 2016 року.
- 409 Рада з прав людини, Доповідь Незалежного експерта з питань захисту від насильства та дискримінації за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, A/HRC/38/43, 11 травня 2018 року, с. 1.
- 410 Там само, с. 19–20.
- 411 Див., напр., Ініціатива ООН «Вільні і рівні», за посиланням: <https://www.unfe.org/>; Адвокати за справедливість та права людини, «Сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність», за посиланням: <https://www.icj.org/themes/sexual-orientation-and-gender-identity/>; ОКСФАМ, Політика в галузі сексуальної різноманітності та прав на гендерну ідентичність, 2016 рік, за посиланням: https://www.cdn.oxfam.org/s3fs-public/file_attachments/story/sexual_diversity_and_gender_identities_rights_policy.pdf; «Міжнародна амністія», Права людини, сексуальна орієнтація та гендерна ідентичність, зазн. тв.
- 412 Рада з прав людини, Спільна заява постійних представників Аргентини, Бразилії, Габону, Нідерландів, Норвегії, Франції, Хорватії та Японії в Організації Об'єднаних Націй на ім'я Голови Генеральної Асамблеї, A/63/635, 18 грудня 2008 року.
- 413 Джокьякартські принципи, Принципи застосування міжнародних норм у галузі прав людини щодо сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності, березень 2007 року, за посиланням: http://yogyakartaprinciples.org/wp-content/uploads/2016/08/principles_en.pdf; Джокьякартські принципи плюс 10 «Додаткові принципи та зобов'язання держав щодо застосування міжнародних норм у галузі прав людини щодо сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності, гендерного самовираження та гендерних характеристик», що доповнюють Джокьякартські принципи, 10 листопада 2017 року, за посиланням: http://yogya.org/wp-content/uploads/2017/11/A5_yogyakartaWEB-2.pdf.
- 414 Див. докладний аналіз підходу ООН до прав на СОГ, зроблений Г. Маркартуром (2015 р.) «Забезпечення прав на сексуальну орієнтацію та гендерну ідентичність у Рамковій програмі та системі Організації Об'єднаних Націй: Минуле, сьогодні та майбутнє», Огляд з питань рівноправності, Том 15.
- 415 Всесвітня конференція з прав людини, Віденська декларація та Програма дій, 25 червня 1993 року, пункт 5; Міжнародний Пакт ООН про громадянські та політичні права (МПГП), 16 грудня 1966 (набув чинності 23 березня 1976); Загальна Декларація прав людини ООН (ЗДПЛ), Париж, 10 грудня 1948 року, стаття 1.
- 416 Там само.
- 417 Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ), 18 грудня 1979 (набула чинності 3 вересня 1981).
- 418 ЗДПЛ, зазн. тв.
- 419 Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права ООН (МПЕСКП), 16 грудня 1966 року (набув чинності 3 січня 1976 року); та Міжнародний Пакт ООН про цивільні та політичні права (МПГП), 16 грудня 1966 року (набув чинності 23 березня 1976 року).
- 420 Див.: Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ), «Договірні органи з прав людини», на веб-сайті: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/Pages/HumanRightsBodies.aspx>.
- 421 Рада Європи, Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Рим, 4 листопада 1950 (набула чинності 3 вересня 1953).
- 422 Міжамериканська спеціалізована конференція з прав людини, Американська конвенція з прав людини, Сан-Хосе, 22 листопада 1969 (набула чинності 18 липня 1978).
- 423 Організація африканської єдності, Африканська хартія прав людини і народів, Банджул, 27 червня 1981 року (набула чинності 21 жовтня 1986 року).
- 424 Стаття 4 МПГП встановлює такі права, від яких держави ніколи не можуть відступати навіть під час надзвичайного стану, що загрожують життю нації: Право на життя (стаття 6); Заборона катувань, жорстокого, нелюдського та такого, що принижує гідність, поводження (стаття 7); Заборона проведення медичних чи наукових експериментів без згоди (стаття 7); Заборона рабства, работоргівлі та підневільного стану (стаття 8); Заборона позбавлення волі через неможливість виконання договірних зобов'язань (стаття 11); Принцип законності в кримінальному праві, а саме, вимога про те, щоб

кримінальна відповідальність і покарання обмежувалися чіткими та зрозумілими положеннями закону, що діяв у момент скоєння діяння або бездіяльності, за винятком випадків, коли пізніший закон передбачає м'якше покарання (стаття 15); визнання правосуб'єктності особи усюди (стаття 16); Свобода думки, совісті та віросповідання (стаття 18), МПГПП, зазн. тв.

- 425 Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), «Основні права людини у двох пакетах», 2013 рік, за посиланням: <https://nhri.ohchr.org/EN/HRHS/TreatyBodies/Page%20Documents/Core%20Human%20Rights.pdf>.
- 426 Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ), 18 грудня 1979 року (набула чинності 3 вересня 1981 року).
- 427 Рада Європи, Конвенція про попередження насильства щодо жінок та насильства в сім'ї та боротьби з ним, Стамбул («Стамбульська конвенція»), 11 травня 2011 року.
- 428 Організація американських держав, Міжамериканська конвенція про запобігання та викорінення насильства щодо жінок та покарання за нього (Конвенція Белем-ду-Пара), 9 червня 1994 року (набула чинності 5 березня 1995 року).
- 429 Африканський союз, Протокол до Африканської хартії прав людини та народів щодо прав жінок в Африці («Мапутський протокол»), 11 липня 2003 року.
- 430 Африканська комісія з прав людини та народів (АКПЛН), Керівні засади боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, 60-та чергова сесія, Ніамей, 2017 рік.
- 431 Див. тези всіх згаданих документів з прав людини.
- 432 Віденська декларація та Програма дій, зазн. тв., пункт 5: «Хоча значення національних та регіональних особливостей та різних історичних, культурних та релігійних факторів необхідно враховувати, держави, незалежно від своїх політичних, економічних та культурних систем, зобов'язані заохочувати та захищати всі права людини та основоположні свободи».
- 433 Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ), Права жінок – це права людини, 2014 р., на сайті: <https://www.ohchr.org/Documents/Events/WHRD/WomensRightsAreHR.pdf>.
- 434 Там само, с. 1.
- 435 Про важливість забезпечення рівних можливостей для жінок у здійсненні прав людини: Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ), 18 грудня 1979 року (набула чинності 3 вересня 1981 року), статті 4, 10, 11 і 15; ООН-Жінки, гендерна рівність: Права жінок у процесі огляду через 25 років після Пекіна, 2020 рік, за посиланням: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2020/gender-equality-womens-rights-in-review-en.pdf?la=en&vs=934>.
- 436 УВКПЛ, «Боротьба з дискримінацією щодо жінок» на сайті: https://www.ohchr.org/en/issues/discrimination/pages/discrimination_women.aspx.
- 437 Глобальний фонд для жінок, «Права людини жінок», за посиланням: <https://www.globalfundforwomen.org/womens-human-rights/>.
- 438 Центр за репродуктивні права, Глобальний погляд: Картування прав на аборт у всьому світі, 2019 рік, на сайті: <https://reproductiverights.org/sites/default/files/documents/World-Abortion-Map-GlobalView.pdf>; УВКПЛ, «Права жінок – це права людини», зазн. тв., с. 51–61.
- 439 Програма розвитку Організації Об'єднаних Націй (ПРООН), Посібник для фахівців-практиків з питань доступу жінок до програм правосуддя, 2018 рік, на сайті: <https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2018/>

[wa2j-complete-toolkit-en.pdf?la=en&vs=2654](https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/csw/pfa_e_final_web.pdf?la=en&vs=2654); ООН-Жінки, «Розширення доступу жінок до правосуддя», на сайті: <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/strengthening-womens-access-to-justice>; УВКПЛ, «Права жінок – це права людини», зазн. тв., с. 109–117.

- 440 Міжнародна організація праці, «Гендерний розрив у сфері зайнятості: що перешкоджає жінкам», 2017 рік, на сайті: <https://www.ilo.org/infostories/en-GB/Stories/Employment/barriers-women#intro>.
- 441 ООН-Жінки, «Рівна оплата за працю рівної цінності», на сайті: <https://www.unwomen.org/en/news/in-focus/csw61/equal-pay>.
- 442 ООН-Жінки, Пекінська декларація та Платформа дій, Політична декларація та підсумковий документ «Пекін+5», 2015 рік, https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/csw/pfa_e_final_web.pdf?la=en&vs=800.
- 443 КЛДЖ, зазн. тв.
- 444 Організація американських держав, Міжамериканська конвенція про запобігання та викорінення насильства щодо жінок та покарання за нього (Конвенція Белем-ду-Пара), 9 червня 1994 року (набула чинності 5 березня 1995 року).
- 445 Рада Європи, Конвенція про запобігання насильству щодо жінок та домашнього насильства та боротьбу з ним (Стамбульська конвенція), 11 травня 2011 року.
- 446 Протокол до Африканської комісії з прав людини та народів, що стосується прав жінок в Африці, Мапуту, 11 липня 2003 року.
- 447 Декларація про викорінення насильства щодо жінок у регіоні АСЕАН, Джакарта, 30 червня 2004 року.
- 448 Міжнародний центр з питань правосуддя у перехідний період (МЦППП), «Що таке правосуддя у перехідний період?», на сайті: <https://www.ictj.org/about/transitional-justice>; Щоб дізнатися більше про правосуддя перехідного періоду, читайте С. Лоутер, Л. Моффетт та Д. Джейкобс (Ред.), Посібник з досліджень правосуддя перехідного періоду, Видавництво Едварда Елгара, 2017 рік. Читайте також наш глоссарій «Від А до Я» про правосуддя перехідного періоду: МФПЛ та Фонд «Відкрита Азія/Арманшахр», Довідник з правосуддя у перехідний період, Друге видання, 2012 р., за посиланням: <https://fr.calameo.com/read/0015316380668518336f9>.
- 449 Організація Об'єднаних Націй, Директивна записка Генерального секретаря, Підхід Організації Об'єднаних Націй до правосуддя у перехідний період, березень 2010 року, с. 2.
- 450 Там само, с. 3 та 5.
- 451 Дж. Є. Мендес (2016 рік), «Жертви як головні дійові особи в системі правосуддя у перехідний період», Міжнародний журнал правосуддя у перехідний період, том 10(1), с. 1–2.
- 452 Підхід Організації Об'єднаних Націй до правосуддя у перехідний період, 2010, зазн. тв., с. 4–5.
- 453 Рада з прав людини, Доповідь Спеціального доповідача з питання про насильство щодо жінок, його причини та наслідки, Рашида Манджу, А/HR/14/22, 23 квітня 2010 року, пункти 26–29.
- 454 Там само, пункт 31. Про важливість подолання проблеми «структурної дискримінації, яка сприяє гендерному та сексуальному насильству та сприяє створенню суспільства, більш рівноправного в гендерному плані», Рада з прав людини, Аналітичне дослідження, присвячене гендерному та сексуальному насильству у зв'язку з правосуддям перехідного періоду, А/HR/27/21, 30 червня 2014 року, пункт 51.
- 455 Арбул (2006), «Економічна та соціальна справедливість для суспільств у перехідний період», робочий документ № 10 Центру з прав людини та глобальної справедливості,

- с. 14–15, за посиланням: https://chrgi.org/wp-content/uploads/2016/09/WPS_NYU_CHRGJ_Arbour_Final.pdf; УВКПЛ ООН, Сексуальне та гендерне насильство в контексті здійснення правосуддя в перехідний період, 2014 рік, с. 1, за посиланням: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/OnePagers/Sexual_and_gender-based_vi.
- 456 Рада з прав людини, Аналітичне дослідження, присвячене гендерному та сексуальному насильству у зв'язку з правосуддям перехідного періоду, Доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, А/НRC/27/21, 30 червня 2014 року, пункти.
- 457 МКВІП, «Пошук істини»: Елементи створення ефективної комісії зі встановлення істини, 2013 р., с. 65, за посиланням: <https://www.ictj.org/sites/default/files/ICTJ-Book-Truth-Seeking-2013-English.pdf>.
- 458 Наприклад, див. роботу Комісії зі встановлення істини, створеної для Перу, Comisión de la Verdad y Reconciliación: Informe Final (Комісія зі встановлення істини та примирення: заключна доповідь), 28 серпня 2003 року, Том VI, глава 1, і Том VIII, глава 2, за посиланням: <https://www.cverdad.org.pe/ingles/ifinal/index.php>.
- 459 Римський статут Міжнародного кримінального суду, А/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), стаття 7(2)(f).
- 460 Міжнародний кримінальний суд (МКС), Палата досудового провадження II, Прокурор проти Домініка Онгвена, Рішення про затвердження звинувачень проти Домініка Онгвена, ICC-02/04-01/15, 23 березня 2016 року, пункт 99.
- 461 Римський статут, зазн. тв., стаття 7(1)(g).
- 462 Там само. Що стосується міжнародного збройного конфлікту, стаття 8 (2)(b) (xxii), в разі неміжнародного збройного конфлікту, стаття 8(2)(e)(vi).
- 463 Римський статут, зазн. тв., стаття 7(2)(f).
- 464 Р. Грей (2017), «Перша справа МКС про примусову вагітність в історичній перспективі», Журнал міжнародного кримінального правосуддя, том 15(5), с. 905–930.
- 465 Т. А. Зальцман (1998), «Табори для згвалтувань як засіб етнічної чистки: Релігійні, культурні та етичні заходи реагування на згвалтування в колишній Югославії», Щоквартальний журнал «Права людини», том 20(2), с. 348–378.
- 466 «Рівність зараз», «Примусова Вагітність», за посиланням: https://www.equalitynow.org/forced_pregnancy; Організація «Міжнародна амністія» (Дж. Тодд-Гер та У. Мішра-Ньюбері), «Закони проти абортів є посяганням на наше право жити з гідністю та вирішувати, що відбувається з нашими тілами», 28 вересня 2019 року, на сайті: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2019/09/anti-abortion-laws-are-an-attack-on-our-right-to-live-with-dignity-and-decide-what-happens-to-our-bodies/>.
- 467 Комітет з економічних, соціальних та культурних прав (КЕКСП), С.К. та Дж.П. (представлені адвокатом, Чезаре Романо) проти Італії, повідомлення № 22/2017, 28 березня 2019 року.
- 468 Енциклопедія дитячого здоров'я, «Контрацепція»: <http://www.healthofchildren.com/C/Contraception.html>.
- 469 Конвенція ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ), 18 грудня 1979 року (набула чинності 3 вересня 1981 року), стаття 16(e).
- 470 Там само.
- 471 Рада з прав людини, Положення в галузі прав людини мусульман рохінгья та інших меншин у М'янмі, доповідь Верховного комісара ООН з прав людини, А/НRC/32/18, 29 червня 2016 року, пункт 43.
- 472 Нью-Йорк Таймс, «Для підтримки поповнення секс-рабів ІДІЛ практикує примусову контрацепцію», 12 березня 2016 року, за посиланням: <https://www.nytimes.com/2016/03/13/world/middleeast/to-maintain-supply-of-sex-slaves-isis-pushes-birth-control.html>.
- 473 Новини Бі-Бі-Сі, «Бойовики РЗСК: Колумбія розслідує 150 “примусових абортів”», 12 грудня 2015 року, на сайті: <https://www.bbc.com/news/world-latin-america-35082412>.
- 474 Колумбія, Конституційний суд Колумбії, Сала Плена, Справа Т-7.396.064, Рішення SU599/19, 11 грудня 2019 року. Див термін «Аборт» раніше.
- 475 Там само.
- 476 Жіночі ініціативи за гендерне правосуддя (WIGJ), Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство, 2019 р., частина 1(5) (та коментар, с. 13–14), частина 4(3)(i) (та коментар, с. 25–26), за посиланням: <https://4genderjustice.org/wp-content/uploads/2019/11/English-Civil-Society-Declaration-on-Sexual-Violence.pdf>.
- 477 С. Сівакумаран (2007 рік), «Сексуальне насильство щодо чоловіків у збройних конфліктах», Європейський журнал міжнародного права, том 18(2), с. 253, 269; «Організація Human Rights Watch (Дж. Бьоркен), “Ласкаво просимо до пекла”: Довільне затримання, тортури і здирицтво у Чечні», 2000 рік, с. 47–48, за посиланням: https://www.hrw.org/sites/default/files/report_pdf/2000-chechnya-welcome-to-hell.pdf М. Джахольм, гендерно-чутлива інтерпретація норм регіональними системами прав людини, Брілл, Мартінус Нейхофф, 2017 рік, с. 354.
- 478 Африканська хартія з прав людини та народів (АХПЛН), Національна комісія з прав людини та свобод проти Чаду, повідомлення № 74/92, 11 жовтня 1995 року. Спеціальний суд по Сьєрра-Леоне (СССЛ), Обвинувач проти Бріми, Камари та Кану, Апеляційне рішення, SCSL-2004-16-A, 22 лютого 2008 року, пункт 184.
- 479 Міжнародний кримінальний трибунал з питань колишньої Югославії (МТКЮ), Прокурор проти Драголюбa Кунараца, Радомира Ковача та Зорана Вуковича, Судове рішення, IT-96-23-T-IT-96-23/1-T, 22 лютого 2001 року, пункти 766–774, 782, 88; Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (МКТР), Обвинувач проти Жан-Поля Акаеса, судове рішення, МУТР-96-4-T, 2 вересня 1998 року, пункт 697.
- 480 МАСПЛ, справа «В'язниця Мігель Кастро проти Перу», Рішення («Обставини справи. Відшкодування збитків та витрат»), 25 листопада 2006 року, параграфи 304–308. Судді також зазначили, що це є сексуальним насильством і в деяких випадках – порушенням права на гуманне поводження.
- 481 Рада з прав людини, Доповідь Спеціального доповідача з питань катування та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поводження та покарання про його місію до Мексики (21 квітня – 2 травня 2014 року), А/НRC/28/68/Add. 3, 29 грудня 2014 року, пункт 28.
- 482 Див. всі загдані справи.
- 483 Ні Аолан, «Примусове оголення: Що говорить нам міжнародне право та практика», Просто безпека, 1 червня 2016 року, за посиланням: <https://www.justsecurity.org/31325/forced-nudity-international-law-practice/>.
- 484 М. Джахольм, гендерно-чутлива інтерпретація норм регіональними правовими системами з прав людини, Лейден: Брілл Ніджхофф, 2018, с. 353; див. також, Федеральний Верховний Суд (Бразилія), Бюлетень з міжнародного прецедентного права, Інтимний огляд, том 7, грудень 2019 року, Порівняння підходів різних регіональних судів до

здійснення оглядів з повним роз'язанням, за посиланням: <http://www.stf.jus.br/arquivo/cms/jurisprudenciaBoletim/anexo/BJ17INTIMATEBODYSEARCHreview.pdf>.

485 Там само.

486 Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство, зазн. тв., част. 4(3) (с) та (d) (і коментар, с. 23–24).

487 Жіночі ініціативи за гендерну справедливість (WIGJ), Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство, 2019 рік, додаток 1, с. 22, за посиланням: <https://genderjustice.org/wp-content/uploads/2019/11/English-Civil-Society-Declaration-on-Sexual-Violence.pdf>.

488 За даними Парламентської асамблеї Ради Європи, торгівля людьми для сексуальної експлуатації є однією з найпоширеніших форм торгівлі людьми в Європі. Комітет з рівності та недискримінації, Доповідь про проституцію, торгівлю людьми та сучасне рабство в Європі, док. 13446, 20 березня 2014 року, та наступну резолюцію 1983 (2014) «Проституція, торгівля людьми та сучасне рабство в Європі», 8 квітня 2014 року. Див. також конкретний приклад постконфліктної Боснії: Human Rights Watch, *Hopes Betrayed* (Хьюман Райтс Вотч, «Зражені надії»: Торгівля жінками та дівчатами у постконфліктній Боснії та Герцеговині з метою примусу до проституції, 2002 рік, за посиланням: <https://www.hrw.org/reports/2002/bosnia/Bosnia1102.pdf>).

489 Міжнародна Організація Праці (МОП) та Фонд «WALK FREE Foundation», Глобальні оцінки сучасного рабства: примусова праця та примусові шлюби, 2017 рік, с. 39, за посиланням: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_575479.pdf; Боротьба з рабством: «Що таке сучасне рабство?», на сайті: <http://www.antislavery.org/slavery-today/modern-slavery/>; End Slavery Now, «Slavery today» (Ліквідація рабства негайно, «Рабство сьогодні»), за посиланням <http://www.endslaverynow.org/learn/slavery-today/>; С. П. Толголі (2006 рік), «Торгівля людьми і насильницька проституція: Маніфестація сучасного рабства», Журнал міжнародного та порівняльного права Тулейна, том 14 (2), с. 553–578.

490 Термін «сила» тут слід розуміти відповідно до Елементів складу злочинів Римського статуту Міжнародного кримінального суду як такого, що охоплює дії: «із застосуванням сили або загрози застосування сили або примусу, наприклад, спричинених страхом перед насильством, примусом, затриманням, психологічним тиском або зловживанням владою, щодо такої особи, чи осіб, чи іншої особи, або скориставшись ситуацією примусу чи нездатністю цієї особи чи осіб дати справжню згоду». Міжнародний кримінальний суд (МКС), Елементи складу злочинів, 3–10 вересня 2002 року, (переглянуто у 2010 році), стаття 7(1)(g)-3, елемент 1 [Злочини проти людяності, пов'язані з примусом до зайняття проституцією].

491 Там само. Елемент 2.

492 Там само.

493 Європейський інститут гендерної рівності, «примусення до проституції», за посиланням: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1138?lang=en>. Це визначення відповідає ухвалі Європейського парламенту Резолюція про сексуальну експлуатацію та проституцію, та їх вплив на гендерну рівність, Попереднє видання, A7-0071/2014, 26 лютого 2014 року, параграф В.

494 Згідно з Конвенцією, такі дії «є несумісними з гідністю та цінністю людської особистості і ставлять під загрозу добробут людини, сім'ї та суспільства». Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами від 2

грудня 1949 року (набула чинності 25 липня 1951 року).

495 Римський статут Міжнародного кримінального суду, A/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), стаття 7(1)(g).

496 Там само. У разі міжнародного збройного конфлікту див. статтю 8(2)(b)(xxii), а у разі неміжнародного збройного конфлікту див. статтю 8(2)(e)(vi).

497 Глобальні оцінки сучасного рабства МОП, 2017, зазн. тв., с. 10.

498 Там само, с. 39.

499 В Елементі злочинів МКС уточнюється, що «позбавлення не має на меті включати заходи [контрацепції], які на практиці мають неспостійний ефект». Див. Елементи злочинів МКС, зазн. тв. 7(1)(g)-5, 8(2)(b)(xxii)-5 та 8(2)(e)(vi)-5.

500 Там само, стаття 7(1)(g)-5. Про медичну необхідність див. приклад людей із розумовою відсталістю: «Стерилізація з медичного погляду є потрібною, якщо вона, на думку експертів, є явно необхідною для збереження фізичного або психічного здоров'я розумово відсталих людей». Цитату наведено в праці М. А. Філда та В. А. Санчеса «Рівне поводження з людьми з розумовою відсталістю», Видавництво Гарвардського університету, 2001, с. 85. Спеціальний доповідач ООН з питань тортуру закликав до вжиття запобіжних заходів при використанні доктрини медичної необхідності. Він зазначив у 2013 році: «Медичне лікування, що має інтрузивний і незворотний характер, коли воно не має терапевтичної мети, може являти собою катування або жорстоке поводження, коли воно застосовується без вільної та інформованої згоди відповідної особи». Рада з прав людини, Доповідь Спеціального доповідача з питань катування та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поводження та покарання Хуана Е. Мендеса, A/HRC/22/53, 1 лютого 2013 року, пункти 31–35.

501 Організація «Human Rights Watch», «Стерилізація жінок та дівчат з інвалідністю. Довідковий документ», 10 листопада 2011 року, на сайті: <https://www.hrw.org/news/2011/11/10/sterilization-women-and-girls-disabilities>.

502 Приклади з Чилі та Намібії можна знайти в публікації П. Наїра: «Судові позови проти примусової стерилізації ВІЛ-інфікованих жінок; останні події в Чилі та Намібії», Гарвардський журнал з прав людини, том 23(1), с. 223–232.

503 Див. для прикладів історію практики примусової стерилізації в США щодо португальських, чорношкірих і корінних американських жінок: К. Красі («Our Bodies, Our selves»/«Наші тіла, Наша самість»), «Історія примусової стерилізації та сучасних порушень у США», 1 жовтня 2014 року, за посиланням: <https://www.ourbodiesourselves.org/book-excerpts/health-article/forced-sterilization/>; Стосовно Канади див. заключне зауваження Комітету ООН проти катувань, в якому міститься заклик до держави забезпечити розслідування та притягнення до відповідальності у випадках недобровільної стерилізації та «вжити законодавчих та політичних заходів для запобігання насильницькій або примусовій стерилізації жінок та встановлення кримінальної відповідальності за неї, зокрема за допомогою чіткого визначення вимоги про вільну, попередню та інформовану згоду щодо стерилізації, а також за допомогою підвищення обізнаності жінок з корінних народів та медичного персоналу про цю вимогу». Комітет проти катувань («Комітет КПК»), Заключні зауваження щодо сьомої періодичної доповіді Канади, CAT/C/CAN/CO/7, 21 грудня 2018 року, пункти 50–51. Детальнішу інформацію про практику в Канаді див. у Міжнародному центрі судових ресурсів: «Насильницька стерилізація жінок з корінних народів у Канаді», за посиланням: <https://ijrcenter.org/forced-sterilization-of-indigenous-women-in-canada/>.

504 Організація «Human Rights Watch», «Японія: Вимушена стерилізація транссексуалів.

Реформа правової процедури визнання ґендеру», 2019 рік, за посиланням: <https://www.hrw.org/news/2019/03/19/japan-compelled-sterilization-transgender-people>; Р. Лі (2015), «Насильницька стерилізація та примусове розлучення»: Як більшість законів держав-членів Ради Європи про ґендерну ідентичність порушують міжнародно- та регіонально встановлені права людини для транссексуалів», Журнал міжнародного права Берклі, том 33(1), с. 114–152.

- 505 Державний аудитор Каліфорнії, Стерилізація жінок-в'язнів, 2013 рік, за посиланням: https://www.auditor.ca.gov/pdfs/reports/2013-120.pdf?fbclid=IwAR20xB4H6i4mRt5Cw_6K0LL-5TJCTf.
- 506 Див. скаргу, подану МФПЛ та РЕДРЕС від імені Мутабар Таджибаєвої, яка була стерилізована в ув'язненні після того, як її було заарештовано за її правозахисну діяльність. МФПЛ та РЕДРЕС, «Номінант на Нобелівську премію та правозахисниця Мутабар Таджибаєва подає ключову скаргу на узбецький уряд за насильницьку стерилізацію та катування», 27 лютого 2013 року, на сайті: <http://www.redress.org/downloads201.pdf>.
- 507 Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Викоринення насильницької, примусової та іншого роду недобровільної стерилізації: Міжвідомча заява, 2014, за посиланням: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/1128345/97>.
- 508 Комітет з економічних, соціальних та культурних прав (КЕСКП), Зауваження загального порядку № 5: Особи з обмеженими можливостями, містяться в документі E/1995/22 від 9 грудня 1994 року, пункт 1. 31; Комітет КПК, Розгляд доповідей, що надаються державами-учасницями відповідно до статті 19 Конвенції, Висновки та рекомендації Комітету проти катувань: Перу, Женева, САТ/С/PER/CO/4, 25 липня 2006 року, пункт 23; Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЖ»), Загальна рекомендація № 19 про насильство щодо жінок, 1992 рік, пункт 22; Комітет КЛДЖ, пані А.С. проти. Угорщини, повідомлення 4/2004, CEDAW/C/36/D/4/2004, 29 серпня 2006; Комітет з прав ЛОВЗ, Заключні зауваження щодо першої доповіді Китаю, прийняті Комітетом на його восьмій сесії (17–28 вересня 2012 року), CRPD/C/CN/CO/1, 15 жовтня 2012 року, пункти 33-34; Комітет з прав дитини («Комітет КПД»), Розгляд доповідей, поданих державами-учасницями відповідно до статті 44 Конвенції, Заклучні зауваження: Австралія, CRC/C/AUS/CO/4, 28 серпня 2012 року, пункти 46, 47 (b), 57, 58(f).
- 509 Комітет з прав людини (КПЛ), М.Т. (представлений адвокатом, фондом «Редрес Траст» та Міжнародною федерацією прав людини) проти Узбекистану, повідомлення № 2234/2013, 23 липня 2015 року, пункти 7.2–7.4; Міжамериканський суд з прав людини (МАСПЛ), справа «І.В. проти Болівії», рішення (попередні заперечення, Обставини справи. Відшкодування збитків та витрат), 30 листопада 2016 року; Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), справа «А.П., Гарсон та Ніко проти Франції». Рішення, справа №. 79885/12 52471/13 52596/13, 6 квітня 2017 року; Африканська комісія з прав людини і народів (АКПЛН), Зауваження загального порядку № 4 щодо Африканської хартії прав людини та народів: Право на репарації для жертв катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поведження та покарання (стаття 5), Банджул, 2017 рік, п. 58; Рада з прав людини, Доповідь Спеціального доповідача з питань катування та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поведження та покарання, А/НRC/31/57, 5 січня 2016 року, пункт 45; КЕСКП, Зауваження загального порядку № 22 про право на сексуальне та репродуктивне здоров'я (стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права), E/C.12/GC/22, 2 травня 2016 року, пункт 30; Комітет з прав ЛОВЗ, Зауваження загального порядку № 3 про жінок та дівчат з інвалідністю, CRPD/C/GC/3, 2 вересня 2016 року, пункт 32.

510 Римський статут, зазн. тв., стаття 7(1)(g).

- 511 Там само. У випадку міжнародного збройного конфлікту див. статтю 8(2)(b)(xxii), а в разі неміжнародного конфлікту див. статтю 8(2)(e)(vi).
- 512 Там само, стаття 6(d).
- 513 Організація «Amnesty International» Міжнародна Амністія, «Перу: Постанова про звинувачення Фухіморі є важливою віхою у пошуках справедливості для жертв примусової стерилізації», 28 квітня 2018 року, за посиланням: <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2018/04/peru-order-to-indict-fujimori-is-a-milestone-in-search-for-justice-for-victims-of-forced-sterilization/>.
- 514 Там само.
- 515 Міністерство закордонних справ та у справах Співдружності Сполученого Королівства, Міжнародний протокол з документування та розслідування випадків сексуального насильства в умовах конфлікту, друге видання («Протокол PSVI»), березень 2017 року, с. 85.
- 516 Відео про принцип «Не Нашкод» за посиланням: https://www.youtube.com/watch?v=P-7L1WwE_DY; Міжвідомчий постійний комітет, Керівні засади інтеграції заходів щодо боротьби з ґендерним насильством у гуманітарну діяльність: Зниження ризику, сприяння стійкості та надання допомоги у відновленні, 2015 рік, с. 33, 50, за посиланням: https://gbvguidelines.org/wp/wp-content/uploads/2015/09/TAG-protection-08_26_2015.pdf; Проекти спільного навчання CDA, Семинар «Не нашкод», Посібник для тренерів, 2016 р., на сайті: <https://www.cdacollaborative.org/wp-content/uploads/2017/02/Do-No-Harm-DNH-Trainers-Manual-2016.pdf>; Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ ООН), Гуманітарні засади, основні положення, на сайті: <https://emergencycy.unhcr.org/entry/44765/humanitarian-principles>.
- 517 Див., наприклад, М. Пуерто, «За межею шкоди: подолання проблеми ґендерного насильства в рамках «заходів у відповідь» з метою впливу на наслідки переміщення населення в Уганді», публікації Світового банку, червень 2018 року, за посиланням: <https://blogs.worldbank.org/nasikiliza/beyond-no-harm-addressing-gender-based-violence-in-development-responses-to-displacement-impacts-in-uganda>. Автор порушує питання про те, що будівництво школи може саме по собі мати згубні наслідки в тих випадках, коли дівчатка не мають доступу до освіти, оскільки це може погіршити наявну нерівність.
- 518 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 85.
- 519 Протокол PSVI проголошує: «Під час документування випадків сексуального насильства, пов'язаних з конфліктами та зривами, певні ризики є неминучими. Особи, які здійснюють розслідування, не можуть надати повної гарантії захисту та добробуту жертв, свідків або цілих громад. Однак вони повинні пам'ятати, що безпека та гідність жертв перебувають у центрі всього процесу документування». Там само, с. 85.
- 520 Там само, с. 85–103.
- 521 Принцип «не нашкод» часом повинен урівноважуватися бажанням жертви розповісти свою історію й вимагати справедливості та відшкодування збитків. Згідно з Протоколом PSVI, «повага до принципу “не нашкод” не повинна автоматично тлумачитися як привід не вдатися до документування CARSV, радше, це може прокласти шлях до безпечного та етичного надання постраждалим можливості висловитися, водночас ідентифікуючи потенційні механізми підтримки для них». Це має, насамперед, означати повагу та підтримку незалежності жертв. Там само, с. 85.
- 522 Фонд ООН в галузі народонаселення (ЮНФПА), «Ne pas nuire: Ressources à l'usage des

п
journalistes pour ne pas créer de nouveau traumatisme chez les survivantes de violences sexuelles» («Не нашкодь: ресурси для журналістів з метою запобігання повторній травматизації жертв сексуального насильства»), 20 грудня 2019 року, за посиланням: <https://www.unfpa.org/fr/node/21094>.

Р

Рабство (сексуальне)

Репродуктивні права

Римський Статут (Статут МКС)

Рабство (сексуальне)

Рабство — це ситуація, коли одна особа володіє іншою особою⁵²³. Сексуальне рабство – особлива форма рабства, пов'язана з актами сексуального насильства та позбавленням жертви сексуальної автономії⁵²⁴. Воно не вимагає наявності будь-якої фінансової вигоди для виконавця злочину⁵²⁵.

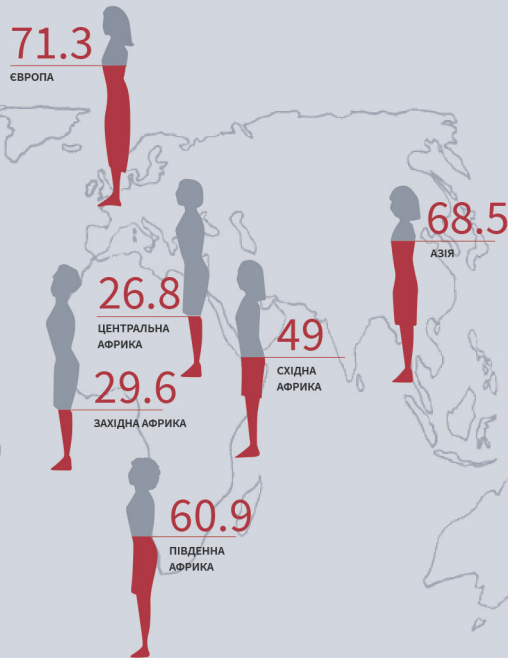
Рабство є абсолютно забороненим у міжнародному праві⁵²⁶. Заборона не обмежується лише ситуацією, коли одна людина тримає іншу у своєму розпорядженні, а включає також усі можливі кроки, які сприяли виникненню цієї ситуації⁵²⁷.

Сексуальне рабство також є міжнародним злочином і за наявності необхідних контекстуальних елементів може переслідуватися як злочин проти людяності⁵²⁸ та як воєнний злочин, і в рамках міжнародного, і неміжнародного збройного конфлікту⁵²⁹. Відповідно до «Елементів злочинів Міжнародного кримінального суду (МКС)», злочин сексуального рабства характеризується двома головними елементами: «1) виконавець здійснював деякі або всі повноваження, пов'язані з правом власності щодо однієї чи кількох осіб, такі як купівля-продаж, надання у тимчасове користування чи бартер такої особи чи осіб, або ж накладав на них аналогічне позбавлення волі [; і] 2) виконавець примушував таку особу чи осіб до вчинення одного чи кількох актів сексуального характеру⁵³⁰».

Щодо володіння МКС встановив, що немає вичерпного переліку ситуацій, що охоплюються цим конкретним терміном⁵³¹. Однак для оцінки того, чи була використана ця влада, можуть бути взяті до уваги деякі фактори, «такі як контроль над пересуванням жертви, характер фізичного середовища, психологічний контроль, заходи, вжиті для запобігання або недопущення втечі, застосування сили або загрози застосування сили, інших форм фізичного чи психологічного примусу, тривалість, утвердження винятковості, схильність до жорстокого поведіння та образ,

Тільки 52% жінок, які перебувають у шлюбі або союзі, вільно приймають свої власні рішення щодо сексуальних відносин за взаємною згодою, використання контрацептивів та медичного обслуговування

Відсоток жінок віком 15-49 років, які перебувають у шлюбі або в союзі, які самостійно приймають обґрунтовані рішення щодо сексуальних відносин, використання контрацептивів та медичного обслуговування.

контроль над сексуальною поведінкою, примусова праця, а також уразливість жертви»⁵³².

Сексуальне рабство є також серйозним порушенням прав людини, і воно було визнано таким Організацією Об'єднаних Націй, яка започаткувала мандат спеціальних процедур та механізми для подолання широкомасштабності рабства, в тому числі сексуального рабства⁵³³. Тодішній Спеціальний доповідач із сучасних форм рабства підтвердив у 1998 році абсолютну заборону на сексуальне рабство, проголосивши, що «сексуальне рабство – це рабство, і його заборона є нормою *ius cogens*⁵³⁴», що означає неприпустимість будь-яких винятків із цієї заборони і що вона застосовна незалежно від того, чи є держави учасниками відповідних конвенцій та договорів, чи ні.

Нарешті, важливо зазначити, що злочин сексуального рабства часто скоюється разом зі злочином работоргівлі⁵³⁵. Работоргівля – це окремий міжнародний злочин, який слід чітко розмежувати з обороненням у рабство. Злочин работоргівлі може бути визначений як «придбання з наміром обернути чоловіків або жінок у рабство або, що не менш важливо, для подальшого обміну або перевезення особи, яка вже перебувала в рабстві, в інші рабські умови»⁵³⁶. Попри те, що злочин работоргівлі закріплено в міжнародних конвенціях⁵³⁷, що воно є частиною міжнародного звичаєвого права⁵³⁸, міжнародні суди та трибунали, включно з МКС, як правило, не визнають і не відокремлюють работоргівлю як окремий злочин від злочину оборонення у рабство⁵³⁹. Водночас слід наголосити, що дії, вчинені до оборонення людини в рабство і з наміром обернути її до рабства, наприклад, за допомогою «викрадення, полонення, вивезення обманним шляхом або обміну»⁵⁴⁰ жертвами – мають кваліфікуватися як работоргівля, а отже, мають переслідуватися окремо від злочину рабства. Слід також розмежувати злочин работоргівлі та «торгівлю людьми»⁵⁴¹. І хоча між цими двома злочинами є певна схожість, торгівля людьми є транснаціональним

злочином⁵⁴², переслідування за яке спрямоване на засудження будь-якої форми експлуатації людини⁵⁴³, на відміну від работоргівлі, де головна увага зосереджена виключно на криміналізації поневолення⁵⁴⁴. Крім того, на відміну від торгівлі людьми, жертвам немає необхідності доводити, чи привела работоргівля до їх поневолення або доводити відсутність згоди⁵⁴⁵.

схоже: Злочини проти людяності, Военні злочини, Римський статут, Сексуальні злочини, Сексуальне насильство, Автономія (особиста), Експлуатація (сексуальна), Зброя війни (Сексуальне насильство як).

Репродуктивні права

Репродуктивні права або «сексуальні та репродуктивні права» – це права людини, які визнають і забезпечують свободу людини щодо дітонародження та доступу до репродуктивного здоров'я⁵⁴⁶. Як було наголошено Міжнародною конференцією з питань народонаселення та розвитку, ці права дають змогу «усім парам і окремим особам вільно і відповідально вирішувати питання про кількість дітей, інтервали між їхнім народженням і часом їхнього народження, і мати у своєму розпорядженні необхідну інформацію та засоби, а також право на найвищий рівень сексуального та репродуктивного здоров'я». Вони містять також право ухвалювати рішення щодо дітонародження без будь-якої дискримінації, примусу та насильства, як це закріплено в документах з прав людини⁵⁴⁷. Сексуальні та репродуктивні права включають вільний доступ до цілої низки медичних послуг, товарів та засобів, які забезпечують повне здійснення прав на сексуальне та репродуктивне здоров'я⁵⁴⁸.

Порушення цих прав, як, наприклад, при ухваленні рішень про сексуальне та репродуктивне здоров'я людини без його/її інформованої згоди, є сексуальним та ґендерним насильством⁵⁴⁹. З різних причин, у тому числі біологічних, соціальних, культурних і релігійних⁵⁵⁰, порушення сексуальних

і репродуктивних прав переважно і невідповідно сильніше торкається жінок і дівчат⁵⁵¹. Шкідливі ґендерні стереотипи, а також численні форми дискримінації, що взаємно перетинаються, та насильства за ґендерною ознакою призводять до порушення прав жінок на сексуальне та репродуктивне здоров'я⁵⁵². Окрім того, перешкоджання повному здійсненню жінками та дівчатами своїх сексуальних та репродуктивних прав є ґендерним насильством, оскільки це є дорівнює обмеженню доступу до послуг, яких потребують лише жінки та дівчата. З іншого боку, деякі порушення сексуальних і репродуктивних прав та здоров'я є сексуальним насильством⁵⁵³. Водночас важливо зазначити, що чоловіки і хлопчики також можуть зазнати порушень прав⁵⁵⁴ і мають бути залучені до процесу дотримання та здійснення репродуктивних прав⁵⁵⁵.

Міжнародна конференція з питань народонаселення та розвитку ознаменувала собою новий крок у визнанні відповідальності держав за забезпечення поваги сексуальних та репродуктивних прав завдяки закріпленню міжнародних зобов'язань у внутрішньому законодавстві. Це допоможе запобігти їхньому порушенню, притягнути до відповідальності винних⁵⁵⁶ та забезпечити доступність відповідних послуг для всіх осіб, незалежно від їхньої статі, ґендерної приналежності або будь-яких інших підстав для дискримінації⁵⁵⁷.

Деякі держави внаслідок різних чинників, таких як культурний або релігійний вплив і вкорінена дискримінація та нерівність, неохоче виконують свої міжнародні зобов'язання щодо забезпечення гарантій сексуальних і репродуктивних прав⁵⁵⁸. Це відбувається, наприклад, тоді, коли держави забороняють аборти⁵⁵⁹ або піддають окремих осіб примусовій стерилізації⁵⁶⁰.

схоже: Аборт, Насильницька стерилізація, Примусова контрацепція.

Римський статут (статут МКС)

Римський статут є установчим договором Міжнародного кримінального суду (МКС)⁵⁶¹. Його було ухвалено 17 липня 1998 р. державами-учасниками, які побажали «покласти край безкарності осіб, які вчиняють [найбільш тяжкі злочини], і тим самим сприяти попередженню таких злочинів»⁵⁶². Статут набув чинності 2002 року, і на момент підготовки цього документа його ратифікували 123 держави.

Римський статут разом із супровідним документом «Елементи злочинів» (з докладним описом того, які складові елементи кожного злочину мають бути задоволені⁵⁶³), вважається одним з найбільш просунутих інструментів з погляду визначення та заборони сексуального та ґендерного насильства як міжнародних злочинів⁵⁶⁴. У ньому чітко вказується, що зґвалтування, навернення до сексуального рабства, примус до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація та інші форми сексуального насильства є злочинами проти людяності⁵⁶⁵ та воєнними злочинами⁵⁶⁶. Сексуальні злочини можуть також переслідуватись у судовому порядку як геноцид, як фізичне знищення повністю або частково національної, етнічної, расової чи релігійної групи⁵⁶⁷.

Що стосується держав-учасниць, то ратифікація Римського статуту не лише сприяла встановленню юрисдикції МКС щодо злочинів, скоєних на їхній території чи їхніми громадянами⁵⁶⁸, вона ще й зобов'язує їх виконувати ці норми на внутрішньодержавному рівні. Це значно зміцнило або наростило національний потенціал у галузі розслідування міжнародних злочинів та судового переслідування за них⁵⁶⁹. Аналогічно, норми Римського статуту, спрямовані на забезпечення ґендерної справедливості на процесуальному, матеріальному та інституційному рівнях, вносять значний

внесок у боротьбу з безкарністю за скоєння сексуального та ґендерного насильства в усьому світі.

схоже: Міжнародне кримінальне право, Воєнні злочини, Злочини проти людяності, Геноцид.

ВИНОСКИ

- 523 Конвенція ООН про скасування работоргівлі та рабства («Конвенція про рабство»), 25 вересня 1926 року (набула чинності 9 березня 1927 року), стаття 1(1): «Рабство – це статус або стан особи, над якою здійснюються деякі або всі повноваження, пов’язані з правом власності».
- 524 І. Бантекас, «Розділ 7.3.3 Сексуальне рабство», у міжнародному кримінальному праві, Харт Паблішинг, 2010 рік.
- 525 Управління Верховного комісара Організації Об’єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ), «Скасування рабства та його сучасних форм», 2002 рік, на сайті: <https://www.ohchr.org/Documents/publications/slaveryen.pdf>.
- 526 Конвенція про рабство, зазн. тв., стаття 1(2).
- 527 МТКЮ, Кунарак та ін. Судове рішення, зазн. тв., пункти 540–543. МТКЮ ухвалив ширше визначення рабства, яке полягає у «здійсненні деяких або всіх повноважень, пов’язаних із правом власності щодо особи».
- 528 Римський статут Міжнародного кримінального суду, A/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), Статті 7(1)(c) та 7(1)(g).
- 529 Там само. У міжнародному збройному конфлікті, стаття 8(2)(b)(xxii). У збройному конфлікті неміжнародного характеру, стаття 8(2)(e)(vi).
- 530 Елементи злочинів МКС, зазн. тв., стаття 7(1)(g)-2, Сексуальне рабство – злочин проти людяності.
- 531 МКС, Судова Палата VI, Обвинувач проти Боско Нтаганди, Рішення, МКС-01/04-02/06, 8 липня 2019 року, пункт (b). 952.
- 532 Там само. У цьому разі жертв утримували в неволі, примушували до виконання різних робіт, включно з приготуванням їжі, і зазнавали постійних актів сексуального насильства, зокрема зґвалтувань. Див. пункти 954–961.
- 533 Рада з прав людини, Резолюція 6/14 про Спеціального Доповідача з Сучасних Форм Рабства, 28 вересня 2007 року, створена в 2007 р. замість Робочої групи ООН з Сучасних Форм Рабства за посиланням: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Slavery/WGSlavery/Pages/WGSlaveryIndex.aspx>; Фонд добровільних внесків ООН щодо сучасних форм рабства, за посиланням: <https://www.ohchr.org/EN/Issues/Slavery/UNVTFCS/Pages/WhattheFundis.aspx>; Рабство також недвозначно забороняється як порушення прав людини в різних документах з прав людини, див., наприклад, Організація африканської єдності, Африканська хартія прав людини і народів, 1 червня 1981 року (набула чинності 21 жовтня 1986 року), стаття 5.
- 534 Комісія з прав людини, Сучасні форми рабства, систематичні зґвалтування, сексуальне рабство та подібні до рабства звичай під час збройних конфліктів, Заключна доповідь, представлена Спеціальним Доповідачем пані Гей Дж. Макдугалл, E/CN.4/Sub.2/1998/13, 22 червня 1998 року, пункт (b). 30.
- 535 П. В. Селлерс і Дж. Кестенбаум (2020), «Зниклі безвісти»: Міжнародний злочин работоргівлі, Журнал міжнародного кримінального правосуддя, том 18, с. 12.
- 536 Там само.
- 537 Див. Конвенцію ООН про рабство, зазн. тв., Статті 1 і 2. Див. також: Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів, та звичай, подібних до рабства, 30 квітня 1956 року, стаття 3.
- 538 Дж-Мі. Хенкертс та Л. Досвальд-Бек, Звичайне міжнародне гуманітарне право, том І:
- Правила, Кембридж: Преса Кембриджського університету та Міжнародний комітет Червоного Хреста, 2005 рік, Правило 94 «Рабство і работоргівля», с. 327–330; також М.С. Бассіуні (1991), «Поневолення як міжнародний злочин», Журнал міжнародного права і політики Нью-Йоркського університету, том 23 (2), с. 454; П. В. Селлерс та Дж. Кестенбаум, зазн. тв., с. 2 і с. 16.
- 539 П. В. Селлерс та Дж. Кестенбаум, зазн. тв., с. 2 і с. 16.
- 540 Там само, с. 4.
- 541 Див. розділ «Торгівля (людьми/сексом)» далі. Див. також Протокол ООН про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, зазн. тв.
- 542 Канцелярія Обвинувача, Стратегічний план на 2016–2018 роки, 6 липня 2015 року, пункт 30, с. 14, на сайті: <http://www.pgaction.org/pdf/OTP-Draft-Strategic-Plan-2016-2018.pdf>. Див. розділ «Торгівля людьми» далі.
- 543 П. В. Селлерс та Дж. Кестенбаум, зазн. тв., с. 19.
- 544 Там само. Див., також Х. ван дер Вільт (2014), «Торгівля людьми, поневолення, злочини проти людяності: Розгадка концепцій», Китайський журнал міжнародного права, том 13, с. 303.
- 545 П. В. Селлерс та Дж. Кестенбаум, зазн. тв., с. 19–20.
- 546 За даними Всесвітньої організації охорони здоров’я (ВООЗ), сексуальне та репродуктивне здоров’я включає п’ять різних аспектів: 1) свобода вибору контрацепції та доступ до послуг з лікування безпліддя; 2) здоров’я матері та новонародженого; 3) послуги, пов’язані з інфекціями, що передаються статевим шляхом, та іншими смертельними ризиками, пов’язаними з репродуктивною функцією; 4) безпечні аборти та супутній догляд; і 5) здорове статеve життя. Фонд Організації Об’єднаних Націй у галузі народонаселення (ЮНФПА), Сексуальне та репродуктивне здоров’я для всіх*, 2010 рік, с. 13, за посиланням: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/uarh_report_2010.pdf.
- 547 ЮНФПА, Програма дій, прийнята на Міжнародній конференції з питань народонаселення та розвитку, Каїр, 5–13 вересня 1994 року, пункти 7.2–7.3, за посиланням: https://www.unfpa.org/sites/default/files/event-pdf/PoA_en.pdf; Див. також ЮНФПА, Данський інститут прав людини та Управління Верховного комісара Організації Об’єднаних Націй з прав людини (УВКПЛ), Репродуктивні права - це права людини, Довідник для національних установ з прав людини, 2014 рік, с. 22–23, за посиланням: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/NHRHandbook.pdf>.
- 548 Комітет з економічних, соціальних та культурних прав (КЕСКП), Зауваження загального порядку № 22 про право на сексуальне та репродуктивне здоров’я (стаття 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права), E/C.12/GC/22, 2 травня 2016 року, зокрема, пункти 2, 5–6, 11–21.
- 549 Жіночі ініціативи за гендерну справедливість (WIGJ), Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство, 2019 рік, частина 2(4)(c), частина 4(2)(b).
- 550 Європейський парламент, Пропозиція про прийняття Європейським парламентом резолюції про сексуальне та репродуктивне здоров’я та права, 2013/2040 (INI), 3 грудня 2013 року, пункти F, J.
- 551 Репродуктивні права – це права людини, Посібник для національних установ з прав людини, зазн. тв., с. 26.
- 552 УВКПЛ, Спільна заява експертів ООН з прав людини*, Доповідач з прав жінок

Міжамериканської комісії з прав людини та Спеціальних доповідачів з прав жінок та правозахисників Африканської комісії з прав людини та народів, 24 вересня 2015 року на сайті: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=16490&LangID=F>.

- 553 Наприклад, акушерське та гінекологічне насильство є однією з форм ґендерного насильства, яка порушує сексуальні та репродуктивні права жінок і дівчат і може мати сексуальний характер. Акушерське та гінекологічне насильство може включати недоречні або недобровільні дії, що здійснюються лікарями, такі як вагінальна пальпація або епізіотомія, що виконуються без згоди. Парламентська асамблея Ради Європи, Резолюція 2306 (2019) про акушерське та гінекологічне насильство, Док. 14965, 3 жовтня 2019 року.
- 554 Репродуктивні права – це права людини, Посібник для національних установ з прав людини, зазн. тв., с. 27.
- 555 Там само, с. 26.
- 556 Ж. Коттінґем, Е. Кісмоді, А. М. Хілбер, О. Лінчетто, М. Столхофер та С. Грускін (2010), «Застосування прав людини з метою охорони сексуального та репродуктивного здоров'я: вдосконалення нормативно-правової бази», Бюлетень Всесвітньої організації охорони здоров'я, том 88(7), с. 481–560.
- 557 Європейський парламент, Пропозиція про ухвалення резолюції Європейського парламенту щодо сексуального та репродуктивного здоров'я та прав, зазн. тв., пп. 5, 7, 14; Африканський союз, Протокол до Африканської хартії прав людини та народів щодо прав жінок в Африці («Мапутський протокол»), 11 липня 2003 року, стаття 14.
- 558 Див., наприклад, дебати про включення сексуальних і репродуктивних прав до резолюції 2467 (2019) РБ ООН про сексуальне насильство в умовах конфлікту та сильний опір з боку Сполучених Штатів. Те, що написано синім кольором: «Оглядаючись назад: Переговори щодо резолюції 2467 про сексуальне насильство в умовах конфлікту», 2 травня 2019 р., за посиланням: <https://www.whatsinblue.org/2019/05/in-hindsight-negotiations-on-resolution-2467-on-sexual-violence-in-conflict.php>; Глобальний центр правосуддя, «Рада Безпеки ООН ухвалює резолюцію 2467», 23 квітня 2019 року, на сайті: <http://www.globaljusticecenter.net/press-center/press-releases/1117-un-security-council-adopts-resolution-2467>.
- 559 МФЛЛ, Обсерваторія Сьюдадано, «Аборт у Чилі: Жінки стикаються з незліченними перешкодами», 2018, за посиланням: <https://www.fidh.org/en/region/americas/chile/abortion-in-chile-women-face> МФЛЛ, RADDHO (Африканська зустріч на захист прав людини), LSDH (Швейцарська ліга прав людини), «», «Заборона на аборти в Сенегалі», 2014 рік, на сайті: <https://www.fidh.org/en/region/Africa/senegal/report-senegal-i-don-t-want-this-child-i-want-to-go-to-school>. Див. раніше термін «Аборт».
- 560 Див. раніше термін «Примусова стерилізація».
- 561 МКС було засновано після того, як Статут набув чинності 1 липня 2002 року. Для отримання детальнішої інформації щодо Суду відвідайте веб-сайт Суду за посиланням: <https://www.icc-cpi.int/about>.
- 562 Римський статут, зазн. тв., Преамбула.
- 563 Див., наприклад, «Елементи злочину проти людяності» – Зґвалтування: "1. Виконавець зазіхнув на тіло особи, вчинивши діяння, внаслідок якого мало місце проникнення, навіть найменше, у будь-який бік, частину тіла потерпілого чи виконавця, статевим членом чи будь-чим іншим, в анальний чи генітальний отвір потерпілого. 2. Зазіхання було скоєно із застосуванням сили чи загрози силою щодо цієї чи іншої особи, або шляхом примусу, викликаного, наприклад, страхом перед насильством, грубим примусом, затриманням, психологічним тиском чи зловживанням владою, або шляхом використання ситуації, що характеризується примусом, або посягання було скоєно щодо особи, нездатної надати згоду, що виражає її справжню волю. 3. Діяння було скоєно у рамках широкомасштабного чи систематичного нападу на цивільне населення. 4. Виконавець знав, що діяння є частиною широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення, або мав намір зробити його частиною такого нападу. – «Елементи злочинів» МКС, зазн. тв., стаття 7(1)(g)-1).
- 564 С. Стен, Критичний вступ в міжнародне кримінальне право, Кембридж: Преса Кембриджського університету, 2019 рік, с. 63–64.
- 565 Римський статут, зазн. тв., стаття 7(1)(g).
- 566 Там само, стаття 8(2)(b)(xxii) та 8(2)(e)(vi).
- 567 Там само. Стаття 6(c).
- 568 Там само. Стаття 12(1).
- 569 МФЛЛ, Непочуті, Невраховані: На шляху до відповідальності за сексуальне та ґендерне насильство в МКС та за його межами, 2018 р., с. 9, за посиланням: https://www.fidh.org/IMG/pdf/sgbv_721a_eng_au_20_nov_2018_13h_web.pdf.

Сексуальні злочини

Сексуальне насильство

Стигматизація

Сексуальні злочини

Термін «сексуальні злочини» зазвичай стосується певних актів сексуального насильства (див. далі), заборонених відповідно до кримінального законодавства⁵⁷⁰. У цьому документі згадуються кілька прикладів сексуальних злочинів, таких як зґвалтування, сексуальне рабство, сексуальна експлуатація, примусова стерилізація та примушення до проституції. Універсального та вичерпного переліку таких злочинів немає, оскільки вони різняться залежно від правових систем та можуть змінюватися з часом⁵⁷¹. Для того, щоб сексуальні злочини могли бути визнані злочинами згідно з міжнародним кримінальним правом, вони мають бути скоєні в конкретному контексті, який відповідає відповідним критеріям кваліфікації злочину геноциду, злочинів проти людяності або воєнних злочинів⁵⁷².

схоже: Сексуальне насильство, Зґвалтування, Рабство (сексуальне), Експлуатація (сексуальна), Насильницька проституція, Насильницька стерилізація.

Сексуальне насильство

Сексуальне насильство⁵⁷³ слід розуміти як широку категорію діянь сексуального характеру⁵⁷⁴. Як таке, воно часто визначається з посиланням на невичерпний перелік прикладів діянь, які можуть бути сексуальним насильством, наприклад: зґвалтування, сексуальне рабство, примушування до проституції, примусові шлюби, примусове оголення⁵⁷⁵ та будь-які інші дії сексуального характеру⁵⁷⁶, вчинені без щирої згоди та/або із застосуванням сили або за обставин, що характеризуються примусом. Будь-який акт сексуального насильства є порушенням фізичної та психологічної недоторканності та особистої автономії людини⁵⁷⁷, а також формою ґендерного насильства⁵⁷⁸.

У 2019 році група з понад 50 організацій громадянського

супільства ухвалила Декларацію громадянського суспільства про сексуальне насильство, в якій аналізується поняття «сексуальне», особливо з погляду самих жертв та осіб, які пережили насильство⁵⁷⁹.

ДЖЕРЕЛО: Називайте речі своїми іменами. Кампанія «Жіночі ініціативи за гендерну справедливість» – <https://4genderjustice.org/home/campaigns/>.

У Декларації перераховано загальні засади, що дають змогу припустити сексуальний характер діяння, і навіть приклади сексуального насильства. Вони не є вичерпними і лише уможливають краще розуміння суті сексуального насильства⁵⁸⁰.

Серед загальних засад Декларація визнає, що «сексуальне насильство включає одиничні, множинні, повторювані або періодичні дії, які в даному контексті сприймаються жертвою, злочинцем та/або їхніми громадами як сексуальні за своїм характером. Такі дії мають кваліфікуватися як сексуальне насильство, якщо вони порушують сексуальну автономію або статеву недоторканність тієї чи іншої особи⁵⁸¹». Ці дії можуть бути вчинені будь-якою особою і проти будь-якої особи у будь-який час (миру чи конфлікту) та в будь-якому середовищі (публічному чи приватному) і не обов'язково пов'язані з фізичним контактом чи сексуальним задоволенням⁵⁸².

Сексуальне насильство може мати серйозні, численні, негайні чи віддалені, а іноді й довготермінові наслідки для здоров'я та життя осіб, які пережили насильство, включно з медичними, психологічними, соціальними та матеріальними наслідками, таким як розриви піхви та анального отвору, небажана вагітність, ранні та примусові шлюби, інфекції, що передаються статевим шляхом, такі як ВІЛ/СНІД, стигматизація та почуття сорому, посттравматичний стресовий розлад, депресія, ризикована поведінка, в тому числі суїцидальна, відмова від навчання у школі, втрата

роботи, злочини «на захист честі», насильницькі вбивства та знищення громад у ситуаціях криз та конфліктів»⁵⁸³.

Держави зобов'язані попереджати будь-які види сексуального насильства та забезпечувати захист від них, а також карати осіб, які здійснюють такі акти, та забезпечувати репарації жертвам у тих випадках, коли таке насильство відбувається⁵⁸⁴. Однак виконання цього зобов'язання на практиці зазвичай залежить від того, які дії кваліфікуються як сексуальне насильство відповідно до національного законодавства. Наприклад, калічення жіночих статевих органів або подружнє зґвалтування будуть заборонені в одних країнах, а в інших ці діяння замовчуються, чим створюються умови для її вкорінення⁵⁸⁵.

Попри зобов'язання держав, сексуальне насильство, як і раніше, поширене не тільки в усіх конфліктах, а й у мирний час у всьому світі. Воно зачіпає здебільшого жінок і дівчат, проте чоловіки та хлопчики також зазнають сексуального насильства⁵⁸⁶.

скоже: Сексуальні злочини, Сексуальне та ґендерне насильство та дискримінація.

Стигматизація

Стигматизація є невід'ємним наслідком майже кожного епізоду сексуального насильства⁵⁸⁷. Постраждалих часто засуджують і присоромлюють, родичі, друзі, громада або все суспільство уникають або піддають їх остракізму⁵⁸⁸ замість надання захисту та допомоги для відновлення після пережитого. Стигматизація може поширюватися й на членів сім'ї жертви, наприклад, на дітей, які народилися внаслідок зґвалтування⁵⁸⁹.

Стигматизація часто не дозволяє жертвам звернутися за емоційною, медичною, психологічною, соціальною та/або правовою допомогою. Як підтвердив Адама Дієнг,

Спеціальний радник із запобігання геноциду та колишній виконавч обов'язків Спеціального представника Генерального секретаря з сексуального насильства в умовах конфлікту, «жертви, які змогли пережити зґвалтування, часто не можуть пережити його соціальних наслідків», додавши при цьому, що «простіше кажучи, стигматизація вбиває»⁵⁹⁰.

Стигматизація жертв сексуального насильства зумовлена патріархальними і сексистськими нормами, цінностями та поглядами, що глибоко вкоренилися, й вона посилюється культурою зґвалтувань⁵⁹¹. Вона заснована на припущенні, що внаслідок сексуального характеру злочину, жертви відіграють певну роль, сприяючи його вчиненню, і тому можуть нести провину у його вчиненні та наслідках⁵⁹².

Стигматизація при скоєнні сексуального насильства має бути переспрямована з жертви на злочинця, щоб дати можливість жертвам отримати доступ до підтримки, на яку вони заслуговують, сприяти запобіганню сексуальному насильству та боротьбі з ним, а також припиняти безкарність.

скоже: Міфи та стереотипи, Покладання провини на жертву.

Гендерне вираження

Те, як людина повідомляє про свою гендерну ідентичність іншим, наприклад, як вона одягається, поводить чи говорить про себе.

Гендерна ідентичність

Внутрішнє відчуття людини як чоловіка або жінки, чи когось середнього.

Орієнтація/потяг

Сексуальний та/або романтичний потяг до інших.

Стать

Означення: чоловік, жінка або інтерсекс, дане при народженні з урахуванням частин тіла.

ВИНОСКИ

- 570 Наприклад, сексуальні злочини, які підпадають під юрисдикцію Міжнародного кримінального суду (МКС), включають зґвалтування, примушення до проституції та інші форми сексуального насильства. МКС, Канцелярія Прокурора, Програмний документ із сексуальних та ґендерних злочинів, червень 2014 року, с. 3
- 571 Наприклад, у той час, як одні держави включили до своєї національної юрисдикції визначення сексуальних злочинів, що містяться в Римському статуті, а інші адаптували їх до своїх власних кримінально-правових рамок, деякі країни просто не є учасниками Римського статуту. Міністерство закордонних справ та у справах Співдружності Сполученого Королівства, Міжнародний протокол про документування та розслідування випадків сексуального насильства в умовах конфлікту, друге видання («Протокол PSVI»), березень 2017 року, с. 42.
- 572 Див. терміни «Злочини проти людяності», «Геноцид» та «Воєнні злочини».
- 573 Сьогодні багато фахівців, що працюють із людьми, які постраждали від насильства, намагаються не використовувати термін «сексуальне» через його позитивну конотацію — лише «сексуалізоване».
- 574 Про важливість широкого розуміння цього терміна для кращого розуміння досвіду жертв та ухвалення ефективної політики та законів див. також Протокол PSVI, зазн. тв., с. 18.
- 575 Див., наприклад, визначення, надане Генеральним секретарем ООН у Раді Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН), Сексуальне насильство в умовах конфлікту, Доповідь Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, S/2019/280, 29 березня 2019 року, с. 3; Міжнародний кримінальний трибунал щодо Руанди (МКТР), Судове переслідування за сексуальне насильство: Посібник з передової практики у сфері розслідування злочинів, пов'язаних із сексуальним насильством, та судового переслідування за них у постконфліктних регіонах: Уроки, отримані з діяльності Канцелярії Обвинувача МКТР («Посібник МКТР з передової практики»), 2014, с. 8; див. також визначення, що міститься в Керівних засадах Африканської Хартії з прав людини і народів (АКПЛН) щодо боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, в яких сексуальне насильство визначається як «будь-який статевий акт, вчинений не за взаємною згодою, а потім наводиться не вичерпний перелік діянь, що є сексуальним насильством, з фізичним контактом або без нього: «сексуальне насильство означає будь-який статевий акт, вчинений не за взаємною згодою, загрозу вчинити такий акт або спробу вчинити його, або примус когось іншого до вчинення такого акту щодо третьої особи. Ці дії розглядаються як дії, що здійснюються без згоди однієї зі сторін, коли вони пов'язані з насильством, загрозою насильства чи примусом. Примус може бути результатом психологічного тиску, неправомірного впливу, затримання, зловживання владою або шляхом використання обстановки, що характеризується примусом, або особи, яка не здатна дати згоду, що виражає її справжню волю. АКПЛН, Керівні засади боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці, Ніамей, 2017 рік, пункти (b). 3 (1) а) та 3 (1) b). Див. також визначення Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ): «будь-який статевий акт, спроба вчинити статевий акт, небажаний коментарі або залицяння сексуального характеру або дії, спрямовані на торгівлю людьми або в інший спосіб, або інші дії, спрямовані на сексуальність людини з використанням примусу з боку будь-якої особи, незалежно від її стосунків із жертвою, за будь-яких обставин, включаючи, але не обмежуючись цим, дім та роботу». ВООЗ, Всесвітня доповідь про насильство та здоров'я, глава 6 «Сексуальне насильство», 2002 рік, с. 149, на сайті: https://www.who.int/violence_injury_prevention/violence/global_campaign/en/chap6.pdf.
- 576 МКС, Елементи злочинів, 3–10 вересня 2002 року (переглянуто у 2010 році), стаття 7(1) (g)-6. Елементи злочинів передбачають, що злочин у формі «інших актів сексуального насильства» (як злочин проти людяності) слід розуміти, як «вчинення злочинцем акту сексуального характеру щодо однієї чи кількох осіб, або примус такої особи або осіб до вчинення акту сексуального характеру із застосуванням сили чи загрози застосування сили чи грубого примусу [...] або з використанням ситуації, що характеризується примусом, або неможливості такої особи чи осіб дати згоду, що виражає їхню справжню волю». Елемент 1.
- 577 ООН-Жінки, «Визначення сексуального посягання та інших елементів», останнє оновлення 8 січня 2018 року, за посиланням: <https://www.endvawnow.org/en/articles/453-definition-de-lagression-sexuelle-et-autres-liments.html> Міжамериканський суд з прав людини (МАСПЛ), Лопес Сото та Відріс проти Венесуели, Рішення (Обставини справи. Відшкодування збитків та витрат), 26 вересня 2018 року, вимога 206, с. 44, пункт 152; Рада з прав людини, Доповідь Управління Верховного комісара ООН з прав людини, Сексуальне насильство в Україні у зв'язку з конфліктами (14 березня 2014 року – 31 січня 2017 року), A/HRC/34/CRP.4, 16 березня 2017 року, пункти 8, 33 та 144; Міжнародний кримінальний трибунал з колишньої Югославії (МТКЮ), Звинувачення проти Драголюб Кунараца, Радомира Ковача та Зорана Вуковича, Судове рішення, IT-96-23-T&IT-96-23/1-T, 22 лютого 2001 року, пункт 457; Європейський суд з прав людини (ЄСПЛ), справа «М.К. проти Болгарії», заява № 39272/98, 4 грудня 2003 року; Міжнародна конференція по району Великих озер, Протокол про запобігання та припинення сексуального насильства щодо жінок та дітей, 30 листопада 2006 року, стаття 1.
- 578 Сексуальне насильство було визнано «найсерйознішим і найнебезпечнішим видом ґендерного насильства, що виникає у гострих надзвичайних ситуаціях». Міжурядовий постійний комітет (МПК), Керівні засади втручання у разі ґендерного насильства в умовах гуманітарної кризи: Акцентування уваги на попередженні сексуального насильства у надзвичайних ситуаціях та реагування на нього, 2005 рік, с. 1, за посиланням: <https://www.unhcr.org/453492294.pdf>. Найчастіше, зважаючи на взаємозв'язок між сексуальним і ґендерним насильством, термін «сексуальне та ґендерне насильство» використовується як широка категорія насильства, особливо, коли воно зачіпає жінок. Водночас важливо зазначити, що він не є синонімом терміна «насильство щодо жінок» і що, хоча всі види сексуального насильства мають ґендерний характер, не всі види ґендерного насильства мають сексуальний характер. Див. визначення «ґендерного насильства та дискримінації» раніше.
- 579 Жіночі ініціативи за ґендерне правосуддя (WIGJ), Декларація громадянського суспільства про сексуальне насильство, 2019 р., за посиланням: <https://4genderjustice.org/wp-content/uploads/2019/11/English-Civil-Society-Declaration-on-Sexual-Violence.pdf>. Дізнайтеся більше про кампанію «Називати речі своїми іменами», яка була біля джерел Декларації на веб-сайті WIGJ за посиланням: <https://4genderjustice.org/home/campaigns/defining-sexual-violence/>.
- 580 Там само.
- 581 Там само, Частина 1 (1) та відповідний коментар с. 12.
- 582 Там само, Частина 1 (3), (4), (5) і (6) та відповідний коментар, с. 12–14.
- 583 МФПЛ, Заява, прийнята в рамках 40-го Конгресу МФПЛ 18 листопада 2019 року на тему

«Сексуальне та ґендерне насильство щодо жінок», на сайті: <https://www.fidh.org/en/issues/women-s-rights/sexual-and-sexist-violence-against-women>.

- 584 Там само. Див. зобов'язання держав, зазначені у термінах «Автономія (особиста)» та «ґендерне насильство та дискримінація».
- 585 Наприклад, див. дослідження, проведене у 2018 році щодо групи африканських країн: Фонд Томсона Рейтера та організація '28TOOMANY', Закон та КЖПО, Огляд 28 африканських країн, 2018 рік, за посиланням: [https://www.28toomany.org/static/media/uploads/Law%20Reports/the_law_and_fgm_v1_\(september_2018\).pdf](https://www.28toomany.org/static/media/uploads/Law%20Reports/the_law_and_fgm_v1_(september_2018).pdf); Див. також оновлений аналіз «Рівність зараз», «КЖПО та закон у всьому світі», 19 червня 2019 року, за посиланням: https://www.equalitynow.org/the_law_and_fgm.
- 586 Заява Конгресу МФПЛ 2019 року про сексуальне та ґендерне насильство щодо жінок, зазн. тв.
- 587 Кембриджський словник, «Стигматизація», за посиланням <https://dictionary.cambridge.org/fr/dictionnaire/anglais/stigmatization>; Словник Коллінза, «Стигматизація», за посиланням: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/stigmatize>.
- 588 Організація Об'єднаних Націй, «Зміщення сорому, стигматизації з жертв сексуального насильства на злочинців в умовах конфлікту», перший заступник Генерального секретаря, розповідає Групі про відзначення Міжнародного Дня, 21 червня 2016 року, за посиланням: <https://www.un.org/press/en/2016/dsgsm983.doc.htm>; Див. дослідження, здійснене в Демократичній Республіці Конго, К. Альбутт, Дж. Т. Д. Келлі, Дж. Кабанга та М. Ван Руаен (2016 рік), «Стигматизація та відторгнення жертв сексуального насильства в східній частині Демократичної Республіки Конго», «Лиха», том 41(2).
- 589 В. Роувердер (Інститут досліджень у галузі розвитку), «Реінтеграція дітей, народжених внаслідок зґвалтування у воєнний час», 17 червня 2019 року, за посиланням: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/5d431080ed915d09d7280ce4/628_Reintegration_of_Children_Born_of_Wartime_Rape.pdf; «ООН-Жінки», «Я – рівність поколінь: «Я – дитина, народжена від зґвалтування у воєнний час», 18 листопада 2019 року, на сайті: <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2019/11/i-am-generation-equality-ajna-jusic-for-gotten-children-of-war>.
- 590 РБ ООН, Сором, Стигматизація, нерозривно пов'язана з логікою сексуального насильства як військової тактики, Спеціальний радник повідомляє Раді Безпеки, як доповідачі вимагають визнання для осіб, які пережили насильство, SC/12819, 15 травня 2017 року.
- 591 РБ ООН, Доповідь Генерального секретаря про сексуальне насильство в умовах конфлікту, S/2017/249, 15 квітня 2017 року, с. 6; УВКПЛ, Захист жертв сексуального насильства: Здобуті уроки, Доповідь про робочу нараду, 2019 рік, с. 19, на сайті: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/ReportLessonsLearned.pdf>.
- 592 Наприклад, допити під час судового розгляду про сексуальне життя жертви або її поведінку лише посилюють стигматизацію. УВКПЛ, Захист жертв сексуального насильства: Здобуті уроки, зазн. тв., с. 13.

Торгівля людьми (секс-торгівля)

Травма (психотравматичний розлад)

Торгівля людьми

Торгівля людьми означає «здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або отримання людей [...]»⁵⁹³. Торговля людьми з метою сексуальної експлуатації (або «секс-торгівля людьми») є одним із різновидів цього явища⁵⁹⁴, і є, зокрема, передумовою примушування до проституції або сексуального рабства. Це найпоширеніша форма торгівлі людьми, особливо в Північній і Південній Америці, Європі і Східній Азії та Тихоокеанському регіоні⁵⁹⁵. Торговля людьми визначається як «здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або отримання людей за допомогою погрози застосування сили або її застосування, або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю становища або шляхом підкупу у вигляді платежів або вигод для отримання згоди людини, яка контролює іншу особу»⁵⁹⁶. У випадках торгівлі людьми питання про згоду жертви є недоречним⁵⁹⁷. У ситуаціях, коли йдеться про дітей (до вісімнадцяти років), для кваліфікації торгівлі людьми, не обов'язкова наявність застосування до цих людей насильства, погрози, примусу, викрадення, шахрайства, обману або зловживання владою⁵⁹⁸.

Жінки та дівчата разом становлять близько 70% від загальної кількості жертв торгівлі людьми⁵⁹⁹; серед цих жертв понад чотири жінки з п'яти і майже три дівчини з чотирьох стають жертвами торгівлі людьми з метою сексуальної експлуатації⁶⁰⁰. Торговля людьми та секс-торгівля особливо поширені під час збройних конфліктів у зв'язку з вищою вразливістю деяких осіб, роздробленістю інститутів правосуддя та правоохоронних органів, а також переміщенням населення⁶⁰¹. Мігранти, біженці та особи, які шукають притулку, наражаються на великий ризик стати жертвами торгівлі людьми⁶⁰².

Згідно з міжнародним правом, як зазначено в

Палермському протоколі⁶⁰³, держави зобов'язані вживати всіх заходів для запобігання та припинення торгівлі людьми, включно із торгівлею з метою сексуальної експлуатації⁶⁰⁴, та для покарання за неї, зокрема за допомогою розробки чіткої політики в галузі попередження⁶⁰⁵, належного законодавства, що встановлює кримінальну відповідальність за торгівлю людьми⁶⁰⁶, надання всебічного захисту та допомоги жертвам⁶⁰⁷, а також співробітництва між державами-членами у справі репатріації жертв та забезпечення їм найкращого можливого догляду⁶⁰⁸.

У міжнародному кримінальному праві, Римський статут Міжнародного кримінального суду не містить торгівлі людьми як окремого складу злочину. Однак у ньому є діяння «незаконне перевезення людей» у рамках злочину проти людяності у формі оборнення у рабство⁶⁰⁹.

сюжє: Експлуатація (Сексуальна), Рабство (Сексуальне), Примусова проституція, Шлюб.

Травма (психотравматичний розлад)

Термін «травма» тут означає фізичну або психологічну шкоду, спричинену надзвичайно негативним досвідом, який іноді називають «травматичний досвід»⁶¹⁰. Вона набуває різних форм залежно від людини, її соціального середовища та підтримки, будь-яких раніше існуючих психологічних станів, в тому числі депресії або тривожності, минулого життєвого досвіду, а також самого травматичного досвіду. Травма може бути індивідуальною або колективною⁶¹¹.

Психотравматичні розлади є загально поширеними наслідками сексуального насильства і є наслідком нейробіологічних та психічних механізмів виживання у відповідь на сильний стрес (наприклад, «ефект ступору» або дисоціація)⁶¹². Ці механізми виживання призводять не лише до психологічних наслідків, а й до неврологічного розладу, який може спричинити серйозні порушення в емоційних контурах

та контурах пам'яті (наприклад, травматичні спогади або травматична амнезія)⁶¹³. Експерти та фахівці-практики іноді виділяють «синдром травми з'валтування»⁶¹⁴.

Наслідки травми індивідуальні і залежать від людини, але часто мають тривалий вплив на фізичне, психічне, сексуальне та репродуктивне здоров'я жертв у короткостроковій, середньостроковій чи довгостроковій перспективі⁶¹⁵. Наприклад, міжнародні дослідження показали, що психотравматичні розлади можуть серйозно впливати на психічне здоров'я жертв сексуального насильства у вигляді «тривожних розладів, депресії, розладів сну, когнітивних розладів, розладів харчової поведінки, залежностей»⁶¹⁶. Травма також впливає на фізичне здоров'я через такі розлади, як «стрес та стратегії виживання, серцево-судинні та респіраторні захворювання, діабет, ожиріння, епілепсія, імунні порушення, гінекологічні захворювання, інфекції, що передаються статевим шляхом, розлади травлення, втома та хронічний біль»⁶¹⁷. Крім того, психотравма може також мати серйозні наслідки для емоційного, соціального, професійного, культурного, освітнього та статевого життя жертв⁶¹⁸. Без належних турботи та підтримки психотравматичні розлади можуть тривати роками, десятиліттями і навіть протягом усього життя.

Травматичний досвід, отриманий окремою жертвою, може впливати на все суспільство. Як наголосив Генеральний секретар Організації Об'єднаних Націй, цитуючи висновки Комісії з прав людини в Південному Судані, «сексуальне насильство стало настільки поширеним, що жінки та дівчата є «травмованими колективно»»⁶¹⁹.

Травма, пов'язана із сексуальним насильством, часто не обмежується самим травматичним досвідом, а часто посилюється стигматизацією та соціальною остракізмом, з якими можуть зіткнутися жертви⁶²⁰.

Поширеність травм серед жертв та осіб, які пережили сексуальне та гендерне насильство, а також ризик повторної

Т травматизації вимагають, щоб усі фахівці, які працюють з жертвами та особами, що пережили насильство, проходили належну підготовку щодо застосування принципу «не нашкодь», особливо в контексті сексуального та ґендерного насильства⁶²¹.

схоже: Обставини, що обтяжують, Конфіденційність, Принцип «не нашкодь».

ВИНОСКИ

- 593 Протокол ООН про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 15 листопада 2000 року («Палермський протокол»), стаття 3(а).
- 594 Див. визначення терміну «Експлуатація (сексуальна)» раніше.
- 595 Управління Організації Об'єднаних Націй з наркотиків та злочинності (УНЗООН), Глобальна доповідь про торгівлю людьми, 2018 рік, с. 10, на сайті: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/glotip/2018/GLOTIP_2018_BOOK_web_small.pdf.
- 596 Палермський протокол, зазн. тв., стаття 3(а).
- 597 Там само, стаття 3(b).
- 598 Там само, стаття 3(с).
- 599 УНЗ ООН, Глобальна доповідь про торгівлю людьми за 2018 рік, зазн.тв., с. 10.
- 600 Там само, с. 25, 28.
- 601 Там само, с.12.
- 602 Там само.
- 603 Палермський протокол, зазн.тв.
- 604 Див. також Конвенцію ООН про боротьбу з торгівлею людьми та з експлуатацією проституції третіми особами, 2 грудня 1949 року (набула чинності 25 липня 1951 року); Конвенцію ООН про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, 18 грудня 1979 року (набула чинності 3 вересня 1981 року) (КЛДЖ), стаття 6; Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЖ»), Загальна рекомендація № 19 про насильство щодо жінок, 1992 рік, стаття 6, пункти 13–16; Конвенція ООН про права дитини, 20 листопада 1989 року (набула чинності 2 вересня 1990 року), стаття 35; Факультативний протокол ООН до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії, 25 травня 2000 року (набув чинності 18 січня 2002 року); Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), Рекомендовані принципи та керівні положення з прав людини та торгівлі людьми, Доповідь Верховного комісара ООН з прав людини Економічній та Соціальній Раді, E/2002/68/Add.1, 20 травня 2002 року Див. також коментар до таких керівних положень в УВКПЛ, Рекомендовані принципи та керівні положення з питань прав людини та торгівлі людьми, 2010 рік, на сайті: https://www.ohchr.org/Documents/Publications/Commentary_Human_Trafficking_en.pdf. На регіональному рівні див., зокрема, Конвенцію Ради Європи про протидію торгівлі людьми, Варшава (Варшавська конвенція), 16 травня 2005 року.
- 605 Палермський протокол, зазн. тв., стаття 9; Варшавська конвенція, там саме, стаття 5.
- 606 Палермський протокол, Там само, стаття 5; Рекомендовані принципи та керівні положення щодо прав людини та торгівлі людьми, зазн. тв., Рекомендовані принципи 12–17; Варшавська конвенція, зазн. тв., статті 18–26.
- 607 Палермський протокол, Там само, стаття 6; Рекомендовані принципи та керівні положення щодо прав людини та торгівлі людьми, Там само, Рекомендовані принципи 7–11; Варшавська конвенція, Там само, зокрема Статті 12, 15.
- 608 Палермський протокол., Там само, стаття 8; Варшавська конвенція. Там само, стаття 16.
- 609 Римський статут, зазн. тв., стаття 7 (2) (с). Статут визначає поневолення як «здійснення деяких чи всіх повноважень, пов'язаних із правом власності на особу, і включає здійснення таких повноважень у процесі торгівлі людьми, зокрема жінками та дітьми».
- 610 Після травми, «Що таке травма?», на сайті: <https://www.aftertrauma.org/what-is-trauma/what-is-trauma> Словник Коллінза, «Травма», на сайті: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/trauma>.
- 611 Міністерство закордонних справ та у справах Співдружності Сполученого Королівства, Міжнародний протокол про документування та розслідування випадків сексуального насильства в умовах конфлікту, Друге видання («Протокол PSVI»), березень 2017 року, с. 231–242.
- 612 А.К. Макфарлейн (2010), «Довгострокові наслідки травматичного стресу: переплетені фізичні та психологічні наслідки», Світова Психіатрія, том 9 (1), с. 3–10.
- 613 М. Салмона, Вплив сексуального насильства на здоров'я жертв: травматична пам'ять на роботі, 2016, за посиланням: https://www.memoiretraumatique.org/assets/files/v1/Articles-Dr-MSalmona/2016_impact_of_sexual_violence_on_victim_s_health.pdf
- 614 Протокол PSVI, зазн. тв., с. 234.
- 615 ВООЗ, Всесвітня доповідь про насильство та здоров'я, 2002 рік, с. 162–163, на сайті: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/42495/9241545615_eng.pdf?sessionid=D-3C257AF440282F730B393420064F7AF?sequence=1; ВООЗ та ін., «Психічне здоров'я та психологічна підтримка сексуального насильства в умовах конфлікту»: Принципи та втручання, 2012 р., с. 2, за посиланням: <https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/104266/.Retrieve>.
- 616 Там само; Вплив сексуального насильства на здоров'я жертв 2016 року, зазн. тв.,; Протокол PSVI, зазн. тв., с. 233.
- 617 Там само.
- 618 Це було визнано суддями Міжнародного кримінального суду (МКС) як обтяжуюча обставина. МКС, Судова палата VI, Прокурор проти Боско Нтаганди, Винесення вироку, ICC-01/04-02/06, 7 листопада 2019 року, пункт 130.
- 619 Рада Безпеки ООН (РБ ООН), Доповідь Генерального секретаря про сексуальне насильство в умовах конфлікту, S/2018/250, 16 квітня 2018 року, пункт 14.
- 620 Всесвітня доповідь про насильство та здоров'я 2002 року, зазн. тв., с. 163.
- 621 Протокол PSVI, зазн.тв., с. 85–86. Див., також термін «Принцип "Не Нашкодь"» раніше.

Універсальна юрисдикція

Універсальна юрисдикція

Універсальна юрисдикція дозволяє державам застосовувати, а в деяких випадках і зобов'язує їх здійснювати свою юрисдикцію щодо тяжких міжнародних злочинів, в тому числі воєнних злочинів, злочинів проти людяності, геноциду, катування, насильницьких зникнень та позасудових страт⁶²² – незалежно від того, де ці злочини були скоєні та незалежно від громадянств злочинця та жертви⁶²³. Тому вона є одним із ключових інструментів боротьби з безкарністю, серед іншого у випадках, пов'язаних із сексуальним та ґендерним насильством⁶²⁴. Наприклад, жертви, які не мають доступу до правосуддя у своїй країні, можуть шукати правосуддя в іншому місці на підставі універсальної юрисдикції.

Умови для застосування універсальної юрисдикції різні залежно від злочину та законодавства відповідної країни, хоча найчастіше держави вимагають у тій чи іншій формі присутності (ймовірної чи фактичної присутності або проживання) підозрюваного на їхній території, щоб ініціювати процес універсальної юрисдикції (навіть якщо така присутність не потрібна за міжнародним правом, як, наприклад, у випадках серйозних порушень Женевських конвенцій)⁶²⁵.

Жертви міжнародних злочинів, в тому числі сексуального та ґендерного насильства, а також громадські організації, дедалі частіше використовують універсальну юрисдикцію тоді, коли немає інших можливостей для здійснення правосуддя. Це стосується, наприклад, злочинів, скоєних у Руанді, Сирії, Афганістані, Демократичній Республіці Конго, Ліберії, Чилі, Аргентині, Сполучених Штатах Америки, Іспанії та інших країнах⁶²⁶.

ВИНОСКИ

- 622 Організації Trial International, МФПЛ, REDRESS, ECCHR (Європейський центр з конституційних прав та прав людини) та FIBGAR, Виклики, пов'язані з доказуванням, у справах у рамках універсальної юрисдикції, Щорічний огляд з питань універсальної юрисдикції, 2019 рік, с. 9, за посиланням: https://www.fidh.org/IMG/pdf/trialinternational_ujar5_final_digital.pdf; Докладніше про універсальну юрисдикцію див. Доповідь Комісії міжнародного права ООН, А/73/10, 2018, Додаток 1 «Універсальна кримінальна юрисдикція», с. 307.
- 623 Там само.
- 624 Організація «TRIAL International», «Що таке універсальна юрисдикція?», на: <https://trialinternational.org/topics-post/universal-jurisdiction/>; Організація Human Rights Watch, «Основні факти універсальної юрисдикції», останнє оновлення – 19 жовтня 2009 року, на сайті: <https://www.hrw.org/news/2009/10/19/basic-facts-universal-jurisdiction>.
- 625 Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ГА ООН), «Охоплення проблематики, застосування універсальної юрисдикції, Доповідачі Шостого комітету обговорюють найкраще місце для подальшого обговорення питання щодо визначення принципів», 11 жовтня 2017 року, за посиланням: <https://www.un.org/press/en/2017/gal3549.doc.htm>; Огляд законодавства щодо універсальної юрисдикції див. у Дж-М. Хенкерс та Л. Досвальд-Бек, Звичайне міжнародне гуманітарне право, том II: Практика, Кембридж: Преса Кембриджського університету та Міжнародний комітет Червоного Хреста, 2005 рік, Практика щодо правила 157: Юрисдикція щодо воєнних злочинів, с. 3883–3940; див., також, деякі ключові приклади на практиці з 2018 року в щорічному огляді з питань універсальної юрисдикції за 2019 рік, зазн. тв.
- 626 Там само; див. також організації Trial International, МФПЛ, REDRESS, ECCHR ECCHR (Європейський центр з конституційних прав та прав людини) та FIBGAR, Щорічний огляд універсальної юрисдикції, 2020 р., за посиланням: https://redress.org/wp-content/uploads/2020/03/UJAR_2020_WEB.pdf.

Феміцид/Фемініцид

Феміцид/ фемініцид

Феміцид або фемініцид⁶²⁷ – це злочин умисного вбивства жінок через те, що вони є жінками або ідентифікують себе як такі⁶²⁸. Ширші визначення включають будь-яке вбивство жінок або дівчат⁶²⁹, або ненавмисне чи випадкове вбивство жінок або дівчат, «наприклад, деякі випадки домашнього насильства, що могли призвести до смерті жінок»⁶³⁰. Ця концепція «набула сучасної актуальності у феміністському русі 1970-х років, коли в якості альтернативи нейтральному з ґендерного погляду терміну «вбивство» (homicide) було запропоновано термін «феміцид» (femicide – вбивство жінки), щоб визнати дискримінаційне, деспотичне, нерівноправне і систематичне насильство» щодо жінок, дівчат або тих, хто ідентифікує себе як такі, і хто міг померти внаслідок такого насильства⁶³¹.

Феміцид може набирати різних форм і включати⁶³²: 1) феміцид з боку інтимного партнера, який вчиняється нинішнім або колишнім партнером, як правило, під час або після стосунків, які вже мали насильницький характер (наприклад, тривале насильство в сім'ї та/або сексуальне насильство); 2) так зване «вбивство честі»⁶³³; 3) феміцид через посаг, що має місце в контексті конфлікту між сім'ями членів подружжя, що нещодавно одружилися, зазвичай вчинений родичами, які здебільшого оскаржують розмір посагу; і 4) феміцид, не пов'язаний з інтимними відносинами, скоєний не близько знайомим агресором —поширений у деяких районах Латинської Америки і, як правило, є наслідком актів сексуального насильства або катування⁶³⁴. До інших встановлених категорій феміциду, належать практика селекції за статтю при народженні⁶³⁵, смерть, пов'язана з каліченням статевих органів, смерть жінок, дівчат або тих, хто ідентифікує себе як таких, у зв'язку з контрабандою, торгівлею людьми, гомофобією та расизмом⁶³⁶, а також смерть, пов'язана з чаклунством чи магією⁶³⁷.

Близько

66 000

жінок щороку гине
у всьому світі.

Причини вбивства жінок укорінені
у системній дискримінації
за ознакою статі:

Інституціоналізована дискримінація

Гендерна нерівність

Сексизм

Женоненавистництво

Феміцид – це ґендерно мотивований злочин, пов'язаний із існуванням системи структурної дискримінації жінок і дівчат, який характеризується збереженням патріархальних, сексистських і шкідливих норм, цінностей, стереотипів та поведінки, а також нерівною динамікою у розподілі влади між чоловіками та жінками⁶³⁸. Він здійснюється переважно чоловіками, і хоча вбивства жінок можуть відбуватися поза особистим життям, вони здебільшого здійснюються партнерами або колишніми партнерами і найчастіше є заключним актом у безперервному процесі ґендерної дискримінації та насильства⁶³⁹. Європейський Парламент включає феміцид до ширшої категорії «ґендерцид», тобто, до «систематичних, навмисних та масових вбивств за ґендерною ознакою осіб, що належать до певної статі»⁶⁴⁰.

У всіх своїх формах феміцид є кричущим порушенням прав людини. Правозахисні органи засудили феміцид і висловили занепокоєння у зв'язку зі значними перешкодами, з якими стикаються жінки у доступі до правосуддя у випадках насильства, що відбуваються до і що ведуть до феміциду, а також з атмосферою безкарності, що супроводжує такі випадки та систематичною нездатністю держав розслідувати такі випадки або забезпечувати компенсацію⁶⁴¹.

Хоча феміцид ще не визнано як окремий злочин у більшості країн світу⁶⁴², деякі країни Латинської Америки зробили конкретні посилання на цей злочин у своєму законодавстві⁶⁴³. Міжамериканська конвенція 1994 року про запобігання та викорінення насильства щодо жінок та покарання за нього (відома як Конвенція Белен-ду-Пара) зобов'язує держави-учасниці вживати правових та інституційних заходів щодо запобігання та викорінення всіх форм насильства щодо жінок та покарання за нього. І хоча реалізація Конвенції загалом є недостатньою, країни регіону дедалі активніше реформують своє внутрішнє законодавство та інституційну практику, щоб забезпечити виконання положень Конвенції. Конвенція підкріплюється Латиноамериканським типовим протоколом

Резолюція 1820, Резюме

- Прийнято 19 червня 2008 року.
- Визнає насильство як зброю та тактику ведення війни.
- Зазначає, що зґвалтування та інші форми сексуального насильства можуть бути воєнним злочином, злочином проти людяності, або базовим діянням, що складає елемент злочину геноциду.
- Закликає військовослужбовців до навчання щодо запобігання сексуальному насильству та реагування на нього.
- Закликає збільшити кількість жінок у складі миротворчих операцій.

—
ДЖЕРЕЛА: Жінки та світ – <https://www.peacewomen.org/SCR-1820>

для розслідування випадків убивства жінок за гендерною ознакою, розробленою низкою структур Організації Об'єднаних Націй⁶⁴⁴ у відповідь на велику кількість жінок, убитих у регіоні.

схоже: Гендерне насильство та дискримінація.

Форми міжнародної кримінальної відповідальності

Відповідно до міжнародного кримінального права особи

можуть бути притягнуті до відповідальності за злочини, вчинені ними безпосередньо, а також за злочини, вчинені їхніми підлеглими або особами, які перебувають під їх контролем⁶⁴⁵. Римський статут Міжнародного кримінального суду (МКС) включає різні форми індивідуальної кримінальної відповідальності для притягнення до відповідальності будь-якої особи, яка вчиняє, наказує, підбурює, спонукає, заохочує, сприяє, вчиняє замах або, в разі геноциду, закликає до скоєння злочину. У ньому також розглядається відповідальність командирів та інших начальників за дії своїх підлеглих⁶⁴⁶. Обвинувачуваний може бути притягнутий до відповідальності у формі індивідуальної відповідальності або відповідальності командира⁶⁴⁷, або й того⁶⁴⁸, й іншого, залежно від його участі у скоєнні злочину.

При судовому переслідуванні за сексуальні та гендерні злочини як воєнні злочини, злочини проти людяності чи геноциду, форми відповідальності підсудних залежатимуть від обставин кожної справи, а також від рівня та обсягу співучасті у скоєнні злочинів. Визначення форми відповідальності особи може вплинути на результат тієї чи іншої справи, оскільки обвинуваченню доведеться надавати докази на підтримку обраної кваліфікації. Про це свідчить справа проти Жан-П'єра Бемби, який був притягнутий до відповідальності в МКС за звинуваченням у скоєнні воєнних злочинів та злочинів проти людяності, включно зі зґвалтуваннями, скоєними підпорядкованими йому військовослужбовцями «Руху за звільнення Конго». Зрештою, Апеляційна Палата виправдала пана Бембу, дійшовши висновку, що він не може бути притягнутий до відповідальності як командир за злочини, скоєні його військовослужбовцями. Представлені докази не переконали Апеляційну Палату в тому, що він не вжив усіх необхідних заходів для запобігання зґвалтуванням (а також вбивствам і пограбуванням), вчиненим його солдатами⁶⁴⁹. На думку Палати, це частково пояснювалося обмеженою здатністю пана Бемби контролювати свої

військові формування, перебуваючи в іншій країні⁶⁵⁰. Ця справа свідчить про труднощі, з якими стикаються МКС та інші міжнародні трибунали при притягненні командирів або начальників до відповідальності за акти сексуального та ґендерного насильства, вчинені їхніми військовими контингентами, оскільки ті не є безпосередніми виконавцями цього злочину⁶⁵¹.

ВИНОСКИ

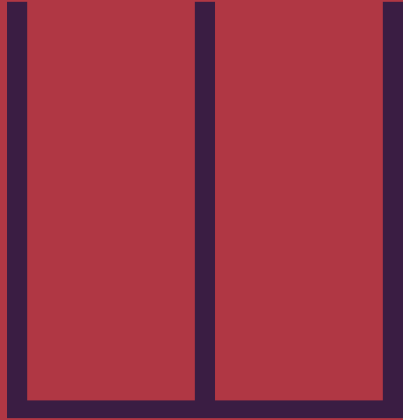
- 627 Дивіться пояснення різниці між цими двома термінами тут. ООН-Жінки, кампанія «UniTE» та Управління Верховного комісара ООН у справах жібок (УВКБ ООН), Латиноамериканський типовий протокол для розслідування вбивств жінок на гендерному ґрунті (феміцид/фемініцид), 2014 рік, с. 13–14, за посиланням: <https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20caribbean/attachments/publications/latinamericaprotoforinvestigationoffemicide.pdf?la=en&vs=5729>. У ньому пояснюється, що тоді як під феміцидом розуміється, зокрема, вбивство, а під фемініцидом розуміється нездатність держави забезпечити переслідування та/або покарання за цей злочин. Спеціальний доповідач з питань насильства щодо жінок, його причин та наслідків також зазначив, що «термін “феміцид” (“femicidio”) особливо широко використовувався в Латинській Америці в 1990-х роках як корисний інструмент у відповідь на загрозливу ескалацію дуже жорстоких вбивств жінок і дівчаток. Поряд з цим було введено слово “фемініцидіо” (feminicidio) як прямий переклад іспанською з латинського слова феміцид, в якому додається елемент безкарності та інституційного насильства внаслідок відсутності відповідальності та адекватного реагування з боку держави на такі вбивства». У виступі було наголошено, що феміциди пов'язані з убивствами, що скоюються або допускаються і приватними, і державними суб'єктами в результаті дій або бездіяльності, і що прийняття терміна фемініцид англійською мовою може виявитися корисним у тих випадках, коли йдеться про відповідальність держави». Відтоді цей термін почали використовувати ширше, особливо феміністки, правозахисники, ЗМІ. Рада з прав людини, Доповідь Спеціального доповідача з питань насильства щодо жінок, його причин та наслідків Рашиді Манджу, Резюме доповіді про нараду групи експертів з питань вбивств жінок за гендерною ознакою, А/НRC/20/16/Add.4, 16 травня 2012 року, пункт 9.
- 628 D. Рассел та Дж. Редфорд (Вид.) Феміцид: Політика вбивства жінок, Нью-Йорк: Open University Press, с.34, 1992; Д. Рассел та Р. Харнс, «Феміцид у глобальній перспективі», Нью-Йорк: Преса Педагогічного коледжу, 2001 рік, с. 13–14, 77–78. На думку Діани Рассел, вбивства «мотивовані почуттям того, що тобі повинні, або переваги над жінками, задоволенням або садистськими бажаннями щодо жінок, або припущенням про те, що жінка є власністю».
- 629 Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), «Розуміння та подолання проблеми насильства щодо жінок», Феміцид за посиланням: https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77421/WHO_RHR_12.38_eng.pdf?sequence=1.
- 630 Коротка доповідь про нараду групи експертів щодо вбивства жінок за гендерною ознакою 2012 року, зазн. тв., пункт 9.
- 631 Там само, пункт 8.
- 632 ВООЗ, «Розуміння та подолання проблеми насильства щодо жінок»: Феміцид, зазн. тв.; Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ), Вбивства жінок та дівчат на гендерному ґрунті, 2013 р., на сайті: https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGS/OnePagere/Gender_motivated_killings.pdf.
- 633 Згідно з визначенням Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЖ»), «злочини, що скоюються в ім'я так званої честі, являють собою акти насильства, які невідповідно, хоч і не виключно, скоюються щодо дівчаток і жінок, оскільки члени сім'ї вважають, що деяка передбачувана, уявна чи фактична поведінка призведе до безчестя у сім'ї чи громаді». Злочини в ім'я так званої честі можуть також відбуватися стосовно дівчаток і жінок, оскільки вони стали жертвами сексуального насильства». Комітет КЛДЖ та Комітет з прав дитини («Комітет КПД»), Спільна загальна рекомендація № 31 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок/ зауваження загального порядку № 18 Комітету з прав дитини щодо шкідливої практики, CEDAW/C/GC/31/CRC/C/GC/18, 14 листопада 2014 року, пункт 29.
- 634 ВООЗ, «Розуміння та подолання проблеми насильства щодо жінок»: Феміцид, зазн. тв.
- 635 Європейський парламент, Резолюція з гендерциду: жінки, які зникли безвісти? 2012/2273(INI), 8 жовтня 2013 року. Про практику відбору за ознакою статі див. ВООЗ та ін. Запобігання гендерно упередженому відбору за ознакою статі, Міжвідомча заява УВКПЛ, ЮНФПА, ЮНІСЕФ, «ООН-жінки» та ВООЗ, 2011, за посиланням: https://www.unfpa.org/sites/default/files/resource-pdf/Prevent-biased_sex_selection.pdf. Відбір за ознакою статі особливо часто відбувається у суспільствах, громадах та сім'ях, де з різних причин є сильний тиск, який змушує народжувати синів, а не дочок. Селективний відбір за статевою ознакою включає відбір, що здійснюється «до встановлення факту вагітності, під час вагітності за допомогою встановлення статі в допологовий період та аборту плода жіночої статі, або після народження дитини внаслідок інфантициду або невиконання обов'язків щодо дитини» (с. V).
- 636 Латиноамериканський типовий протокол для розслідування вбивств жінок за гендерною ознакою (феміцид/фемініцид), зазн. тв., с. 14–15; Європейський інститут гендерної рівності, «Феміцид», за посиланням: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1128>.
- 637 Рада з прав людини, Просування та захист усіх прав людини, громадянських, політичних, економічних, соціальних та культурних прав, включно з правом на розвиток, Доповідь Спеціального доповідача з питань про позасудової страти, страти без належного судового розгляду або довільних страт, Філіп Алстон, А/НRC/11/2, 27 травня 2009 року, пункти 43–59. «У надмірно багатьох контекстах класифікація в якості вільми є рівнозначною винесенню смертного вироку» (пункт 43).
- 638 Міжамериканський суд з прав людини (МАСПЛ), Гонсалес та ін. («Бавовняне поле») проти Мексики, рішення (Попередні Обставини справи. Відшкодування збитків та витрат), 16 листопада 2009 року, пункт 133; Міжамериканська комісія з прав людини (МКПЛ), Ситуація з правами жінок у Сьюдад-Хуаресі, Мексика, OEA/Ser.L/V/II.117 Док. 44, 7 березня 2003 року (за посиланням на лист секретаря уряду Чіуауа Спеціальному доповідачеві від 11 лютого 2002 року); Комітет КЛДЖ, Доповідь щодо Мексики, підготовлену Комітетом з ліквідації дискримінації стосовно жінок відповідно до статті 8 Факультативного протоколу до Конвенції, та відповідь уряду Мексики, CEDAW/C/2005/OP.8/MEXICO, 27 січня 2005 року, пункт 159; Коротка доповідь про нараду групи експертів щодо вбивства жінок за гендерною ознакою 2012 року, зазн. тв. 3, 14, 20 та 23.
- 639 Управління ООН з наркотиків та злочинності (УНЗ ООН), Глобальне дослідження вбивств, 2019 рік, с. 10, за посиланням: https://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/gsh/Booklet_5.pdf.
- 640 Європейський парламент, Резолюція з гендерциду: зниклі жінки? Зазн. тв., пункт А. У резолюції «міститься заклик до уряду класифікувати фемініцид або гендерцид як окремий злочин, а також розробити та втілити в життя законодавство для того, щоб забезпечити розслідування випадків фемініциду, притягнення до відповідальності винних та надання потерпілим безперешкодного доступу до медичної допомоги та довгострокової підтримки» (пункт 4).
- 641 Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 19 про насильство щодо жінок, 1992 рік; Декларація ООН про викорінення насильства щодо жінок, А/RES/48/104, 20 грудня 1993 року; Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 28: Основні зобов'язання держав-учасниць відповідно до статті 2 Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо

жінок, CEDAW/C/GC/28, 16 грудня 2010 року; Комітет з прав людини (КПЛ), Зауваження загального порядку № 28: стаття 3 («Рівність прав чоловіків та жінок»), CCPR/C/21/Rev.1/Add.10, 29 березня 2000; Коротка доповідь про нараду групи експертів щодо вбивства жінок за ґендерною ознакою, 2012 рік, зазн. тв.

- 642 Це впливає на збір даних про феміцид, що класифікується як вбивство, без конкретизації наявного зв'язку між жертвою та злочинцем, незалежно від того, чи має вона ґендерне підґрунтя або які мотиви вбивства. ВООЗ, «Розуміння та подолання проблеми насильства щодо жінок»: Феміцид, зазн. тв., с. 1, 5.
- 643 Див. список законодавчих актів: «Global Americans», «Феміцид та міжнародні права жінок, епідемія насильства в Латинській Америці», за посиланням: <https://theglobalamericans.org/reports/femicide-international-womens-rights>.
- 644 Латиноамериканський типовий протокол для розслідування вбивств жінок за ґендерною ознакою (феміцид/феміцид), зазн. тв.
- 645 Довідник МКЧХ, «Індивідуальна кримінальна відповідальність», за посиланням: <https://casebook.icrc.org/glossary/individual-criminal-responsibility>. Індивідуальна кримінальна відповідальність та її різні форми див. Є. ван Слайдрегт, «Індивідуальна кримінальна відповідальність у міжнародному праві», «OxfordScholarshipOnline» (інноваційна онлайн-бібліотека Оксфорд), 2012.
- 646 Римський статут Міжнародного кримінального суду, A/CON.183/9 («Римський статут»), 17 липня 1998 року (набув чинності 1 липня 2002 року), статті 25 та 28.
- 647 Це стосується більшості справ, наприклад, Міжнародний кримінальний суд (МКС), Палата досудового провадження I, Прокурор проти Аль-Хасана Аг Абдул Азіза Аг Мохамеда Аг Махмуда, Rectificatif à la Décision relative à la confirm of charges portées contre Al Hassan Ag Abdoul Aziz Ag Mohamed Ag Mahmoud. Виправлено до рішення про підтвердження звинувачень щодо Аль-Хасана Аг Абдула Азіза Аг Мохамеда Аг Махмуда), ICC-01/12-01/18, 30 вересня 2019 року, виправлено 8 листопада 2019 року, опубліковано 13 листопада 2019 року; МКС, Судова палата VI, Прокурор проти Жан-Боско Нтаганди, рішення, ICC-01/04-02/06, 8 липня 2019 року; МКС, Прокурор проти Альфреда Екатома та Патріс-Едуар Нгайссона, Виправлений варіант «Рішення про затвердження звинувачень проти Альфреда Екатома та Патріс-Едуар Нгайссона», ICC-01/14-01/18, 11 грудня 2019 року, опубліковане виправлено 14 травня 2020 року.
- 648 МКС, Палата досудового провадження II, Прокурор проти Домініка Онгвена, Рішення про затвердження звинувачень проти Домініка Онгвена, МКС-02/04-01/15, 23 березня 2016 року.
- 649 Стаття 28 Римського статуту передбачає що: а) військовий командир або особа, яка фактично діє як військовий командир, несе кримінальну відповідальність за злочини, що підпадають під юрисдикцію Суду, вчинені силами, які перебувають під його чинним командуванням та управлінням, або чинними повноваженнями та контролем, залежно від обставин, внаслідок відсутності в нього належного контролю над цими силами у разі, якщо: i) цей військовий командир або особа або знала, або з обставин того часу мала знати, що ці сили вчиняють або збираються вчинити такі злочини; і ii) цей військовий командир або особа не вжила всіх необхідних і розумних заходів у межах своїх повноважень для запобігання або припинення їх вчинення або передачі питання компетентним органам для розслідування та судового переслідування». Римський статут, зазн. тв.
- 650 МКС, Апеляційна Палата, Прокурор проти Жан-П'єра Бемби Гомбо, рішення щодо апеляції пана Жан-П'єра Бемби Гомбо на «Рішення Судової Палати III відповідно до статті 74 Статуту», МКС-01/05-01/08A, 8 червня 2018; С. Сакуто та П. Візеур Селлерс

(2019 рік), «Рішення Апеляційної Палати у справі Бемби: Безкарність за ґендерні та сексуальні злочини?», Журнал «Вільям і Мері Білл про права», том 27; МФПЛ, «Виправдання П'єра Бемби апеляцією: образа тисяч жертв», 8 червня 2018 року, за посиланням: <https://www.fidh.org/en/region/Africa/central-african-republic/acquittal-of-jean-pierre-bemba-on-appeal-an-affront-to-thousands-of>.

- 651 Див. виправдувальний вирок Жермену Катангі за звинуваченням у сексуальному насильстві через відсутність ефективного контролю над безпосередніми виконавцями, як цього вимагає стаття 25 МКС, Судова палата II, Прокурор проти Жермена Катангі, рішення відповідно до статті 74 Статуту, МКС . 01/04 –01/07, 7 березня 2014 року. Про участь старших військових командирів і лідерів у скоєнні актів сексуального насильства див. П. Уайлдермута і П. Кнейєра, «Вирішення викликів у судовому переслідуванні за злочини, що пов'язані з сексуальним насильством у міжнародних трибуналах і судах», М. Бергсмо і А. Бутеншон Скайр (Ред.), «Розуміння та доказ міжнародних злочинів на сексуальному ґрунті», TorkelOpsahlAcademicPublisher (Академічний видавець Торкель Опсahl), 2012, с. 126.

Шлюб

Шлюб

Шлюб – це юридично визнані відносини між двома особами будь-якої статі, які погодилися на союз⁶⁵².

Дитячі, ранні та примусові шлюби

Примусовим вважається шлюб, в якому принаймні одна зі сторін не дала повної, вільної та щирої згоди на цей юридичний союз⁶⁵³, або не має можливості його розірвати, «серед іншого внаслідок примусу або інтенсивного соціального чи сімейного тиску»⁶⁵⁴. Є безліч різних форм примусового шлюбу, включно зі шлюбом, укладеним з примусу партнера, батьків, сім'ї або громади⁶⁵⁵. Примусові шлюби також мають місце в тих випадках, коли внутрішнє законодавство або практика дозволяють ґвалтівникові або заохочують його одружуватися з жертвами, щоб уникнути кримінального покарання, зазвичай за згодою сім'ї жертви⁶⁵⁶.

Дитячі та ранні шлюби стосуються випадків, коли хоча б одним із подружжя є дитина віком до 18-и років⁶⁵⁷. Ранніми шлюбами також вважають ситуації, коли відповідно до національного законодавства вік повноліття є нижчим, ніж 18 років⁶⁵⁸, а також коли особа є старшою від 18-и років, але визнана нездатною дати усвідомлену згоду внаслідок «рівня його/її фізичного, емоційного, сексуального та психосоціального розвитку або відсутності інформації про варіанти його/її подальшого життя»⁶⁵⁹. Дитячі та ранні шлюби кваліфікуються як примусові⁶⁶⁰, оскільки діти не мають повної дієздатності для згоди на вступ до такого союзу⁶⁶¹.

Чинники, що сприяють виникненню або збільшенню ризику дитячих, ранніх та примусових шлюбів (ДРПШ), є численними, можуть впливати сукупно або перехресно і включають:

- бідність, особливо коли в обмін на шлюб пропонуються гроші та/або товари, причому шлюб є способом фінансування потреб інших членів сім'ї⁶⁶²;
- інші соціально-економічні чинники, у тому числі, коли

ДРПШ дає сім'ям чи кланам змогу створювати альянси, зміцнювати солідарність та зв'язки між групами чи зберігати права власності та спадкування;

- неадекватні та шкідливі закони та/або звичайні, традиційні, релігійні чи племенні звичаї та правила⁶⁶³;
- потреба у захисті та безпеці, у багатьох випадках з ідеєю про те, що ДРПШ організують «у найкращих інтересах» дівчинки, зокрема в районах, де дівчатка потерпають до високого ризику домагань і фізичних чи сексуальних посягань⁶⁶⁴, а також в умовах конфліктів та надзвичайних гуманітарних ситуаціях⁶⁶⁵;
- міграція⁶⁶⁶;
- так звана гідність і честь родини, наприклад, у разі зґвалтування або позашлюбної вагітності;
- відсутність освіти⁶⁶⁷.

Попри те, що ДРПШ зачіпає всі ґендери, ця практика особливо поширена щодо жінок і дівчаток і нерозривно пов'язана з глибоко вкоріненими патріархальними цінностями та ґендерними нормами, нерівністю, дискримінацією та стереотипами. За даними ООН, «дівчата неспівмірно більше потерпають від цієї практики – приблизно вп'ятеро частіше, ніж хлопчики»⁶⁶⁸ і принаймні 15 мільйонів дівчат щорічно піддаються примусовим шлюбом⁶⁶⁹. За даними ЮНІСЕФ та Фонду ООН у галузі народонаселення, до 2030 року «понад 150 мільйонів дівчат можуть одружитися до досягнення ними 18-річного віку»⁶⁷⁰.

ДРПШ – це форма сексуального та ґендерного насильства, що призводить до наступних актів фізичного, психологічного, сексуального та економічного насильства та дискримінації⁶⁷¹. Наприклад, ДРПШ майже автоматично призводять до сексуального насильства, зокрема зґвалтування у шлюбі, і, можливо, до примусової або ранньої вагітності. Вони можуть бути результатом сексуального рабства або призводити до нього⁶⁷². ДРПШ не дозволяють примушеним сторонам, переважно жінкам і дівчаткам, робити вільний вибір щодо

таких ключових аспектів їхнього життя, як освіта, робота, здоров'я, батьківство, статеve життя та соціальна взаємодія⁶⁷³, а також призводить до порушень багатьох фундаментальних прав.

Тимчасові шлюби

Тимчасовим шлюбом, що також зветься «договірним шлюбом», «літнім шлюбом»⁶⁷⁴, «шлюбом Мут'ах» («шлюб для задоволення») ⁶⁷⁵ або «туристичним шлюбом»⁶⁷⁶, називають випадки, коли сім'я продає в короткостроковий шлюб члена свого домогосподарства, переважно, дівчину, щоб забезпечити фінансову вигоду сім'ї⁶⁷⁷. Тимчасовий шлюб – це форма дитячого та примусового шлюбу. Ця практика особливо відома в країнах регіону БСПА (Близький Схід та Північна Африка), наприклад, у Єгипті, де дівчат, за наявними даними, продають заміж за багатих чоловіків, які експлуатують їх під час відпустки, після чого повертають до їхніх родин для повторних шлюбів⁶⁷⁸. Деякі дівчата, як повідомляється, виходили заміж близько шістдесяти разів до досягнення ними вісімнадцятирічного віку⁶⁷⁹.

Тривалість шлюбу між дівчатами та туристами, як правило, узгоджується сторонами відповідно до плану поїздки⁶⁸⁰. Протягом цього періоду дівчата можуть бути змушені їхати в інші країни, де їх експлуатують, зокрема примушують до проституції⁶⁸¹, або продають у сексуальне рабство⁶⁸².

ДРПШ заборонено відповідно до міжнародного права. Тому в Конвенції щодо згоди на одруження, мінімального віку для одруження та реєстрації шлюбу, ухваленої в 1964 році, зазначається, що «жоден шлюб не може бути законно укладений без повної та вільної згоди обох сторін»⁶⁸³. Це відповідає праву людини одружуватися та створювати сім'ю на основі вільної та повної згоди⁶⁸⁴, визнаної у Загальній декларації прав людини, а також у інших міжнародних договорах.⁶⁸⁵ Держави зобов'язані

попереджати та викоринювати ДРПШ та притягувати винних до відповідальності⁶⁸⁶. Ця заборона також передбачена міжнародними та регіональними документами, які забороняють супутнє насильство, таке як сексуальна експлуатація, торгівля людьми (включно з торгівлею людьми з метою сексуальної експлуатації), примусову проституцію, жорстоке поводження з дітьми, а також ґендерне насильство та дискримінацію⁶⁸⁷.

Як показує судова практика гібридних трибуналів, за наявності необхідних контекстуальних елементів всі форми примусового шлюбу можуть переслідуватися за міжнародним кримінальним правом як злочини проти людяності у вигляді «інших нелюдських діянь»⁶⁸⁸.

схоже: Згода (інформована), Згода на вступ у статевий зв'язок, Ґендерне насильство та дискримінація, Рабство (сексуальне), Жорстоке, нелюдське чи таке, що принижує гідність, поводження та покарання, Торгівля людьми/секс-торгівля, Примусова проституція, Жорстоке поводження з дітьми, Експлуатація (сексуальна).

ВИНОСКИ

- 652 Словник Merriam-Webster, «Шлюб», на сайті: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/marriage>; Кембриджський словник, «Шлюб», на сайті: <https://dictionary.cambridge.org/fr/dictionnaire/anglais/marriage>.
- 653 Для прикладів див.: Рада Європи, Парламентська Асамблея, Резолюція 1468 (2005) про примусові шлюби та дитячі шлюби, 5 жовтня 2005 року, пункт 4; Рада Європи, Парламентська Асамблея, Резолюція 2233 (2018), Примусові шлюби в Європі, 28 червня 2018 року, пункт 3.
- 654 Рада з прав людини, Попередження та викоринення дитячих, ранніх та примусових шлюбів, Доповідь Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини, A/HRC/26/22, 2 квітня 2014 року («Рада з прав людини, доповідь про попередження та викоринення дитячих, ранніх та примусових шлюбів», 2014 рік, пункт 6).
- 655 До інших форм примусового шлюбу належать спадкове рабство, торгівля людьми та усиновлення/удочеріння з метою примусового шлюбу. Див. проєкт «I Do» («ТАК») в Канаді, «Різновиди примусових шлюбів», за посиланням: <http://idoproject.ca/types-of-forced-marriage/>.
- 656 Комітет з ліквідації дискримінації щодо жінок («Комітет КЛДЖ») та Комітет з прав дитини («Комітет КПД»), Спільна загальна рекомендація № 31 Комітету з ліквідації дискримінації щодо жінок/Зауваження загального порядку № 18 Комітету з прав дитини про шкідливу практику, CEDAW/C/GC/31 – CRC/C/GC/18, 14 листопада 2014 року («Комітети КЛДЖ та КПД. Спільна рекомендація про шкідливу практику»), пункт 23.
- 657 Комітети з КЛДЖ та КПД, Спільна рекомендація про шкідливу практику, зазн. тв.; Рада Європи, резолюція 1468 (2005) про примусові шлюби та дитячі шлюби, зазн. тв., пункт 7.
- 658 Рада з прав людини, Доповідь про запобігання та викоринення дитячих, ранніх та примусових шлюбів, 2014 рік, зазн. тв., пункт 5.
- 659 Там само. Е. Лоу, Н. Харуф, Б. МакКінлі, Е. Макдональд, П. Альфонс, Р. Бустані, М. Мілівоєвич та Р. Фергюсон, «Розробка глобальних заходів реагування на проблеми дитячих, ранніх та примусових шлюбів», Глобальний оглядовий документ, підготовлений для “Центру з прав дитини Хак”, 2017 рік, с. 7, за посиланням: <http://haqrc.org/wp-content/uploads/2017/08/the-development-of-global-responses-to-child-early-and-forced-marriages.pdf>.
- 660 Управління Верховного комісара з прав людини (УВКПЛ), «Дитячі, ранні та примусові шлюби, у тому числі в умовах гуманітарної кризи: Визначення», за посиланням: <https://www.ohchr.org/en/issues/women/wrgs/pages/childmarriage.aspx>.
- 661 Бувають деякі винятки за умови, що дитина є не молодшою за 16 років, див. Комітети КЛДЖ та КПД, Спільна рекомендація про шкідливу практику, зазн. тв., пункт 20. Слід зазначити, що у внутрішньому законодавстві вік одруження часто є значно нижчим. Ці винятки зазнали критики як такі, що створюють потенційну прогалину в захисті; див., наприклад, Ініціативу «Дівчата – не наречені», яка заявляє, що уряди повинні «мати чітке та неупередливе законодавство, що встановлює як мінімальний вік одруження 18 років, а також мають бути передбачені адекватні гарантії для забезпечення того, щоб згода батьків або інші винятки не використовувалися для примусу дівчат до одруження», за посиланням: <https://www.girlsnotbrides.org/child-marriage-law/>.
- 662 Там само. Комітет КЛДЖ, Загальна рекомендація № 30 щодо ролі жінок у запобіганні конфліктам, у конфліктних та постконфліктних ситуаціях, CEDAW/C/GC/30, 1 листопада 2013 року, пункт 62. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ), Міжпарламентський союз, Законодавство про дітей, ранні та примусові шлюби у 37 країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону, 2016 рік, с. 8, за посиланням: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/16665/246283/9/789241565042-eng.pdf?sequence=1>.
- 663 Це, наприклад, випадки, коли опікуни дівчат мають законне право давати згоду на одруження від імені дівчат; див. Комітети КЛДЖ та КПД, Спільна рекомендація про шкідливу практику, зазн. тв., пункт 21.
- 664 Girls not Brides (Дівчатка не наречені), «Чому трапляються дитячі шлюби?», на сайті: <https://www.girlsnotbrides.org/why-does-it-happen>.
- 665 Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй (ГА ООН), Дитячі, ранні та примусові шлюби, Доповідь Генерального секретаря, A/71/253, 29 липня 2016 року, пункт 61.
- 666 Комітети КЛДЖ та КПД, Спільна рекомендація про шкідливу практику, зазн. тв., пункт 23.
- 667 Рада з прав людини, Доповідь про запобігання та викоринення дитячих, ранніх та примусових шлюбів, 2014 рік, зазн. тв., пункт 18.
- 668 Фонд ООН у галузі народонаселення (ЮНФПА) та Дитячий фонд ООН (ЮНІСЕФ) «Покінчімо з дитячими шлюбами». ЮНФПА – Глобальна програма ЮНІСЕФ з активізації дій, спрямованих на викоринення практики шлюбу дітей, 2018 рік, за посиланням: [https://www.unicef.org/protection/files/Global_Programme_Child_Marriage_2018_Brochure-EN\(1\).pdf](https://www.unicef.org/protection/files/Global_Programme_Child_Marriage_2018_Brochure-EN(1).pdf).
- 669 Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ ООН), Рекомендації щодо заходів щодо боротьби з дитячими та примусовими шлюбами, 2017 рік, с. 5, за посиланням: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Women/WRGs/CEFM/RecommendationsForActionEbook.pdf>.
- 670 Глобальна програма ЮНФПА-ЮНІСЕФ щодо активізації дій, спрямованих на викоринення дитячих шлюбів, «Покладімо край дитячим шлюбам», 2018 рік, зазн. тв.
- 671 Рада Європи, резолюція 2233 (2018), зазн. тв., пункти 2, 4.
- 672 Економічна та Соціальна Рада, Резолюція 608 (XXI) про Додаткову конвенцію про скасування рабства, работоргівлі та інститутів та звичаїв, подібних до рабства, 30 квітня 1956 року, статті 1 та 2; А. Адамс (2018), «Сексуальне рабство: Чи потрібен нам цей злочин на додаток до поневолення?», Форум з кримінального права, том 29, с. 279–323. Див. обговорення у Спеціальному суді з Сьєрра-Леоне (СССЛ) питання про те, як здійснювати судове переслідування за примусові шлюби у справах: Прокурор проти Ісси Хасана Сезая, Морріса Каллона та Огастіна Гбао, судове рішення, SCSL-04-15-T, 2 березня 2009; СССР, Прокурор проти Алекса Тамби Бріми, Брімі Баззі Камарі та Сантігі Борбор Кану, Апеляційне рішення, SCSL-2004-16-A, 22 лютого 2008 року, пункти 187–203.
- 673 Розробка глобальних заходів реагування на проблему дитячих, ранніх та примусових шлюбів, Глобальний оглядовий документ, підготовлений для Центру прав дитини Хак, 2017 рік, зазн. тв., пункт 2.
- 674 ECPAT International, регіональний огляд: Сексуальна експлуатація дітей на Близькому Сході та в Північній Африці, 2020 р. с. 34–35, за посиланням: <https://www.ecpat.org/wp-content/uploads/2020/05/Regional-Overview-Sexual-Exploitation-of-Children-in-the-Middle-East-and-North-Africa-ECPAT-research.pdf>.
- 675 Там само, с. 9.
- 676 Там само; див. також Пілотне дослідження Міжнародної організації з міграції (МОМ): Туристичні шлюби в Ємені, 2014, на сайті: https://publications.iom.int/system/files/pdf/tourist_marriage_yemen.pdf.

- 677 Рада з прав людини, Доповідь про запобігання та викорінення дитячих, ранніх та примусових шлюбів, 2014 рік, зазн. тв., пункт 17.
- 678 Регіональний огляд: Сексуальна експлуатація дітей на Близькому Сході та Північній Африці, 2020 рік, зазн. тв., с. 34–35.
- 679 Inter Press Service (Інтер-прес-служба), «Неповнолітні дівчата – оренда в Єгипті влітку», 5 серпня 2013 року, за посиланням: <http://www.ipsnews.net/2013/08/underage-girls-are-egypts.-summer-rentals/>.
- 680 Регіональний огляд: Сексуальна експлуатація дітей на Близькому Сході та Північній Африці, 2020 рік, зазн. тв., с. 39.
- 681 Комітет ООН з прав дитини («Комітет КПД»), Заключні зауваження щодо об'єднаних другої-четвертої періодичних доповідей Іраку, CRC/C/IRQ/CO/2-4, березень 2015 року; див. також, Державний департамент США, Доповідь про торгівлю людьми, 2019 рік, за посиланням: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2019/06/2019-Trafficking-in-Persons-Report.pdf>.
- 682 Комісія з прав людини, Інтеграція прав людини жінок та гендерна перспектива: насильство щодо жінок, Доповідь Спеціального доповідача з питання про насильство щодо жінок, його причини та наслідки, Якін Ертюрк, Додача, E/CN.4/2006/61/Add.3, 27 січня 2006 року, пункт 36.
- 683 Конвенція ООН про згоду на одруження, мінімальний вік для одруження та реєстрації шлюбів, 7 листопада 1962 року (набула чинності 9 грудня 1964 року), стаття 1.
- 684 Генеральна Асамблея ООН (ГА ООН), Загальна декларація прав людини (ЗДПЛ), Париж, 10 грудня 1948 року, стаття 16.
- 685 Міжнародний пакт ООН про громадянські та політичні права (МПГПП), 16 грудня 1966 року (набув чинності 23 березня 1976 року), стаття 23.3; Міжнародний пакт ООН про економічні, соціальні та культурні права (МПЕСКП), 16 грудня 1966 року (набув чинності 3 січня 1976 року), стаття 10; Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (КЛДЖ), 18 грудня 1979 року (набула чинності 3 вересня 1981 року), статті 16(2) та 16(1)(b)
- 686 Комітети КЛДЖ та КПр, Спільна рекомендація щодо шкідливої практики, зазн. тв.
- 687 Див. далі про зобов'язання держав стосовно кожного з цих термінів у відповідних визначеннях цього документа А-Я.
- 688 СССЛ, Судовий вирок у справі Сезай та ін., зазн. тв., пункт 1460; SCSL, СССЛ, Бріма та ін. Апеляційне рішення, зазн. тв., пп. 187–203; Надзвичайні палати в судах Камбоджі, Судова палата, Прокурор проти Нуон Ча та К'єу Самфан, Висновок щодо видачі обвинуваченого, справа № 002/19-09-2007/ЄССС/ТС, 16 листопада 2018 року, пункти 3686–3694.

Чинні міжнародні та регіональні договори та угоди

Насьогодні немає універсального договору, що має обов'язкову силу, у якому йшлося би безпосередньо про заборону та запобігання сексуального та ґендерного насильства, а також про відповідальність за нього. Однак є положення численних наявних міжнародних, регіональних та національних документів, які охоплюють різні аспекти запобігання такому насильству та притягнення до відповідальності за нього і стосуються цілої низки питань, починаючи з процесів відправлення правосуддя та закінчуючи правами жертв. За ці роки також накопичено великий обсяг знань із цієї тематики у наукових працях та інших публікаціях.

Цей додаток перераховує головні інструменти, рамки та інші джерела, які мають важливе значення для зацікавлених сторін, які займаються питаннями сексуального та ґендерного насильства. Важливо, що це перелік не є вичерпним.

Міжнародні обов'язкові документи

- **Конвенція (I) про поліпшення долі поранених та хворих у збройних силах на місцях** (1949 рік). [До серйозних порушень відповідно до статті 50 належать зґвалтування та інші форми сексуального насильства.]
- **Конвенція (II) про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які є потерпілими від аварії корабля, зі складу збройних сил на морі** (1949 рік). [До серйозних порушень відповідно до Статті 51 належать зґвалтування та інші форми сексуального насильства.]
- **Конвенція (III) про поводження з військовополоненими** (1949 рік). [До серйозних порушень Статті 129 належать зґвалтування та інші форми сексуального насильства]
- **Конвенція (IV) про захист цивільного населення під час війни** (1949 рік). [стаття 27(2) прямо забороняє «будь-яке посягання на [жіночу] честь, зокрема [...] зґвалтування, примус до проституції або непристойні посягання в будь-якій формі»]
- **Міжнародний пакт про громадянські та політичні права** (1966 р.) [Комітет з прав людини визнав, що зґвалтування та інші форми сексуального насильства порушують статті 2(1), 7, 17, 23(1), 24(1) та 26 Пакту, та що неправильне визначення зґвалтування та супутні

йому терміни давності, передбачені внутрішнім законодавством, порушують Статті 2(3) Пакту, а також Статті 3, 7, 9, 24 та 26].

- **Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I)** (1977 рік) [стаття 75 (2) передбачає загальний захист, у тому числі від сексуального та ґендерного насильства, а стаття 76 (1)) прямо захищає жінок від «зґвалтування, примусу до заняття проституцією та будь-яких інших форм непристойних посягань»].
- **Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року щодо захисту жертв збройних конфліктів неміжнародного характеру (Протокол II)** (1977 рік) [стаття 4(2) (е) передбачає загальний захист, у тому числі від сексуального та ґендерного насильства].
- **Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або тих, що принижують гідність, видів поводження та покарання** (1984 рік) [Комітет проти катувань неодноразово встановлював, що зґвалтування та інші акти сексуального насильства є катуванням відповідно до Конвенції].
- **Конвенція про права дитини** (1989 рік) [Статті 19 і 34 недвозначно захищають дітей від СГН].
- **Римський статут Міжнародного кримінального суду** (1998) [Судове переслідування СГН як геноциду (стаття 6), злочинів проти людяності (стаття 7) та військових злочинів (стаття 8), включаючи зґвалтування, сексуальне рабство, примус до проституції, примусову вагітність, примусову стерилізацію, інші форми сексуального насильства та торгівлю жінками і дітьми
- **Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок** (1979 рік) та Факультативний протокол до неї (1999 рік).
- **Протокол про запобігання та припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності** (2000) [Кримінальне переслідування СГН, включно з сексуальною експлуатацією, відповідно до статті 3 (а).]

Регіональні документи

Європа

Європейська конвенція з прав людини (1950) [Європейський суд з прав людини визнав, що зґвалтування є однією з форм катувань, заборонених відповідно до статті 3.]

- Конвенція Ради Європи про протидію торгівлі людьми (2005).
- Конвенція Ради Європи про захист дітей від експлуатації та зазіхань сексуального характеру (2007).
- Конвенція Ради Європи про запобігання та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством (Стамбульська конвенція) (2011).

Америка

- Американська конвенція про права людини (1969 рік). [Міжамериканський суд з прав людини витлумачив статтю 5 як положення, що забезпечує захист від сексуальних домагань.]
- Міжамериканська конвенція про запобігання та викоринення насильства щодо жінок та покарання за нього (Конвенція Белем-ду-Пара) (1994).

Африка

- Африканська хартія прав людини та народів (1981). [Ціла низка статей Африканської хартії зачіпає та тлумачиться Африканською комісією з прав людини та народів як щодо боротьби з безкарністю за сексуальне та ґендерне насильство, включно зі Статтею 5 (катування та інші види жорстокого поведження), 18(3) (ліквідація дискримінації щодо жінок)].
- Протокол до Африканської хартії прав людини та народів щодо прав жінок в Африці (Мапутський протокол) (2003).
- Африканська комісія з прав людини та народів, Керівні принципи боротьби з сексуальним насильством та його наслідками в Африці (2017).

Азіатсько-Тихоокеанський регіон

- Декларація про викоринення насильства щодо жінок у регіоні АСЕАН (2013).
- Переглянута Тихоокеанська Платформа Дій щодо покращення становища жінок та забезпечення ґендерної рівності (2005–2015) [Регіональна хартія щодо вирішення проблем, що виникають, включно з сексуальним насильством, шляхом збору даних, ухвалення політики та програм.]

Резолюції, Декларації та Рекомендації ООН

Декларації Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй (ГА ООН)

- Декларація про ліквідацію дискримінації щодо жінок (1967 рік). [Стаття 8 чітко передбачає боротьбу з усіма формами торгівлі жінками та експлуатації проституції.]
- Декларація про викоринення насильства щодо жінок (1993 рік). [Заборона всіх форм насильства, включно з сексуальним насильством.]

Резолюції Ради Безпеки Організації Об'єднаних Націй (РБ ООН)

- Резолюція 1325 (2000) РБ ООН [Розглядає вплив збройних конфліктів на жінок та дівчат та заявляє про необхідність забезпечення особливого захисту від сексуального та ґендерного насильства.]
- Резолюція 1820 (2008) РБ ООН [Закликає до вжиття спеціальних заходів щодо захисту жінок і дівчаток від СГН в умовах збройних конфліктів і заявляє, що зґвалтування та інші форми сексуального насильства можуть являти собою воєнні злочини, злочини проти людяності або геноцид.]
- Резолюція 1888 (2009) РБ ООН [Закликає всі сторони у збройному конфлікті вжити заходів щодо захисту цивільного населення від СГН та направити Радників з питань захисту жінок для сприяння виконанню Резолюцій РБ ООН про жінок, мир та безпеку.]
- Резолюція 1889 (2009) РБ ООН [Жінки, мир та безпека: оголошує про обов'язок держав покласти край безкарності та переслідувати в судовому порядку осіб, відповідальних за всі форми сексуального та ґендерного насильства в умовах збройного конфлікту.]
- Резолюція 1960 (2010) РБ ООН [Закликає сторони у збройних конфліктах взяти на себе та виконувати конкретні зобов'язання

щодо боротьби з сексуальним насильством, а держави-члени – забезпечити належну підготовку правоохоронних органів та військовослужбовців з питань сексуального та ґендерного насильства.]

- Резолюція 2106 (2013) РБ ООН [Закликає до подальшого призначення Радників з питань захисту жінок та наполегливо закликає комітети з санкцій застосовувати цілеспрямовані санкції щодо тих, хто чинить та керує сексуальним та ґендерним насильством в умовах конфлікту.]
- Резолюція 2467 (2019) РБ ООН [Закликає до зміцнення системи правосуддя та відповідальності за сексуальне та ґендерне насильство та враховує необхідність ухвалення підходу, орієнтованого на потреби осіб, які пережили насильство, коли йдеться про запобігання цим злочинам та реагування на них.]

Рекомендації КЛДЖ

- Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, Загальна рекомендація № 19: Насильство щодо жінок (1992).
- Комітет ООН з ліквідації дискримінації щодо жінок, Загальна рекомендація № 35: ґендерне насильство щодо жінок, оновлена Загальна рекомендація № 19 (2017).

Інші декларативні документи та інструменти

- Пекінська Платформа Дій (1995) [[Держави зобов'язуються забезпечувати навчання та підготовку правоохоронних органів у галузі прав людини з урахуванням ґендерних аспектів та створювати та/або зміцнювати інституційні механізми для подання заяв про акти сексуального та ґендерного насильства.]
- Каїрсько-Арушські принципи універсальної юрисдикції щодо грубих порушень прав людини (2002) [Визнають, що злочини на ґендерному ґрунті в умовах військового конфлікту, такі як зґвалтування, є порушеннями прав людини, і припускають притягнення до відповідальності за ґендерне насильство, й у військовий, й у мирний час.]
- Дослідження МКЧХ за звичайним міжнародним гуманітарним правом (2005 рік) [Правила 93, 94, 134 та 156 недвозначно забороняють сексуальне та ґендерне насильство.]
- ГА ООН, Основні принципи та керівні положення, що стосуються права на правовий захист та відшкодування збитків для жертв

грубих порушень міжнародних норм у галузі прав людини та серйозних порушень міжнародного гуманітарного права (2005). [Містять докладну інформацію щодо засобів правового захисту та відшкодування збитків, що застосовуються до сексуального та ґендерного насильства.]

- Комісія ООН з прав людини, Оновлене зведення принципів захисту та заохочення прав людини за допомогою боротьби з безкарністю (Доповідь незалежного експерта з оновлення принципів боротьби з безкарністю Діани Орендліхер) (2005).
- УНЗ ООН, Довідник з ефективних заходів судового переслідування за акти насильства щодо жінок і дівчат (2010). [Допомагає обвинувачам у виконанні їхнього обов'язку забезпечувати верховенство права при розгляді справ, пов'язаних із насильством щодо жінок та дівчат, включно з сексуальним та ґендерним насильством.]
- G7 (Група семи), Декларація про запобігання сексуальному насильству в умовах конфлікту (2013).
- Програмний документ щодо сексуальних та ґендерних злочинів, підготовлений Канцелярією Прокурора Міжнародного кримінального суду (2014).
- ІМКР (Інститут міжнародних кримінальних розслідувань), Керівні засади розслідування сексуального та ґендерного насильства щодо чоловіків та хлопчиків в умовах конфлікту (2016).
- Організація «Case Matrix Network», «Правові вимоги, злочини сексуального та ґендерного насильства» (2017).
- Ініціатива щодо запобігання сексуальному насильству в умовах конфлікту, Міжнародний протокол з документації та розслідування випадків сексуального насильства в умовах конфлікту (Друге вид.ю 2017).
- Гаазькі принципи щодо сексуального насильства (2019).

Звіти FIDH щодо СГН

- Довідник з правосуддя перехідного періоду, А – Я (2012).
- Жертви сексуального насильства в ДРК рідко домагаються правосуддя і ніколи не отримують відшкодування (2013).
- Єгипет: відсутність доступу у жінок – Сексуальне насильство у громадській сфері (2014).
- Викриття державного лицемірства: сексуальне насильство з боку сил безпеки в Єгипті (2015).
- «Усе, чого я хочу – це відшкодування збитків», думки жертв сексуального насильства про відшкодування шкоди у справі Бемби в Міжнародному кримінальному суді (2017).
- Непочуті, невраховані. На шляху до відповідальності за сексуальне та ґендерне насильство в МКС і за його межами (2018).
- ІРАК – Сексуальні та ґендерні злочини проти громади єзидів: роль іноземних бойовиків ІГЛ (2018).
- У центральній частині Малі цивільне населення опинилося між терористичною та контрреволюційною сторонами (2018).
- Відповідальність за сексуальні злочини в умовах конфлікту, вчинені у Східній Україні, питання та відповіді (2018).
- Вплив судових розслідувань на боротьбу з сексуальним насильством та його наслідками в Африці (2019).
- Чи здійсниться правосуддя для Дарфура? Безкарність перед обличчям політичних змін, що зберігається, доповідь місії щодо встановлення фактів (2019).

Переклад українською здійснено
за фінансової та технічної підтримки
Бір Дуйно Киргизстан та Bureau
International Catholique de l'Enfance (BICE),
Женева.

KYRGYZSTAN CENTRE OF HUMAN RIGHTS "KYLIM SHAMY", HUMAN RIGHTS MOVEMENT "BIR DUINO-KYRGYZSTAN", LEGAL CLINIC "ADILET" | **LAOS** MOUVEMENT LAO POUR LES DROITS DE L'HOMME (MLDH)

LATVIA LATVIAN HUMAN RIGHTS COMMITTEE (LHRC) | **LEBANON** CENTRE LIBANAIS DES DROITS HUMAINS (CLDH), PALESTINIAN HUMAN RIGHTS ORGANIZATION (PHRO) | **LIBERIA** REGIONAL WATCH FOR HUMAN RIGHTS (LWHR) | **LIBYA** HUMAN RIGHTS ASSOCIATION FOR RECORDING AND DOCUMENTING WAR CRIMES AND CRIMES AGAINST HUMANITY, LIBYAN LEAGUE FOR HUMAN RIGHTS (LLHR) | **LITHUANIA** LITHUANIAN HUMAN RIGHTS ASSOCIATION (LHRA) | **MALAYSIA** SUARA RAKYAT MALAYSIA (SUARAM) | **MALDIVES** MALDIVIAN DEMOCRACY NETWORK (MDN) | **MALI** ASSOCIATION MALIENNE DES DROITS DE L'HOMME (AMDH)

MAURITANIA ASSOCIATION MAURITANIENNE DES DROITS DE L'HOMME (AMDH) | **MEXICO** COMISIÓN MEXICANA DE DEFENSA Y PROMOCIÓN DE LOS DERECHOS HUMANOS (CMDPDH), IDHEAS—LITIGIO ESTRATÉGICO EN DERECHOS HUMANOS, LIGA MEXICANA POR LA DEFENSA DE LOS DERECHOS HUMANOS (LIMEDDH) | **MOLDOVA** PROMO-LEX ASSOCIATION | **MOROCCO** ASSOCIATION DÉMOCRATIQUE DES FEMMES DU MAROC (ADFM), ASSOCIATION MAROCAINE DES DROITS HUMAINS (AMDH), ORGANISATION MAROCAINE DES DROITS HUMAINS (OMDH) | **MOZAMBIQUE** LIGA MOÇAMBICANA DOS DIREITOS HUMANOS (LMDDH)

MYANMAR ALTSEAN BURMA, MYANMAR ALLIANCE FOR TRANSPARENCY AND ACCOUNTABILITY (MATA), WOMEN PEACE NETWORK (WPN) | **NEW CALEDONIA** LIGUE DES DROITS ET DU CITOYEN DE NOUVELLE CALÉDONIE (LDHNC) | **NICARAGUA** CENTRO NICARAGUENSE DE DERECHOS HUMANOS (CENIDH)

NIGER ASSOCIATION NIGÉRIENNE POUR LA DÉFENSE DES DROITS DE L'HOMME (ANDDH) | **NIGERIA** CIVIL LIBERTIES ORGANISATION (CLO) | **NORWAY** NORWEGIAN HELSINKI COMMITTEE (NHC) | **PAKISTAN** HUMAN RIGHTS COMMISSION OF PAKISTAN (HRCP) | **PALESTINE** AL-HAQ, AL MEZAN CENTER FOR HUMAN RIGHTS (AL MEZAN), PALESTINIAN CENTRE FOR HUMAN RIGHTS (PCHR), RAMALLAH CENTRE FOR HUMAN RIGHTS STUDIES (RCHRS) | **PANAMA** CENTRO DE CAPACITACIÓN SOCIAL DE PANAMÁ (CCS) | **PERU** ASOCIACIÓN PRO DERECHOS HUMANOS (APRODEH), CENTRO DE DERECHOS Y DESARROLLO (CEDAL), EQUIDAD—CENTRO DE POLÍTICAS PÚBLICAS Y DERECHOS HUMANOS | **PHILIPPINES** PHILIPPINE ALLIANCE OF HUMAN RIGHTS ADVOCATES (PAHRA) | **POLAND** HELSINKI FOUNDATION FOR HUMAN RIGHTS (HFHR), POLISH SOCIETY OF ANTI-DISCRIMINATION LAW (PSAL) | **PORTUGAL** LIGA PORTUGUESA DOS DIREITOS HUMANOS—CIVITAS

ROMANIA THE LEAGUE FOR THE DEFENSE OF HUMAN RIGHTS (LADO) | **RUSSIA** ANTI-DISCRIMINATION CENTRE "MEMORIAL" (ADC MEMORIAL), CITIZENS' WATCH (CW), HUMAN RIGHTS CENTRE "MEMORIAL" (MHRC)

RWANDA ASSOCIATION RWANDAISE POUR LA DÉFENSE DES DROITS DE LA PERSONNE ET DES LIBERTÉS PUBLIQUES (ADL), LIGUE RWANDAISE POUR LA PROMOTION ET LA DÉFENSE DES DROITS DE L'HOMME (LIPRODHOR) | **SAUDI ARABIA** ALQST

| **SENEGAL** LIGUE SÉNÉGALAISE DES DROITS HUMAINS (LSDH), ORGANISATION NATIONALE DES DROITS DE L'HOMME (ONDH), RENCONTRE AFRICAINE POUR LA DÉFENSE DES DROITS DE L'HOMME (RADDHO) | **SOUTH AFRICA** LAWYERS FOR HUMAN RIGHTS (LHR) | **SOUTH KOREA** PEOPLE'S SOLIDARITY FOR PARTICIPATORY DEMOCRACY (PSPD) | **SPAIN** ASOCIACIÓN PRO DERECHOS HUMANOS DE ESPAÑA (APDHE), FEDERACIÓN DE ASOCIACIONES DE DEFENSA Y PROMOCIÓN DE LOS DERECHOS HUMANOS (FADPDH) | **SUDAN** AFRICAN CENTRE FOR JUSTICE AND PEACE STUDIES (ACJPS), SUDAN HUMAN RIGHTS MONITOR (SUHRM) | **SWITZERLAND** LIGUE SUISSE DES DROITS DE L'HOMME (LSDH) | **SYRIA** AL-MARSAD, DAMASCUS CENTER FOR HUMAN RIGHTS STUDIES (DCHRS), SYRIAN CENTER FOR MEDIA AND FREEDOM OF EXPRESSION (SCM) | **TAIWAN** COVENANTS WATCH TAIWAN (CWT), TAIWAN ASSOCIATION FOR HUMAN RIGHTS (TAHR) | **TAJIKISTAN** BUREAU OF HUMAN RIGHTS AND RULE OF LAW (BHR) | **TANZANIA** THE LEGAL AND HUMAN RIGHTS CENTRE (LHRC) | **THAILAND** INTERNET LAW REFORM DIALOGUE (ILAW), THAI LAWYERS FOR HUMAN RIGHTS (TLHR), MANUSHYA FOUNDATION, UNION FOR CIVIL LIBERTY (UCL)

| **THE NETHERLANDS** LIGA VOOR DE RECHTEN VAN DE MENS (LVRM) | **TIBET** INTERNATIONAL CAMPAIGN FOR TIBET (ICT)

| **TOGO** LIGUE TOGOLAISE DES DROITS DE L'HOMME (LTDH) | **TUNISIA** ASSOCIATION TUNISIENNE DES FEMMES DÉMOCRATES (ATFD), DOUSTOURNA, FORUM TUNISIEN POUR LES DROITS ÉCONOMIQUES ET SOCIAUX (FTDES), LIGUE TUNISIENNE DES DROITS DE L'HOMME (LTDH) | **TURKEY** HUMAN RIGHTS FOUNDATION OF TURKEY (HRFT), İNSAN HAKLARI DERNEĞİ (İHD)—ANKARA, İNSAN HAKLARI DERNEĞİ (İHD)—DIYARBAKIR | **UGANDA** FOUNDATION FOR HUMAN RIGHTS INITIATIVE (FHRI) | **UKRAINE** CENTER FOR CIVIL LIBERTIES (CCL)

| **UNITED KINGDOM (NORTHERN IRELAND)** COMMITTEE ON THE ADMINISTRATION OF JUSTICE (CAJ) | **UNITED STATES OF AMERICA** CENTER FOR CONSTITUTIONAL RIGHTS (CCR), CENTER FOR JUSTICE & ACCOUNTABILITY (CJA) | **UZBEKISTAN** HUMAN RIGHTS SOCIETY OF UZBEKISTAN (HRSU), LEGAL AID SOCIETY (LAS) | **VENEZUELA** PROGRAMA VENEZOLANO DE EDUCACIÓN—ACCIÓN EN DERECHOS HUMANOS (PROVEA) | **VIETNAM** COMITÉ VIETNAM POUR LA DÉFENSE DES DROITS DE L'HOMME (VIETNAM COMMITTEE ON HUMAN RIGHTS) (VCHR) | **YEMEN** MWATANA FOR HUMAN RIGHTS, SISTERS' ARAB FORUM FOR HUMAN RIGHTS (SAF) | **ZIMBABWE** ZIMBABWE HUMAN RIGHTS ASSOCIATION (ZIMRIGHTS)

Сексуальне та ґендерне насильство: Глосарій А – Я

Сексуальне та ґендерне насильство зачіпає мільйони людей у всьому світі. По мірі того, як все більше людей прагнуть зрозуміти природу, масштаби та наслідки сексуального та ґендерного насильства, важливо визнати, що слова мають силу.

Вони можуть дати видимість, встановити істину та забезпечити справедливість. Але можуть також дискримінувати, засуджувати та залякати. Дуже важливо використовувати правильні слова, у правильному розумінні, у потрібний час.

Для тих, хто займається документацією, судовою практикою, підвищує обізнаність або проводить адвокацію щодо цього питання, глосарій визначає та роз'яснює ключові терміни, з якими фахівці мають бути добре ознайомлені.

Приділіть час, прочитайте глосарій, вивчіть термінологію та обов'язково використовуйте їх у своїй роботі, що пов'язана із сексуальним та ґендерним насильством.

Офіс ФІДШ у Парижі:

Е. JUSTICE@FIDH.ORG

Т. +33 (0)1 43 55 25 18

 [fidh_en](#)

 [/Human.Rights.Movement](#)